УДК
ББК 84(2р=Тат)6
С

Чыгтай теленнән хәзерге татар теленә
шигъри тәрҗемәне эшләүче, кереш мәкалә
һәм аңлатмалар авторы —
Фәрит Яхин

Р е ц е н з е н т л а р :
Илсөяр Закирова —
Г.Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм
сәнгать институты фәнни хезмәткәре,
филология фәннәре кандидаты
Сәвия Сәмитова —
Татар дәүләт гуминатар институты өлкән укытучысы, филология фәннәре кандидаты

С **Сайади**
Бабахан дастаны.— Казан: Татарстан Республикасы «Хәтер» нәшрияты (ТаРИХ), 2002.— б.

Сайади. Бабахан дастаны.Борынгы татар әдәбиятының иң гүзәл әсәрләреннән саналган Сайадиның шушы «Бабахан дастаны» Таһир белән Зөһрәнең романтик мәхәббәт трагедиясенә багышланган.

ISBN

© ТаРИХ, 2002
© Фәрит Яхин

САЙАДИ ҺӘМ АНЫҢ «ДАСТАНЫ БАБАХАН» ӘСӘРЕ

Борынгы татар-төрки әдәбиятларында лаеклы урын алган, Таһир белән Зөһрәнең мәхәббәт вакыйгаларын тасвирлаган «Дастаны Бабахан» романтик шигъри романы бүгенге көндә дә күңелләребезне җәлеп итә. Тарих дәвамында татар халкы Таһир-Зөһрә мәхәббәте хакында дастаннар, әкиятләр, җырлар иҗат иткән, аларны телдәнтелгә сөйләп, буыннан-буынга тапшырган. Шушы ук сюжетка корылган «Дастаны Бабахан», яисә «Бабахан дастаны» әсәрен исә Сайади (Саййади) исемле шагыйрь урта гасырларда иҗат иткән һәм бу әсәр борынгы һәм урта гасырлар татар әдәбиятының ядкәре буларак дәреслекләргә дә кертелгән. Кызганычка каршы, аның әле бүгенге көнгә кадәр тулы килеш укучыларыбызга ирешкәне юк. Бу дастан борынгы татар кульъязмаларында сакланып калган.

Сайадиның (аны шулай ук Сәйади, Сәяди, Сайяди, Саййади, Сәййәди рәвешендә дә язучы галимнәр бар) кайда һәм кайчан туганлыгы, биографиясе фәндә хәзерге көнгә кадәр мәгълүм түгел. Моның сәбәбе — гыйльми чыганакларның җитәрлек дәрәҗәдә өйрәнелмәвеннән һәм дә авторның борынгы кульъязмалары табылмавыннан гына шулай. Әмма киләчәк фән үсеше боларга ачыклык кертер дип ышанырга кирәк.

Сайади — әдәби тәхәллүс (псевдоним), аның «саййад»,

ягъни «аучы» сүзеннән чыкканлыгы шик тудырмый. Әмма шагыйрьләр, асылда, әдәби тәхәллүсне туган-үскән урыннарына бәйле рәвештә алганнар. Традиция буларак, ул шулай килгән. Әхмәт Яссәви, мәсәлән, Яссы шәһәреннән (хәзерге Төркестан шәһәре), шуңа күрә тәхәллүсе дә Яссәви. Габдеррәхим Утыз-Имәни — Утыз Имән авылыннан (хәзерге Яңа Кади авылы)... Тезә башласак, гарәп, фарсы, төрки-татар шагыйрьләреннән мондый мисалларны бихисап күп табар идек. Сайади дә шулай ук Сайад исеме белән бәйле бер-бер шәһәрдән, җирлектән, авылдан булырга кирәк. Эзләп китсәк, андый исемдәге шәһәр бар икән. Ул — Саят. Төрки-татарларда сүз ахырында яңгырау тартыкның саңгырау тартыкка күчүе фәнгә ачык билгеле.

Саят шәһәре хәзерге Төрекманстан җирендә, Амудәрья елгасына ерак түгел, данлыклы Харәзм шәһәреннән (хәзерге исеме — Үргәнеч) түбәндә урнашкан, Караком даласында. Чарҗау шәһәре, аннан — Саят, аннан — Карабекаул. Аннан соң Этбашы, Халач (Хәллаҗ), Керки калалары. Билгеле булганча, Аму-Дәрья елгасы бик кызу ага, ел саен диярлек ярларын үзгәртеп тора. Тарихта аның хәтта Бакырган дигән каланы, ярларын җимереп кереп, бөтенләй юкка чыгаруы хакында да мәгълүм. Шулай булгач, Саят (ягъни Сайад) шәһәре дә Аму-Дәрья буена урнашкан булып, соңгырак елларда аннан ерагаеп калуы бик мөмкин. Мөгаен шуңа да Саят шәһәрен Амудәрья елгасы буенда дип атыйлардыр. Бүгенге көндә ул Амудәрья елгасының бер инеш-кушылмасы буена урнашкан хәлендә ныгып калган. Саят шәһәреннән ерак түгел Фарап (Фараб) каласы да бар, ул Чарҗау өлкәсенә керә.

Саят шәһәреннән көньякта, хәзерге Үзбәкстан җирендә Камаши шәһәре, Камашидан төньяк-көнчыгыш тарафында Касан шәһәре бар. Әүвәл аның беренчесе Камашлы аталып, икенчесе Казан исеме белән йөртелгән. Үргәнечтән көньяк-көнчыгыш тарафындагы Саят шәһәренең борынгы китапларда телгә алынган Сайад шәһәре булуына шик юк.

Сайадине XVI нчы гасыр ахыры, XV нче йөз башы шагыйрьләре хисабына да кертәләр, XVI нчы гасырның

беренче чирегенә дә кайтарып калдыралар. Аның иҗатында Кол Гали, Котб, Мәҗлиси кебек авторларның әсәрләре дә чагылыш тапкан. Дастанда мәхәббәт вакыйгалары белән тарихка кереп калган геройлар да телгә алына, сөю-сәгадәт, Шәрык әдәбиятлары традициясендә, мифик дәрәҗәгә җиткерелә, шул ук вакытта дини юнәлеш тә саклана, суфичылык идеологиясе дәвам иттерелә.

Шагыйрьнең шушы әсәренә таянып, үз тормышы хакында аз булса да мәгълүмат туплый алабыз. Әсәрнең башында ук урнаштырылган мөнәҗәттән күренгәнчә, Сайади гомерен ялгызлыкта үткәргән, аның балалары булмаган:

Сән рузы золмәтем, мәнидә маһи тәбаным юк,
Төшүбән гәрәм ичедә нитәй бер кәшти баным юк.

Фиракың дәштедә калдым, нитәй, дустлар, кыладырбән,
Мәни мәнзилгә тигергәй ки рәһбәр рәваным юк.

Бу дөнья бәрбад ирмеш, нәчек мән мәнзил әйләрмен?
Фикер кылсам, борадәрләр, ки йөрек даным юк.

Адәм мәйвәсе — фәрзәнд, имеш, дирләр бу дөньяда,
Мәнидә юктыр фәрзәндем, корык тәнмен, җаным юк.

Кешенең булса фәрзәнде, аның эшләре саман,
Мәнем милкемдә, ай дустлар, ки бер җан-җиһаным юк.

Сайади мән, би нәһандыр, догасы дәрткә дәрман,
Ичемдә йөз мең армандыр, ки бер фәрзәнд җаным юк[1].

«Дастаны Бабахан»ны тикшергән галимнәр Сайади мән, би нәһандыр» дигән урынны «Сәйади сәр нобәһандыр» дип укыганнар һәм аннан «Сәйади — изгеләр, серләрне белүчеләрнең шәехе, башлыгы» дигән нәтиҗә чыгарганнар. Димәк, Сайади суфиларның шәехе, зур бер ишан, имеш.

Авторның шушы рәвешле үз трагедиясе белән әсәрендә

[1] Бу мәкаләдә дастаннан текстлар кулъязмадагы борынгы әдәби телдәгечә биреләләр.

сурәтләнелгән геройларның хәлен тәңгәл куюы укучыларның алдан ук күңелен кузгата, бу охшашлык әсәрнең идея-эчтәлеген ачыклауда әһәмиятле роль уйный башлый. Моннан чыгып, хәтта авторның ни өчен бу әсәрне язуга керешүен күзалларга да мөмкинлек туа. Димәк, шагыйрь үзенең баласын да, әгәр дә ул туа икән, Таһир һәм Зөһрә кебек пар килгәннәр итеп күрергә тели, әмма аларның язмышы трагедия булмаячак, чөнки Сайади өчен бала — үз җаны белән бер, аны кимсетә, аңа бәла китерә алмый ул.

«Сәйфелмөлек дастаны» авторы шагыйрь Мәҗлиси (XV нче гасыр ахыры, XVI нчы гасыр башы) белән Сайади бер чор вәкилләре булсалар кирәк. Һәрхәлдә, аларны бер үк әдәби мөхит били, бер үк әдәби мәктәп юнәлешен тотучылар итеп кабул итмичә дә мөмкин түгел. Шунысын да онытмаска кирәк, «Дастаны Бабахан»да «Сәйфелмөлек дастаны» геройлары еш телгә алына, аларга мәдхия укыла. Авторның Мәҗлиси иҗатыннан рухлануы да сизелеп тора.

Бу хәл, шул ук вакытта, тема берлегеннән дә килергә мөмкин. Дини эчтәлек белән үтәдән-үтә сугарылган үгет-нәсыйхәт шигъриятендә дә нәкъ шундый күренешкә тап булабыз. Димәк, тема һәм эчтәлек үзләренә бәйле сурәтләү чараларын да таләп итә икән.

«Дастаны Бабахан»да «татар» атамасы шактый еш кулланыла. «Татар шәһәре», «татар иле», «татар ханы» рәвешендә конкретлаштырып, автор үзенең дә шул кавем һәм ил кешесеннән булганлыгына басым ясап күрсәтәдер дигән фикер туа. Әмма бу очракта «татар» дип язуы кемгә карый? Юкса Идел буе төркиләрен генә түгел, Урта Азия, Кавказ төркиләрен дә, хәтта Тигр елгасының башлангыч өлешендә урнашкан, Курдистан тирәләрендәге Урмия төбәге төркиләрне дә X нчы гасырга кадәр үк шушы атама белән йөрткәннәр. «Татар» атамасын Чыңгыз хан империясенә генә бәйләп калдыру, аңа кадәр «татарлар» бөтенләй дә булмаган дип белдерү зур хата булыр иде. Хәтта борынгы Һуннарның Көнбатышка таба «күченү» тарихларын искә алсак, «татар» атамасының аларга да караганлыгына сәерсенербез. Һуннарның бер тармагы Кече Азия юнәлешендә хәрәкәт итеп, хәзерге Иран Әзербайҗаны тирәсендәге Урмиядә тупланып калганнар. Ул дәверләрдә «татар» атамасы «варвар» дип әйтү белән бер булган, «тартар»ның бер варианты саналган. «Татар»ларны күчмә төрки кавем дип белгәннәр, алар, асылда, көтүчелек белән шөгыльләнгәннәр. Әмма «Дастаны Бабахан»да күчмә төркиләр түгел, бәлки шәһәр стихиясендә яшәүче «татарлар» бәян ителә.

Әсәрдә сөйләнелгән вакыйгалардан аңлашылганча, ул Татар шәһәре Тигр елгасы яки аның кушылдыкларыннан берсенең ярларында урнашкан булырга кирәк, чөнки сандыкта агып килгән Таһир Багдат шәһәренә килеп ирешә. Ә Багдат, билгеле булганча, Тигр елгасы буендагы Гыйрак дәүләтенең башкаласы. Тарих китапларыннан яхшы мәгълүм, төркиләрнең бергә оешып яшәгән төбәкләреннән берсе — Тәбриз шәһәре һәм аның тирәсендәге авыл һәм шәһәрчекләр. Ә Тигр елгасы кушылдыкларының берсе Тебриз якларыннан килә. Дастанда язылган Татар шәһәре дә нәкъ менә шунда булгандыр, дип исәпләргә кирәк.

Әсәрдәге мәхәббәт каһарманнары Таһир белән Зөһрә шул Татар шәһәреннән, татарлар буларак күрсәтелә.

Дастанда Сайади үзен «Сайад углы Кылыч» дип тә, «Кол Сайад углы Хараби» дип тә, «Кол Сайади» дип тә, «Кол Сайад углы» дип тә, «Сайад» дип тә, «Сайади кол» рәвешендә дә атый. Әмма, асылда, «Сайади» дип бара, шунлыктан дастанның авторы да Сайади буларак фәнгә кергән.

Сайадиның «Дастаны Бабахан» әсәре, ягъни Таһир белән Зөһрәнең мәхәббәт вакыйгаларына багышланган шигъри романы, сакланып калынган иң тулы нөсхәсе буенча, барысы 1703 бәеттән (икеюллыклар) тора. Аны «Бибигамбәр күчермәсе» дип йөртәләр. Кулыгыздагы шушы китапта тәкъдим ителгән, хәзерге татар теленә күчерелгән «Бабахан дастаны» шул нөсхәдән эшләнелде. Бу «Бибигамбәр күчермәсе»н 1818 нче елда Куян авылы Йосыф мулла кызы Бибигамбәр башкарган. Санкт-Петербург шәһәренең Көнчыгышны өйрәнү институты кулъязмалар бүлегендә саклана. Төпләнмәнең ахырын-

да «фи вактил-гасри тарихул-һиҗрәти 1414», ягъни һиҗри исәбе белән 1414 нче ел дип күрсәтелгән. Димәк, Бибигамбәр аны һиҗри ел исәбендәге 1414 нче елгы кулъязмадан алган, диярргә мөмкин. Әмма бу дата аңлашылып җитми. Һиҗри исәбендәге 1414 нче ел миладидагы 1818 нче елдан бик күпкә соңрак, ягъни 1993 нче елга туры килә, шунлыктан ул датаны дөрес дия алмыйбыз. Ә кайбер галимнәр аны милади ел исәбендәге 1414 нче ел булырга кирәк дип баралар. Ул вакытта, һиҗри ел исәбе буенча, 817 нче елга туры килер иде.

«Дастаны Бабахан» кулъязмалары әле бүгенге көндә дә табыла, аларның күпчелеге Казанда Фәннәр Академиясенең «Мирасханә» фондларында саклана.

Айа дустлар, ишетең бер хикәят,
Ичендә сүзләре бар биниһаять.

Бабахан дигән әүвәл бер шаһ ирде,
Аның шәһренең шәһре Татар ирде, —

дип дастан башланып китә. Нәкъ экият сөйләнгән кебек.

Бабахан бик гайрәтле хан булып, дошманнарын һәрдаим җиңеп килгән, баһадирлары да күп икән, Аллаһы Тәгалә дә аның өчен чын яр, дусты, ди. Әмма ханның бер хәсрәте бар: баласы булмау сәбәпле күп елый ул. Баһир исемле вәзире һәрвакыт аңа яхшы киңәшләрен биреп бара, кайгы-хәсрәтләрен уртаклаша. Бабаханның хәсрәте — аның хәсрәтенә, Бабаханның кайгысы аның кайгысына әверелә.

Икәве шул әләмдә егълады күп,
Күзене яше берлә йөзен юып.

Вәзир Баһир шушы хан Бабахан белән үзенә дә бала тели, күп кенә догалар вә мөнәҗәтләр укый, юынып, йокыга тала һәм төш күрә: имеш, Бабахан белән бергә икесе Аллаһының тупсасына, ягъни каршысына киләләр һәм теләкләрен Хак тәгалә кабул кыла.

Бу төшен вәзир шунда ук ханга барып сөйли, Бабахан

урынынннан чәчрәп куба һәм сөенеченнән Баһирның кулыннан тота, үбә.

Диде солтан: — Хода фәрзәнде бирсә,
Аның берлә күңел хөрсәнде булса,

Угыл булса, икәве дуст булсын,
Икәве бер тән, бер бүст булсын.

Икәве бер-бериләрегә мәхрәм,
Ки булсыннар бу шәһәр ичендә мәрһәм.
Әгәр кыз булсалар, булсын дөканә,
Бере-берегә булгайлар җанакә.

Бабахан шушы рәвешле шарт куя, икесе дә моның белән килешәләр, хан сүз бирә һәм аның кыз баласы туа. Сайади, ай-көн үтеп, гонҗә-чәчәк ачылды, шаһ өстенә энҗе-мәрҗән чәчелде, дип вакыйгаларны оста сурәтләү ярдәмендә тәэсирле итеп тасвир кыла. Бабаханның кызы гаҗәеп чибәр була, халык аны шуңа күрә Зөһрә исеме белән атый.

Үзе гөл дәк иде, агызы — гонҗә,
Ки күргән җан бирердәй сөйләгенчә.

Ләбе — ләгыль, теше — дөрданә ирде,
Ки күрсәң, торфә бер җананә ирде.

Йөзенең кызылы җәннәт гөле дәк,
Рухы мисле Ирамның балбалы дәк.

Каләм дәк кашы, йөзе мисле әнвар,
Күзене раушаны манендә гәүһәр.

Кыя бармак белән җанын аладыр,
Кеше күрсә, үзен утка саладыр.

Сайади Зөһрәнең гүзәллеген шушы рәвешле сурәтли һәм укучыда мәхәббәт хисләрен уята. Бу бала, һичшиксез, бәхетле булырга тиеш. Әмма кызның атасы Бабахан вәзире Баһирга биргән антыннан кире кайтырга ниятләп куя һәм болай дип уйлый:

Угыл бирсә аңа, бер фикер итәрмен,
Ятимдер ки, башына мән йитәрмен.

Шулай итеп, хан сүзеннән кире кайта, вәзирнең улы туса, башына җитәрмен дип күңеленә беркетә.

Баһирның исә бик тә матур, Мөхәммәт пәйгамбәрнең йөз нуры чагылган битле малае дөньяга килә. Исемен Таһир дип куялар. Яхшыдан-яхшы сөт аналарына тәрбиягә тапшыралар. Әмма улына биш яшь тулгач, атасы Баһир үлеп китә һәм хан бу хәбәрне ишетеп сөенә.

Ки Баһирның вафатын белде ул шаһ,
Диде ки: — Бу ирер кодрәте Аллаһ!

Үз-үзедин әйтер: — Шаһ ирермен,
Ки бу татар илегә хан ирермен!

Бабахан, куанып, кемлеген дә күрсәтә. Ул әгәр дә вәзире улына, ягъни кара улына кызын кияүгә бирсә, аннан хакан иле көләчәк, имеш. Менә аңа шушы «бәла»дән котылырга юл ачыла. Автор Бабахан авызыннан «хакан иледин тартгым әһанәт» («хакан иленнән хурланам») дип сөйләткәндә Бабаханның кече ханнардан, ягъни аерым бер төбәк ханы, ил эчендәге хан гына булуын ассызыклап үтә. Димәк, вакыйгалар олуг ханга буйсынган ханлыкларның берсендә бара.

Таһир белән Зөһрәне бер үк мәктәпкә укырга бирәләр. Алар монда Коръән өйрәнә, әмма күпвакыт бер-берсен күзләп утыралар, мәктәп аларның шигырь язышу урынына әверелеп китә. Таһир Зөһрәгә атап бер газәл укый һәм үзенең мәхәббәтен белдерә. Зөһрә дә сөю утында көя башлый. Бу хәлләрне бөтен халык белеп тора.

Көннәрнең берендә Таһирга бер диндар хатын очрый һәм гарипләр догасына колак салуын үтенә. Таһир сөяк белән уйнап килә икән, ул аны бу диндар хатын ягына тибә, сөяк аңа барып тия. Шунда ул гарибә хатын Таһирга Зөһрәсе белән шаярырга куша, минем белән уйнама, ди. Аның ни өчен алай дип әйткәнен Таһир белергә тели, әмма хатын әйтми, үз энисеннән сорарга куша.

Таһир өенә кайта, кыздырылган бодай ашыйсым килә, дигән сәбәп белән ашлык куырта. Энисе аның үтенечен җиренә җиткерә. Ул тагын да, учыңнан ашыйсым килә, дип иркәләнгәндәй белдерә. Энисе кыздырылган бодайны учына ала, әмма Таһир аның кулларын ачтырмыйча кысып, теге диндар хатын Зөһрә хакында ни әйтергә теләгәнен сөйләмәсә, ычкырдырмаячагын белдерә. Кыздырылган бодайдан кулы пешкән ана чарасыз кала. Таһирга серне әйтмәсә, учы пешүдән котыла алмаячагын аңлап, энисе барысын да сөйләп бирергә мәҗбүр була. Зөһрә — хан кызы, син аңа тиң була алмыйсың, дип кисәтеп тә куя.

Бу хәбәрдән соң Таһир сагышка чума, мәктәпкә барып, кулына тамбур тотып, мәхәббәт шигырьләрен укый башлый. Шунда остазы аңа киңәшләрен бирә, бары тик Зөһрә аркасында гына тынычлыгың югалсын, ди. Ә Зөһрә исә Таһирның хәлен белешергә куша. Алар икесе дә гыйшык утыннан көя башлыйлар. Таһирга карата булган сөю хисләрен яшерә алмаган Зөһрә шунда газәл укый.

Менә ике яр күркәм бакча почмагында очрашалар. Таһир үз энисеннән ишеткән хәбәрне сөйләп бирә. Мәхәббәтен аңлата һәм соңыннан бер газәл укый. Аңа җавабында Зөһрә, әтием антыннан кире кайтса да, мин сүздән чыкмыйм, дип белдерә һәм үзләрен Ләйлә белән Мәҗнүнгә тиңли.

Аларның шушылай утырганнарын бакчачы күреп ала һәм Бабаханга йөгерә, газәл укып, аңа барысын сөйләп бирә. Моны ишетүгә, хан Таһирны чакыртып кеше җибәрә. Үзен дәшүләренә каршы Таһир Зөһрәне бакча гөле белән тиңли һәм мин аның былбылы дип белдерә, үзара гашыйк җаннар икәнлеген тәкрарлый. Шунда Зөһрә аңа атасын барып күрергә һәм хәлләреннән хәбәр бирергә киңәш итә. Таһир аңа күнә һәм, Бабахан каршына колы кебек йөгереп килеп, кулын күкрәгенә куеп, бәндәдәй башын иеп тора.

Бабахан сорды Таһирныңсөален,
Бу һәм белгәнене бирде җавабын.

Солтан шушы сөйләшүдә Таһирның Зөһрәгә тиң

түгеллеген белдерә, кызын — падишаһ, Таһирны аның колы итеп тануын әйтә. Бабахан каршында егет җавап тота һәм әтисе Баһирга солтанның ничек вәгъдә биргәнлеген сөйли, сүзенең ахырында бер газәл укый, анда үзенең йөрәк серләрен ханга белдерә.

Солтан каршына Таһирның әнисе Хубан килә. Ул үзе ханнар нәселеннән икән. Бабаханнан улын кимсетмәвен үтенә һәм иренә биргән антын исенә төшертә. Шуннан соң бер газәл әйтә, гомеренең тиз үтүчән икәнлеген сөйли. Таһир белән Зөһрәне аермавын сорый, мәхәббәт дастаннарында макталган Ләйлә белән Мәҗнүн, Сәгыйть белән Мәликә, Сәйфелмөлек белән Бәдигыль-Җамал, Хөсрәү, Фәрһад, Вамык, Йосыф язмышларын искәртә. Әмма хан аның сүзенә колак та салмый, Таһирдан ничек тә булса котылырга уйлый. Сандык ясатып, аңа бераз су һәм ризык куялар, Таһирны шунда салдырып, Хубанның һәм Зөһрәнең, бәкләрнең аһ-зарларына күңел бирми, игътибар итми, үтенечләрен тыңламый, дәрьяга ташлата. Таһир газап һәм җәберләр күреп, сандык эчендә төрле маҗараларга юлыга, ике олы кошка юлыга һәм алар аны үз ояларына алып очалар, агач башында калдыралар. Егет шунда язмышының авыр булуына зарлана, Аллаһыдан ярдәм сорый, җилдән Зөһрәгә сәлам җиткерүен һәм хәленнән хәбәр бирүен үтенә.

Менә язгы җил исеп куя. Таһир кош оясында тоткын булуга караганда дәрья эчендә йөзеп йөрүне өстенрәк күреп, сандыкны суга төшерүен үтенә. Көчле җил күтәрелеп, агачның башын идерә, сандык кабат дәрьяга килеп төшә һәм йөзеп китә.

Багдат падишаһының Маһым исемле бик чибәр кызы бар икән. Ул төш күрә. Төшендә бер шаһзадә белән сөйләшеп утыра, аннан кай тарафтан булуын, нәселен, кемнең яры икәнлеген сораштыра. Аңа җавабында егет үзенең Таһир исемле булуын, Татар шәһәреннән мөсафир икәнлеген, әмма монда килүе Маһымга җәбер-җәфа китерәчәген белдерә. Маһым шунда йокысыннан уяна, елый, тәрбиячесе әнәкәгә төшен сөйли. Әнәкәсе бу егетнең чыннан да киләчәген, әмма Маһымның күңеленә газап салып китәчәген аңлата.

Сандыктагы Таһирны дәрья Багдат шәһәренә китерә һәм бакча янына чыгара. Монда аны падишаһның кече кызы Шәһри күреп ала, апаларына әйтә, Маһым сандыкны Җиһангизның озын толымына бәйләтеп чыгарта. Йозагын ваталар. Маһым шунда аһ итә.

Күрер, төшендә күргән маһи пикәр,
Йөзе — багның гөле, ләбләре — шәкәр.

Кызлар барысы да Таһирның матурлыгыннан таң калалар һәм аның сандыкка ничек керүен, кайдан килгәнлеген сораштыралар. Ул аларга уйдырма белән җавап бирә. Маһым аңа ышана. Әтисенә илтәләр, ул да Таһирның ялганына ышана. Аны кызы Маһымга багышлый.

Таһир Маһымга никахлана. Менә кыз белән егетне бергә калдырып китәләр. Маһым шунда Таһирга ни өчен чыгуын аңлата, ул аны күреп намусын югалткан, гашыйк булган, шуның сәбәпле халык арасында бик күп гайбәтләр таралган икән. Әмма Таһир сөеклесе Зөһрәне оныта алмый, аны гыйшык уты көйдерә. Шунлыктан Маһымга ул синең белән җиде ел торырмын, аннан соң китәрмен, дип белдерә, араларына һәрвакыт үткен кылыч куеп ята. Кайчан аларның тәне тәнгә якын килсә, Таһирның Зөһрәгә булган мәхәббәте урталарына керә. Маһым сабыр итәргә мәҗбүр. Алар кыз һәм егет килеш калалар, әмма бу серне һичкемгә белдермиләр, шулай ел артыннан ел уза.

Таһир да, Зөһрә дә һаман бер-берен сагыналар, көйләп шигырьләр укыйлар. Баласын югалту хәсрәтеннән Таһирның әнисе Хубан да үлеп китә. Аның җеназасына килгән Зөһрә, мине ялгыз калдырып киттең, дип зар булып елый.

Мәхәббәте сагышыннан Зөһрә атасын һәм анасын да оныта. Әмма көннәрнең берендә аны әтисе Бабахан чакырта. Кызының аны күрәсе дә килми, мондый хәлләрдән соң мин аның каршына ничек барыйм, үтерсен мине, ди. Бу сүзләрен ишетеп, Бабахан Зөһрәне сөт карендәше Кара Баһадурга бирергә ниятли һәм димли башлый. Кара Баһадур моңа бик сөенә. Әмма Зөһрә бу хәбәрдән кайгыхәсрәткә кала, диванага әверелә. Күңеленнән һаман да

Таһирның сурәте китми. Аны эзләтеп җырчы касыйдне (хәбәр тапшыручыны) җибәрә. Ул, шәһәрдән-шәһәргә күчеп, мәхәббәт хакында базарларда касыйдәләр сөйләп йөри. Ахырда Багдатка килә. Монда бәйрәм икән. Шаһзадәләр арасында Таһир да бар. Зөһрәдән килгән хәбәрче, халык алдында:

Бар микән миндәй гашыйк булган кеше,
Көлгә әйләнеп йөрәге янган кеше?
Бу шәһәрдә торып калган мөсафир,
Гариплектә миңа юлдаш булыр кеше?—

дип җырлый. Ишетеп, аның янына Таһир килә.

Алар үзара сораштырып белешәләр. Таһир аннан Зөһрәсе хакында хәбәрләр ишетә. Кочаклашып елашалар. Шаһтан Таһир китәргә рөхсәт ала. Маһым сыкрап булса да ризалык бирә. Зөһрәдән килгән җырчы, Шәһригә өйләнеп, Багдатта кала. Таһир, падишаһтан бүләкләр алып, ялгызы гына Татар шәһәренә дөя өстендә кайтып китә. Юлда төрле каршылыкларга, каракларга, гаскәриләргә очрый, аны гашыйк яр булгалыгы өчен таламый-кимсетми җибәләр.

Көттергән кавышу көннәре килеп җитә. Зөһрә белән Таһир очрашалар һәм һәр кичне бергә уздыралар, максатларына ирешәләр.

Хәзан вакыты иде, гөлләр ачылды,
Сәдәфдин дөрре-мәрҗәннәр чәчелде,—

дип белдерә шагыйрь, аларның мәхәббәт маҗараларын сурәтләп.

Зөһрә бу серен энакәсенә сөйли, аның белән киңәшә. Ул хатын Зөһрәнең теләген кабул итә. Көндезләрен Таһирны үзендә качырып тота, кичләрен Зөһрә белән кавыштыра. Шул рәвешле егет сөеклесе сараенда сандык эченә качып яши. Әмма аны мәкерле карчык күреп ала һәм үзе белән йокларга мәҗбүр итәргә тели, юкса серне Бабаханга әйтәсен белдерә. Таһир теләми, ул карчыкка нәсыйхәтләр әйтеп котыла.

Бу хәлне белгәч, кичекмәстән иптәш кызларын һәм сарай хезмәтчеләрен чакыртып, Зөһрә туй ясата. Кәефсафа коралар. Бабахан бу хакта ишетеп, кызым Таһирны оныткан икән, дип сөенә. Соңыннан хакыйкатьне белеп алгач, золымга күңеле авыша, яманлык эшләргә җыена. Каршындагы бәкләре Таһир белән Зөһрәнең кавышуын үтенәләр, гөл сабагын каерма, диләр.

Бабаханның боларга ачуы килә һәм, муеннарын кылыч белән чабарга, дип куркыта. Таһирны тотып китерәләр. Солтан аның башын кисәргә боера. Мәйданга халык җыела, анда Таһирны китерәләр. Зөхрә дә мәйданга йөгереп чыга. Шагыйрь бу урында ике гашыйкның күз яшьләре аралаш сөйләшкәннәрен күңелне кузгатырлык итеп тасвирлый. Алар шулай хушлашалар.

Актык сүзе итеп Таһир Маһымга үзеннән сәлам тапшырырга һәм хәленнән хәбәр бирергә, үлеменә Зөһрәсе гаепле булуын әйтүләрен үтенә. Аңа каршы Зөһрә үзенең дә Таһир артыннан үләчәген белдерә. Барчалар аһзар итә. Таһирның башын чабалар.

Кисеп ул йирдә Таһирның башыны,
Барча халык күзедин түкте яшене.

Рәкыйпләр хәер-шәрне белмәделәр,
Боларга зәррә рәхим кылмадылар,—

ди шагыйрь, вакыйгаларга бәя биреп.

Таһирны күмгәннән соң Зөһрә үз хәсрәтендә яна башлый. Кара Баһадурга туйга әзерләнергә куша. Таһирның каберенә килә һәм, күкрәгенә хәнҗәр кадап, үзен-үзе үтерә. Кызлар һәм ата-анасы канлы яшьләр түгәләр. Каберләре янына Кара Баһадур килә. Ул да Зөһрәне яраткан икән. Үзен-үзе чәнчеп үтерә.

Таһир белән Зөһрә уртасына Кара Баһадурны күмәләр, тагын ике гашыйкны аералар.

Ки бер кичәдә, күрең, ике гашыйк,
Аның дәк булса хуптыр ике лаек.

Бере гөл булды, бере — нуниһали,
Икесе чормашыптыр торфә хали.

Вә ли Кара Баһадур һәм күгәреп,
Чыкыптыр икесене аера ярып.

Күгәрептер гаҗәп торфә тикәни,
Ки мәгълүм булды ул әгъйар икәни.

Дастан моның белән генә бетми, автор Маһымның хәлләрен язуга күчә. Таһирдан аерылуны ул авыр кичерә, сагыш утында көя, аның хакында хәбәрләр ишетәсе килә, әмма һични белә алмый. Шулай да сабыр итәргә мәҗбүр була. Шушы хәсрәтенә чумып утырган вакытында Багдатка кәрван кергәне күренә. Маһым кызлардан ул кәрванны барып белешергә куша.

Кәрван Татар шәһәреннән килгән икән. Сәүдәгәрләр шунда кызларга Таһир белән Зөһрә хәлләреннән хәбәрләр бирәләр, Таһирның сәламен Маһымга җиткерү хакында сөйлиләр. Ике гашыйк һәлак ителгәннән соң Татар шәһәренең халкы төрле якларга күченеп бара икән. Моның белән Сайади гашыйкларны инкарь иткән илдә бәхет булмый дигән фикер уздыра.

Кызлар, сарайга кайтып, Маһымга барын да сөйләп бирәләр. Маһым бу хәбәрне бик авыр кутәрә, аһ ора, шул аһы белән җаны чыга, ул да үлә. Аны югалтуларыннан сарай кызлары да сагышланып калалар һәм алар да үләләр. Каберләрен гөлбакча эченә куялар. Ул каберлек гөлестанга әверелә.

Ачылып, гөл булыптыр өстехваннар,
Кылыр җан былбылы анда фөганнар.

Аларның бәгъзесе былбыл булыптыр,
Янә бәгъзесе анда гөл булыптыр.

Гәһи Багдат шәһәрендә йөрерләр,
Гәһи Татар дәвәранын сөрерләр.

«Дастаны Бабахан» шушы рәвешле тәмамлана, Таһир-Зөһрә хәлләрен бөтен җиһан белә, ди Сайади.

Таһир белән Зөһрәнең мәхәббәт трагедиясе гасырлар буена татар халкының күңелен тетрәндергән. Аның төрле вариантлары мәйданга чыгарылган. XIX гасырда шагыйрь Әхмәт Курмаши «Таһир белән Зөһрә кыйссасы»н иҗат иткән. 1874 нче елдан әсәр аерым китап буларак Казанда бик еш бастырылып таратылган. Кыйсса тиз арада халыкның күңелен яулап алган, шигырь һәм проза белән үрелеп баруы аркасында ул әле җыр кебек яңгырый, әле талгын гына сөйләнеп барыла. 1917 нче елда Фәтхи Бурнаш «Таһир-Зөһрә» драмасын иҗат итә һәм әсәр еллар буена татар сәхнәсеннән төшми уйналып килә. Шулай итеп, беренчеләрдән буларак Сайади иҗат иткән Таһир-Зөһрә сюжетына татар шагыйрьләре кабат-кабат әйләнеп кайтканнар һәм мәхәббәт драмасының чишелешендә үзләренең версияләрен тәкъдим иткәннәр.

Фәрит Яхин
филология фәннәре докторы,
профессор

Сайади

Бабахан дастаны

Бисмилләһир-рахмәнир-рахим!

Син караңгы көнем, минем айдай якты йөзем юк,
Кереп гөл арасына нишлим, анда йөререм юк.

Айрылышу утында калдым, дуслар, ни кылырмын,
Мине максатка җиткерергә йөртер юлдашым юк.

Бу дөнья тузан, имеш, ничек мин урын табармын?
Фикер кылсам, и туганнар, йөрерлек һич даным юк.

Адәмнең җимеше — бала, имеш, диләр дөньяда,
Миндә юктыр бала, коры тән мин, шуңа җаным юк.

Кешенең булса баласы, аның эшләре тыныч,
Минем милкемдә, һай дуслар,
һичбер җан-җиһаным юк.

Сайади мин, билгеледер, догам дәрткә дәрмандыр,
Эчемдә мең татлы хыял, бер балам-җанашым юк.

* * *

Ай-һай дуслар, ишетик бер хикәят,
Эчендә сүзләре бар чиксез гаять.

Бабахан дигән бер шаһи бар иде,
Аның иле-шәһәре Татар иде.

Аның баһадирлыгы чиксез иде,
Хода үзе чөнки аңа яр иде.

Ни-кем алдына килсә, кисәр иде,
Ничә күп дошман исә, басар иде.

Тик бала гамендә ул елар иде,
Күңелдәгесен Хакка сөйләр иде.

Аның вәзире, белик, Баһир иде,
Аның алдында даим торыр иде.

Ул Баһир елады, әйтте теләген,
Елау-сыктау белән сөйләп сүзләрен.

Диде Баһир: — И Аллаһы, Ходаем,
Хәзинәләр Иясе, Бер һәм Барым.

Сиңа үтенмичә, кемгә диярмен,
Үзең Кайгыртучы, ник гамь җыямын?

Синең хәзинәң — гыйшык хәзинәсе,
Минем сырхавымдыр гыйшык бизгәге.

Кылыр үтенеч сиңа бәндә Баһир,
Синең алдыңда, имеш, барча булыр.

Бабахан һәм: — Хода,— дип елар иде,
Бала уе йөрәген яулар иде.

Икесе шул рәнҗүдә елады күп,
Күзенең яше белән йөзен юып.

Диде Баһир: — И Кодрәтле Аллаһым,
Сиңа үтенеч итәм, и Ходаем.

Бу күңелем кошы канат кагыптыр,
Сиңа үтенеч итеп моңланыптыр.

Бу солтанга бүләк кылсаң бер бала,
Аның белән солтан булса шат анда.

Шушы бала белән солтан шат булыр,
Барча кайгысыннан ул азат булыр.

Миңа һәм кыл ярдәмең, кыл куаныч,
Мәгәр табар хәстә күңел юаныч.

Икесе бер-берсе белән күңелдәш,
Һәм булырлар, ни җирдә булса, юлдаш.

Тугры дусты белән кылды күп дога,
Көярләр бу чүлдә мескен һәм гида.

Кабул кылды шушы көн күп мөнәҗәт,
Теләде Тәңредән бу икәү хаҗәт.

Янә башка морадыны димәде,
Бу гомеренчә үтәрне җыймады.

Бу сүзләрне диде, куйды башыны,
Теләмәде үз-үзенең башыны.

БАҺИРНЫҢ ТӨШ КҮРГӘНЕ

Чистарынып, башын куйды бу җиргә,
Хыял итмәде башка сүз диярге.

Башын җиргә куюга күрде бер төш,
Тәкъдирдә бар иде аларга өлеш.

Күрер: солтан белән ул ясаныптыр,
Килеп, Аллаһ каршысына керептер,

Аллаһ күренмәде, әйтеп исемен,
Сөйләп тупсасыннан бар үтенечен.

БАҺИРНЫҢ, ЙОКЫСЫННАН УЯНЫП, БУ ГАЗӘЛНЕ УКЫГАНЫ

Шәфкатьле Иям, үзеңнән морадымны теләрмен,
Юктыр сабыр-карарым һәм хәсрәтеңдә булырмын.

Көйдем бу гыйшык утына, юк дәртемнең дәвасы,
Миннән элек көйгәннәрдән сора, белә барчасы.

Ялгызлык чүле эчендә хәйран кибегеп калдым,
Илдән адашкан ат кебек һәр тарафка карадым.

Сере барның — күңелеңдә бардыр, үзең белүче,
Сине куеп, бу дәртемне кемгә барып сорыйсы?

* * *

Кәрван күчте, китте, бу мескен Сәйади калыр ник,
Юлның хатасы күптер, кая, юлны табарым юк.

ШАҺКА БАҺИР ТӨШЕН ӘЙТКӘНЕ

Бу төшне күрүгә уянды Баһир,
Барып солтанга, барсын сөйләп бирер.

Диде ул: — Төш күрдем мин, падишаһым,
Шөкер Аллаһ, җан дус, һәм чыкты аһым.

Күзен салды сезгә-безгә, газизләр,
Аның кебекне белмиләр аңсызлар.

Сөенчеме бирерсез бәндәгезгә?
Юмартлыгын кылды кайгылы безгә.

Сүзен ишетеп галәмнең солтаны,
Ходага шөкердә сөенде җаны.

Утырган җиреннән чәчрәде-купты,
Бу Баһирның кулыннан тотты-үпте.

Диде солтан: — Хода баланы бирсә,
Аның белән күңел сөенер булса,

Угыл булса, икесе дә дус булсын,
Икесе бер тән һәм дә бер җан булсын.

Икесе бер-берләренә һәм сердәш,
Булсыннар шәһәр эчендә күңелдәш.

Әгәр кыз булсалар, булсыннар тиңдәш,
Бер-берсенә булсыннар алар җанаш.

Бу шәһәр-ил аларга буйсынса һәм,
Боларны кылалмас һич кеше әрәм.

Бу шартларны диде шаһи һәм торды,
Икесе уртада ант сүзе орды.

Диде Баһир: — Ай-һай, и галәм шаһы,
Бу ант ширбәт — шаһларга тапшырасы.

Минем чигем шушы, җитмәс бу сүзгә,
Булыр бугай бу сүзләр янә үзгә.

Бу сүз өстендә шаһ антын белдерде,
Аның өчен шушы кыйсса төзелде.

БАБАХАНГА ХОДАНЫҢ БАЛА БИРГӘНЕ

Кил, и Сайади, син хуш вакыт булдыр,
Тамашадыр һәм дә көйчеләр китер.

Бу кыйссаны башлап кит сазың белән,
Син үткәрмә бу сүзне көлке белән.

Диде Сайад: — Өлеш чыгарды Тәңре,
Шаһны ярлыкады, бала бирде Тәңре.

* * *

Шулай үтте ай-көн, бөре ачылды,
Бу шаһның өстенә энҗе чәчелде.

Биреп Тәңре шушы шаһка гүзәл кыз,
Бу кызының сурәтен дә сөйлик без:

Үзе — гөл кебектер, авызы — бөре,
Күреп җан бирер гыйшыктан һәрбере.

Иреннәре — якут, теше — ак энҗе,
Бер күрсә, үлеккә җан керер иде.

Энҗе кебек күзе сөзелер иде
Һәм дә күргән күңел бозылыр иде.

Йөзенең кызылы җәннәт гөледәй,
Рухы гүя Ирамның[1] былбылыдай.

Каләмдәй кашы, йөзе нурлар сибәр,
Күзенең чагылышы гүя гәүһәр.

Кыя бакмак белән җанын аладыр,
Кеше күрсә, үзен утка саладыр.

Сөенче бирде шаһ, каккач барабан,
Җыелды барча туган-кабиләдән.

Кызына бу шаһ туй ясап күпмеләр,
Ризыгы бар иде күпләргә җитәр.

Бу шаһ киңәште, үз иленә йөрде,
Кызның исемен халык: —Зөһрә,— диде.

Җыелдылар, җыйдырды бар якынын,
Хөрмәт белән тотты шаһ һәр туганын.

ЗӨҺРӘНЕ БАБАХАННЫҢ СӨТ ӘНКӘСЕНӘ БИРГӘНЕ

Һәм тәгаенләп кызын йөз әнкәгә,
Әнкәләре кылыр җанын күләгә.

Йөрсәләр барча кызлар уң кулында,
Барча кол кызлары һәм сул кулында.

Аның бер сүзе ике булмас иде,
Түрене бер дә башка кылмас иде.

Аның туен күреп чыкты барча саф,
Аның теләген йөртер иделәр саф.

Бабахан күңелендә бер фикер кылды,
Үз-үзеннән Ходага шөкер кылды.

Диде: — Баһирның улы булса әгәр,
Фикерем шулдыр, Аллаһ үзе беләр.

Бу кайгы белән күп фикерләр кылды,
Күңелдәге фикерен эштә кылды.

Аның фикере шул — кыз бирсә Аллаһ,
Булыр ул икесе бер-беренә шаһ.

— Угыл бирсә аңа, фикер итәрмен,
Ятим калса, башына мин җитәрмен.

Тәвәккәл кылды солтан, бераз торды,
Онытты ант шартын һәм гамьсез булды.

ХОДАНЫҢ БАҺИРГА УГЫЛ БИРГӘНЕ

Кил, и Сайад, Баһирның теләген әйт,
Бу бакчаның һәм дә ул гөлләрен әйт.

Диде Сайад: — Баһирның углы булды,
Аның сурәте һәм галәмгә тулды.

Аңа исем атадылар — шаһ Таһир,
Йөзендә Мөхәммәднең нуры балкыр.

Анасы исемен диләр — шаһ Хубан,
Бу һәм күркәмлек эчендә ай булган.

Аңа тәрбиячене башка кылып,
Бу серне шәһәр иле[2] барча белеп.

Ничә еллар әнкәләре чигеп җан,
Һәрберләре булдылар хур һәм гыйльман[3].

ТАҺИРНЫҢ БИШ ЯШЕНДӘ АТАСЫ ҮЛГӘНЕ

Күр Таһирны, биш яшенә җитептер,
Бу Баһирга Тәңре әмре бетептер.

Һәм Баһирның вафатын белде ул шаһ,
Диде һәм: — Бу булыр кодрәте Аллаһ.

Үз-үзенә әйтер: — Шаһи булырмын,
Һәм бу Татар иленә хан торырмын.

Вәзирем Баһир иде кара улы,
Һәм бу Таһир буладыр аның улы.

Тигез йөрмәс вәзире белән ханы,
Кода булса, борчылыр аның җаны.

Килер башыма йөз төрле борчулар,
Һәм хакан иленнән оят шул болар.

Мин ул Баһир белән шартым кылганда,
Бу серне белмәгәндер һичкем анда.

Бу серне һичкем белми миннән үзгә, —
Диде, алалмады Таһирны күзгә.

ТАҺИРНЫҢ ЗӨҺРӘГӘ ГАШЫЙК БУЛГАНЫ

Кил, и Сайад, сөйләп үт бу кыйссаны,
Ничек җыйды мәликзадә кайгыны?

Диде Сайад: — Шушы көн Баһир үлде,
Ишетик, бәндә Таһирга ни булды?

Аларны мәктәпкә бирде ул солтан,
Болар җан биреп укыр иде Коръән.

Укып телләрендә гыйшык уйларын
Һәм күңелләрендә гыйшык уенын.

Бу мәктәп иде аларга бер сәбәп,
Килер иде ул икәү алыш теләп.

Бу хәйләне салып муеннарына,
Күпләр көнләштеләр уеннарына.

Күз уйнатып болар бик күп карашыр,
Нәүбәт җитеп, кашлар сикерер-шашыр.

Бу каш-күз икесе шулай саз кылды,
Һәм дә күңел кошы канат кагынды.

Күңелдә гыйшык эше бина кылды,
Ул Таһир бу газәлне искә алды.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ

И нурлы кояш йөзле яр, күрмәгән идем һич тә,
Күңлемне, гәүһәр күзле яр, бирмәгән идем һич тә.

Гыйшкыңдамын, и хәбәрсез, елап йөреп кич-иртә,
Каннар чигәр ялгызлыкта йөрмәгән идем һич тә.

И гөлләр бакчасы Ирам, миһербан гүзәл сурәт,
Ирен шәрабең туктатмый эчмәгән идем һич тә.

Очрашу эзләп, гәүһәрем, теләнеп һәр ишектә,
Дәртем итәген билемә элмәгән идем һич тә.

* * *

Мескен Сайади,
юмартлыкта мин инкарь гөнаһлы,
Максатта бар гашыйк,
аяк куймаган идем һич тә.

ТАҺИРНЫҢ ЗӨҺРӘ БЕЛӘН ГЫЙШЫК УЕНЫ УЙНАГАНЫ

Кил, и Сайад, затлы былбыл, хуш моңнан,
Ничек диеп язылды күркәм дастан?

Сөйләрмен Зөһрәнең гыйшык уенын,
Очрашу алыштырды ялгызлыгын.

Ишетте Зөһрә ханым шушы сүзен,
Гыйшык уты эченә салды үзен.

Бу сүзне ишетеп дивана булды,
Аның өчен халыкта гайбәт булды.

Һаман мәктәпкә барып килер иде,
Бу серне шәһәр иле белер иде.

Чарасы юк иде мәктәптән гайре,
Бу мәктәптә иде шигырь кәсебе.

Ягъни икесе — бер-берсенә үрнәк,
Берсесе — карчыга, берсесе — үрдәк.

Әмма икесенә әйтмәс иделәр,
Беленде икесенә дә бу серләр.

ТАҺИРГА ӘҮВӘЛ БЕР ХАТЫННЫҢ ҮЗ СЕРЕННӘН ХӘБӘР БИРГӘНЕ

Беркөн икесе уйнап килер иде,
Алларында бер хатын торыр иде.

Диде: — Шаһзадәләр, мин сүз куепмын,
Аның өчен килеп, монда торыпмын.

Мин бичарадырмын, тол карчыктырмын,
Илсез бер карчыкмын, ватансыздырмын.

Сукбайларның догасыннан алыгыз,
Шелтәдән ул тарафка юл салыгыз.

Бу сүзләргә колак салмады Таһир,
Бу җирдә әдәпсезлек булды ахыр.

Шаяртып сөяк атты ул карчыкка,
Һәм бу сөяк килеп тиде шул якка.

Тиеп сөяк хатынга, булды көлке,
Ул җирдә күп үзгә сүзләре килде.

Диде хатын: — Уйнама минем белән,
Уенда була күр Зөһрә ханым белән.

Әгәр синдә акыл булса, угылан,
Йөри күр шушы Зөһрә ханым белән.

Диде Таһир: — Миңа әйт, ни сереӊ бар,
Ача күр шушы серне, кылып карар?

Диде хатын: — Анаңнан сүзне ишет,
Сабыр кыл, сабыр белән максатка җит.

Бу сүзне ишетеп ул мирза Таһир,
Барып анасына, сүз кылды ахыр.

Диде анасына: — И җаным ана,
Минем җаныма миһербаным ана.

Һич белмәм кайсы таудан кош очыптыр,
Каз һәм торна буа-күлгә төшептер?

Күңелем тели ул күлгә барырга,
Бүген анда барып ауны салырга.

Мәктәбемнән киләдермен, үзем ач,
Бу күңелем телидер һәм куырмач[4].

Анасы тиз, ашыгып купты анда,
Бу йөргәнче куырмач кылды анда.

Диде: — И ана, бердер хаклы Халикъ[5],
Кулың белән бир, булсын ул муафикъ.

Кулыңнан ашауны күңлем телидер,
Сиңа үтенечкә сүзем шушыдыр.

— Ярый,— дип кулына алды куырмач,
Бик кысып тотты улы, кулын сузгач.

Диде: — И ана, Тәңренең хакыннан,
Мөхәммәт Мостафаның хөрмәтеннән.

Сөйлә атамны, файдасын ишетим,
Кулымнан килсә, бу максатка җитим.

Кулы көйгәч диде: — И күзем нуры,
Ишет кыйссаны, тынычлыкта йөре.

Атаң белән Бабахан антлар кылган,
Әҗәл җитте, атаң тапмады дәрман.

Оныттык без, шулай ук син дә оныт,
Ни файдадыр, балам, күңелең суыт.

Алар — хан затыннан, ханнарга лаек,
Күңел белән аларга булма гашыйк.

Әгәр күңел бирсәң, фетнәләр артыр,
Тәнемә ут төшәр, җанга кабыныр.

Ишетте шушы сүзне Таһир гашыйк,
Бу гыйшык уты белән һәм тоташып.

Ике бөртек куырмач кулга алды,
Китабын тотып, куенына салды.

Барып мәктәпкә керде гашыйк мәгърүр,
Укыр гыйшык әсәре, кулында — тамбур.

Диде остазы: — И Таһир бәк, тыңла,
Ауруың булса, Зөһрә ханнан, аңла.

Янә Зөһрәгә диде: — И гүзәл яр,
Бу Таһир хәленнән булчы хәбәрдар.

Бу сүзне ишетеп Таһир ачынды,
Ауруын әйтер иде шаһ лачыны[6].

Бу Таһир елап күп наз итәр иде,
Укып һәрзаман канат җәяр иде.

Сорар иде ауруын: — Ни ауру?— дип, —
Ауруым әйтегез, и шаһ кызы?— дип.

Бу мәгънәдән икесе сүз катарлар,
Ничәләр күз салып, ахрын карарлар.

Һәм гыйшык утында Зөһрә күп көйгәч,
Күзеннән яшь акты, иреннәр — көләч.

Бу Таһир гыйшкында күп көйде җаны,
Тәнендә калмады чыгарлык җаны.

Көюдән ул коры сөяккә калды,
Тәненә ут төшеп, көл өйме булды.

Таяныч итеп үзенә Аллаһны,
Укыр иде бу Зөһрә бу газәлне.

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Әүвәл тәкъдирдә, дусларым, булмаган идем һич тә,
Ант сүземне болай итеп әйтмәгән идем һич тә.

Бер нурланган итеп җаным, кылды меңнәр гаугасын,
Мондый бәлане башыма алмаган идем һич тә.

Кавышу теләп гашыйк була гауга кылган яшь барс,
Башымны ул мәйданнарга салмаган идем һич тә.

Гашыйк үзен ялгыз итеп, ярын теләп киткән, имеш,
Мин һәм бу дөньядан кичеп, калмаган идем һич тә.

* * *

Бу кол Сайад гыйшкы өчен бу җиһаннан айрылган,
Яр алуны, дуслар, куя күр, мин алмадым һич тә.

ЯЛ БАКЧАСЫНДА ЗӨҺРӘНЕҢ СЕР ИШЕТКӘНЕ

Кил, и Сайад, син башла бу дастаның,
Кыш алдыннан ачылганын бакчаның.

Гөл бакчасы күрмәсен көзге җилне,
Тәңре юк итте бу көн көнчелне.

Ишетик бичара Таһир соравын,
Бу һәм белгәненннән бирде җавабын.

Диде Сайад: — Таһир чикте газапны,
Аулак җирдә агызды күздән яшьне.

Бар иде шаһның ялда йөрер җире,
Кайвакытта анда чыгарлар иде.

Атый иделәр аны — Ял бакчасы,
Анда ял итәләр иде барчасы.

Вәгъдә кылдылар: ул ял бакчасында,
Сөенешеп утырырга шушында.

Килеп бакча эченә ике гашыйк,
Берсе — былбыл, берсе — гөл яфрагы тик.

Икесе кушылып күп моңлашырлар,
Укышып-кочышып күп елашырлар.

Һәм бер-берсенә әйтеп йөрәк серен,
Һәрничек бар күңелдәге мөшкелен.

Һәм бер сазда моңланды бу ике яр,
Кыз — бакча эчендә гүяки гөлзар.

Гыйшык илендә булмас оят-намус,
Күзенә һич күренмәс дошман һәм дус.

Хакыйкатьтә гашыйктыр, бу — чын гыйшык,
Әмма дә булмасын бу ялган гыйшык.

Таһир гыйшык утына көяр иде,
Кыйссасы ничек, Зөһрә сорар иде.

Диде Таһир: — И алсу йөзле гүзәл,
Гыйшкың кылды мине чарасыз бер хәл.

Атам белән атаңның анты, и җан,
Бар икәндер, булып кодрәтле Хактан.

Сөйләр, имеш, һәрберәү, күрмәм тик мин,
Бу сердән хәбәр җитүгә зарлы мин.

Ничек булыр моның чарасы, и җан,
Калдым мин гыйшык утравында хәйран.

Һәм синнән бүтән миңа ярым булмас,
Бу күңелем теләгән җанаш булмас.

Ялгызлыкта гаҗәп кайгы йоттым мин,
Өмет белән итәгеңне тоттым мин.

Догачыгыз булырмын кичә-көндез,
Корбан булсын бу җаным сиңа ялгыз.

Бу дастан ахырында газәл булыр,
Укып, Таһир йөз тапкыр аһ-зар кылыр.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Айрылышу утында янамдыр мин,
Гамең белән бу көндә өйдәштер мин.

Йөзеңнән пәрдәне алчы, гүзәлем,
Шәмеңнең утына күбәләктер мин.

Синең кебек җиһанда юк назлы яр,
Синең сурәтеңнән сихерләндем мин.

Каушу утыннан иренем сусаган,
Ирен ширбәтең эчсәм, канәгатьтер мин.

Урын алдым бу көн көзнең йортында,
Чөнки вакыт үтте, диванадыр мин.

* * *

Сайади чиксез күп аһ-зарлар кылды,
Үткен кылыч кисеп, даны таралды.

ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ ҖАВАБЫ

Ул Таһир бу газәлне кылды ахыр,
Диде Зөһрә: — Атамдыр юньсез кәфер,

Кешенең анты үз иркеннән булса,
Имансыздыр антыннан кире кайтса.

Атам янса, янар, минем янар юк[7],
Тәкъдирдән бу өлеш, читкә куяр юк.

Башыма төште бу эшләр, ни файда,
Булып гыйшык тугаенда дивана?

Очраса иде миңа синдәй бер яр,
Күңел бирдем, гыйшкыңда йокысыз-зар.

Минем юктыр сабырым һәм карарым,
Якты дөньяда син — күңел куярым.

Син үзең — Ләйлә, мин сиңа — Мәҗнүнең,
Булып Мәҗнүн, кандыр яше күземнең.

Я син үзең — Мәҗнүн, мин сиңа — Ләйлә,
Әйе, Ләйлә, бар Мәҗнүнеңә, Ләйлә.

Икесе бер булып кылыр аһ-зарлар,
Берсе берсенең хәлен күреп елар.

Бакча эчендә икесе зар-хәйран,
Гүя Татар шәһәре җимерелгән.

ТАҺИР-ЗӨҺРӘ ХӘЛЕННӘН БАБАХАННЫҢ ХӘБӘР ТАПКАНЫ

Шушы мәйдан эчендәге бакчачы,
Икесенә дә булып күз салучы.

Боларның барча эшләрен күрептер,
Бабахан күренүгә йөгерептер,

Сәлам бирде бакчачы, диде: — И шаһ,
Ишетегез, нидер кодрәте Аллаһ.

Кушылды былбыл гөлбакча эчендә,
Икесен күрдем ул бакча эчендә.

Көз вакыты иде, гөлләр ачылды,
Энҗе бөртекләре һәр ян чәчелде.

Шул былбыл гөл белән сердәше булды,
Мәхәббәт белән ул моңдашы булды.

Икесен күрдем әмма лаек диеп,
Лаеклы күрмәгәнне үтер асып.

Берсе гөлдәй булып уттай янадыр,
Берсе былбыл булып очып кунадыр.

Берсе — Зөһрә иде, берсесе — Таһир, —
Диде бакчачы, сүзен кылып ахыр.

Алар данына әсәрен бакчачы
Укып шаһ алдында, булды елаучы.

БАКЧАЧЫНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Шаһым, күрдем:
чәчәкләргә куныптыр бер ят лачын,
Нәзакәтләр пәйда булды, әйткән сүзеннән аның.

Аның сыйфатын сөйләп үтим алдыңда, солтаным,
Әгәр аңлы булсаң, утыр бераз, тыңла микъдарын.

Серле акыл энҗесе бу дөньяны белеп фани,
Кылып музыка авазын, елатып яр-җанашын.

Бу — Сәйфелмөлек,
монсы — Бәдигы[8], ихтирам табып,
Сөйләштеләр эчеп шәраб[9],
торып алдында аның.

Шашкын былбылдай аһлар итәр,
шаһым, гүзәл Таһир,
Күреп ул Зөһрә-җанаш,
фида кылыр газиз җанын.

* * *

Ике гашыйк өчен һәрдаим аһ-зарларны кылып,
Бу гыйшкыңа көйгән Сайадидер, яралы җаным.

ТАҺИРГА БАБАХАННЫҢ КЕШЕ ҖИБӘРГӘНЕ

Ишетте шаһ, боерды ничә колны,
Бу коллары мәрхәмәт итте аны.

Бу коллары күрүгә аһ ордылар,
Күз яшьләрен барсы агар кылдылар.

Мәтам тотып, барсы елаштылар зар,
Диделәр һәммәсе: — И Зөһрә, син — бар,

Сине хан чакырды, әйтер сүзе бар,
Җилдәй кил, дип карар, юлда күзе бар.

Безләр гүя синең җаныңа килдек,
Гөнаһың ни булганын сорап килдек.

Диде Таһир: — Нинди сүздер, миңа әйт?
Монда килмә, сүзегезне әйт тә кайт.

Диделәр: — Шаһ әмере, тору юктыр,
Насыйбың бу торыр, кайгырмак юктыр.

Барып үтенегез алдында, зинһар,
Хәлебездән ул булачак хәбәрдар.

Диде Таһир: — Миңа кайсы ямандыр?
Һәм мин — җаны аның, Зөһрә — бәдәндер.

Бу Зөһрә — бакча, мин — бакча гөлемен,
Һәм Зөһрә — гөл булыр, мин — былбылымын.

Зөһрә — җанашым ул, күңелендә — мин,
Үзем чарасыз бер борчылганымын.

Бу сүзләрне әйтүгә купты Таһир,
Чыгарды күңеленнән бер аһ авыр.

ТАҺИРНЫ ЗӨҺРӘ АТАСЫНА ҖИБӘРГӘНЕ

Сөйлә, и Сайад, Зөһрәнең хыялын,
Ничек бирде бу Таһирның җавабын?

Диде Сайад: — Хыялы кайнар кылды,
Зөһрә бу көндезне ничек төн кылды.

Диде Зөһрә: — Күр, син, атамны барып,
Күңел гамьнәрен әйт шунда чыгарып.

Бу сүзләр һәм аңа да мәгълүм булсын,
Ишетсен, күңеленә мәгъкуль булсын.

Ул шарт хәтереннән чыккан булыр,
Ишетсә, аның күңеленә килер.

Барып үтенегез алдында, зинһар,
Булыр хәлебездән ул да хәбәрдар.

Ишетте Таһир Зөһрәнең бу сүзен,
Булдыра алмам, дип уйлады үзен.

Ахырда Таһир бер газәлне сөйләп
Укыды бу бакча эчендә елап.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Җанаш сөеп шулай кичтем бу галәмнең барыннан,
Күңелгә шаукың төшкән, курыкмам сөю утыннан.

Читкә әгәр кусаң мине, китмәм ишек төбеңнән,
Үзен белеп гашыйк булган эреленмәс ярыннан.

Кәеф китмәс, шелтә итсә зәһәр мең гайбем өчен,
Бөртек гамь юктыр миңа, Аллаһны онтып йөргәннән.

Бер чарасыз бәндә мин, йөрәк түрем — көз сарае:
Минем серем чыгарылса гүзәлем сараеннан.

* * *

Мескен Сайади сөйләде Хактан сабырлык теләп,
Фәтва биреп үтерсәләр, юк курку әҗәленнән.

ЗӨҺРӘНЕҢ МӨНАҖАТ КЫЛГАНЫ

Кил, и Сайад, Зөһрә хәленнән әйтче,
Ничек булды, аның әхвален әйтче?

Диде Сайад: — Таһир китте гамьдә җай,
Бакчада калды Зөһрә диванадай.

Карап Таһирны, күрмәде, аһ орды,
Айрылу уты белән көйде-янды.

Кулын ачып, теләп Хактан мөнаҗат,
Ходаемнан теләде шушы хаҗәт.

Шулай елап әйтер иде: — Яраткан,
— Безләрне ул Юмарт Аллаһ яшәткән?

Бу Таһирга Син үзең бул саклаучы,
Өметсез итмә гашыйкны, Яклаучы?

Ачылыр барчаның синнән морады,
Будыр гашыйк колыңның сораганы.

Минем кебек булмас өметсез гашыйк,
Әгәр булса, бу җирдә бары садыйк[10].

Гашыйк колның эше даим тәвәккәл,
Көяр гыйшык утына, юк сабыр хәл.

Бу Таһир хәсрәтендә бер газәлне
Укып Зөһрә, күздән түкте яшьләрне.

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

И сөекле күзнурым, ярлардан ярым син идең,
Тереклегем, рәхәт-һушым, татлы телем син идең.

Синсез бу йортта нишләрмен, и галәм солтаныннан?
Бу җиде икълим-шәһәр эчендә солтан җаным син.

Елый Мәҗнүн сердәшем,
елый Ширин фикердәшем,
Бу хистә җаным рәхәте, тәннән чыгар җаным син.

Нурлы йөзең, кашың — ай, якут иренең шикәрдәй,
Керфегеңә каным түгәр җанымны алучым син.

* * *

Мескен Сайад — хастә җан, ялгызы көйде ничә ел,
Чарасызмын, рәхим бирче,
Коръән биргән Аллам син?

ТАҺИР БӘКНЕҢ ХИКӘЯТЕ

Кил, и Сайад, Таһирдан кыл хикәят,
Ни мәгънә белән сөйләдең риваять?

Боерып илттеләр Таһирны анда,
Йөгереп җитте Таһир гүя бәндә.

Сәлам әйтте дә Таһир торды анда
Кулын күкрәккә куеп, гүя бәндә.

Диде Сайад: — Шаһка килүгә Таһир,
Бу эшнең әүвәленнән серен ачыр.

Бабахан сорап Таһирдан соравын,
Бу һәм белгәненнән бирде җавабын.

Диде шаһ: — Ни эшне анда кылдың син?
Хәбәрне сөйлә, кемнәрдән алдың син?

Бу — мәкер эшеме, адәм эшеме?
Югыйсә бу күкләрнең йөрешеме?

Сиңа бу эне һәм адәм үтемме?
Бу эшеңнән максатыңа җиттеңме?

Бу Зөһрә — падишаһтыр, син — бәндәсе,
Сәламенә туфрак белән әшнәсе[11].

Адәм белән адәмдә аерма зур,
Аллаһ аерма белән яратты шул.

Атаң миңа туганым иде — Баһир,
Бу сүз булмады аннан яшергән сер.

ТАҺИРНЫҢ ШАҺКА ҖАВАП БИРГӘНЕ

Бу сүзләрне әйтте шаһ тәмам-ахыр,
Хөрмәтен кылды һәм утырды Таһир.

Диде Таһир: — Минем бер-бер сүзем бар,
Әгәр тыңласаң, әйтәм, шаһ-хөкемдар?

Ул сүзем шул, сөйләсәм, бер ятим мин,
Ятимлек кайгысыннан саргайдым мин.

Үзем — Таһир, һәм бу сүзнең әшнәсе,
Әйе, Зөһрә — падишаһ, мин — бәндәсе.

Үзем чарасыз Таһир көчсездәнмен,
Бу гыйшык кулында бары җанаш мин.

Гәрчә дә бәндә, бер чарасыздырмын,
Бу гыйшык зарында борчулыдырмын.

Һәм гаеп кылма мине, һай Бабахан,
Үзең бирдең атама антың — иман.

Шәфкать кыл безнең кимчелегебезгә?
Рәхим-хөрмәт кыл безнең канымызга?

Үзең кайгыртучы бул җаныбызга,
Безне ирештер Зөһрә ханыбызга.

Ахырда шаһның эшенә әсәрен
Укып Таһир, кылыр йөз аһын-зарын.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Бу ялгызлык хәсрәтеннән йөрәгем кандыр, шаһым,
Безгә — хәсрәт, сезгә һәрчак җан рәхәте, шаһым.

Омтыламын хезмәтеңә, даим әзер торамын,
Яхшы итеп кыл хөрмәтең, миңа миһербан, шаһым?

Гәүһәрдәй кем синдә бардыр,
бирмә надан кулына?
Белмәс аның кадерене, күр, надандыр ул, шаһым.

Карап-күреп гиздем бу Татар иле яхшыларын,
Яхшыларның эчендә ул яхшыдан яхшы, шаһым.

Хак Тәгалә күркәм итеп бирде сиңа бер яшь гөл,
Бәндә Таһир гүя былбыл,
зар һәм хәйрандыр, шаһым.

Гомер хасыйле булыр, белдек,
бу Зөһрә — назлы яр,
Үптем аның иреннән, Бәдәхшан якуты, шаһым.

Падишаһым, яр белән эчтек бу кайгы шәрабын,
Телә — үтер, телә — көйдер,
җаным корбандыр, шаһым.

Ничәләр үтенешеп синнән теләрләр байлык-мал,
Бу Сайади, күп догасы, болганган җандыр, шаһым.

ТАҺИР БӘКНЕҢ АНАСЫ ШАҺ ХУБАН КИЛЕП, БАБАХАНГА АНТТАН СЕР ӘЙТКӘНЕ

Бу серне әйтергә килде шаһ Хубан,
Ничә сүз сөйләде, күзе яшь тулган.

Һәм елап диде: — И шаһ — яхшы зат,
Ни эшне кылдыгыз, монда ни сәбәп?

Бу Баһир белән ант эчтең һәм шуннан,
Шартың да шул иде, и вәгъдә — иман.

Ятимбез һәм әсирбез, һәм ятимбез,
Ятимлектә ятимдәй сез, ятим без.

Ятимнәр хакына кылма җәфаны,
Кеше күрмәс бу дөньядан вафаны[12].

Гәрчә дә булса беркөнлек вафасы,
Янә йөз тапкыр күп булыр җәфасы.

Бу дөнья биш көнлек, ун көн булмастыр,
Бу таҗ, солтанат — барчасы буштыр.

Ышанычсыз дөньядыр, кылма рәнҗеш.
Ятимнәргә үзең булчы ышаныч.

Синнән электә кем күрде вафасын,
Әмма дә шактый күрделәр җәфасын.

Бу әйткәне ахрында бер газәл бар,
Моны һәм әйтте, елады бик күп зар.

ШАҺ ХУБАННЫҢ ГАЗӘЛЕ

Падишаһым, син ишет, борынгы дәверләр кая?
Безнең белән дәгъвә кылган антлар эчкәннәр кая?

Бу дөнья ышанычсыздыр,
синдәйдер ант-вәгъдәсез,
Ничә елап зар кылган шарты ялганнары кая?

Син димә дөнья минеке, миннән бүтән кем дә юк,
Синнән элгәре күп үткән шаһи-солтаннар кая?

Һәркемнең дәүрендә
бер гашыйк-мәгъшук булыр-үтәр,
Ничә йөз мең үткән, ил эчендә дастаннар кая?

Зөһрә-Таһирны сүз итмә каһәрең эчендә һәм
Ләйлә-Мәҗнүн дигән данлыклы диваналар кая?

Ничә мең авыр газап чиккән Сәгыйть,
Сәйфелмөлек,
Мәликә, Бәдигъҗамал[13], ул ике җанашлар кая?

* * *

И Сайад улы Кылыч, исереп йөр[14], гомер үтәр,
Хөсрәү[15], күзе яшьле Вамык[16],
Йосыф Кинганнар[17] кая?

ТАҺИРГА ПАДИШАҺНЫҢ САНДЫК ЯСАТКАНЫ

Кил, и Сайад, гыйшык юлында дәртле,
Таһирны болар ничек тоткын итте?

Бу сүзләргә колак салмадылар һич,
Күкләр Таһирның эшене кылып һич.

Диде шаһ: — Килсен балтачы осталар,
Ясасын сандык буена бәрабәр.

Ул җирне белде Зөһрә, барды шулчак,
Бу осталарның каршына ул кыз хак.

Диде: — Сандыкны ныклап мүкләп яса,
Моның эченә үтмәсен тамчы да.

Эченә кермәсен су бер тамчы да,
Бирермен энҗе-мәрҗәннән барчаңа.

Әгәр үтсә, барчагыз суйдырырмын,
Салып утка, барчагыз көйдерермен.

Ясады болар сандыкны нык итеп,
Алып китерделәр шаһка шулвакыт.

Бу сандыкны соратып күрде солтан,
Ясауллар[18] аның алдында күп сан.

Диде: — Таһирны бу сандыкка салып,
Ыргытыгыз аны, дәрьяга барып.

Һәм алып чыктылар солтан катыннан,
Һәм юып Таһир йөзен күз яшь белән.

Яшьләтеп күзен, һәр якка карады,
Шулай караган якка сагыш акды.

Һәм алып бардылар дәрья ярына,
Болар ут салдылар Зөһрә җанына.

Ишетеп, шәһәр-иле һәм үтенеп,
Аяк астында калып үлделәр күп.

Диде бәкләр: — Күр инде бу заманны,
Күр дөньяда шушы якты җиһанны.

— Бу көн миннән сәфәр кылыгыз, дуслар,
Гүзәлемнән чөнки айрылдым, дуслар.

Һәм бардыр ярымнан ничә сорарым,
Шулай елап әйтим бу үгет хәлем,—

Каршына ул заман килде гүзәле,
Һәм дә елап әйтер иде ядкәре.

Ул елап диде: — И энҗе кылынган,
Булдык бер-беребездән аерылган.

Тагын мин күрерменме, ярым, йөзең,
Атама төшсен бу бәхетсезлегең.

Диде, исенә бу газәлне алды,
Ишеткәннәр барсы аһ-зарда калды.

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Ай-һай дустым, бу көн дивана булдым,
Һәм гыйшкың шәменә күбәләк булдым.

Көтмәгәндә күрдем гөлдәй йөзеңне,
Һәм мин былбыл сиңа өйдәшең булдым.

Укыдым ул заман гыйшык китабын,
Әйтерсең мөдәррисләр кебек булдым.

Тәкъдирнең китабын күрдем лаеклы,
Һәм ул җан булды, мин җанашы булдым.

Аһ-зарларны кылсам, гаеп түгелдер,
Көнчеләр җәбере белән айрылдым.

* * *

Сайади, ярыңны әйтеп һаман да,
Аерылу чүле янында булдым.

ТАҺИРНЫҢ ХИКӘЯТЕ

Һәм Зөһрә шушы сүзен сөйләп ахыр,
Һәм сүзне башлады Таһир мөсафир.

Диде Таһир: — И зарлы-моңлы ярым,
Мин диеп җыйма хәсрәтләрнең барын.

Гәрчә су өстендә үзем китәрмен,
Тик йөз мең бәлагә сабыр итәрмен.

Ни-кем гашыйк, эше даим сабырдыр,
Һәм гашыйк юлдашы даим җәбердер.

Кылам дисәң максатыңны син хасил,
Сабыр кылып, сабыр кылып, сабыр кыл.

Әйтте Зөһрә: — Ничек җәбер итәрмен?
Ни булсам булырмын, мин һәм китәрмен.

Мин артыгын елармын, болай калсам,
Үкенмәм, синең белән суда үлсәм.

ТАҺИРНЫҢ ӘНИСЕ ШАҺ ХУБАННЫҢ ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ

Шушы җирдә шаһ Хубан торып әзер,
Түгә күзеннән энҗе-мәрҗән хәзер.

Әйтте елап: — Ходаем, көйде җаным,
Бере — җаным, бере — чыгарыр җаным.

Икегез дә минем дәртемә дәрман,
Дучар булып каламын монда хәйран.

Дога ит, җанны кулына тапшырам,
Сезләр торганда максатыма барам.

Югыйсә миңа бер кайгыдаш булмас,
Минем дәртемә һич дәрманын кылмас.

Илаһи, булмасын һич теләк һәм зар,
Сине уйлаудан яшьләнде бу күзләр.

Кайгысы син, ике күзем яктысы,
Баштан китмәде айрылу кайгысы.

Син шушы ике күземнең нурысың,
Тормышым былбылы гөлбакчасы син.

Өметем гөлләре камил чәчәктәй,
Максатым җиткән зифа үсентедәй.

Синең кайгыңда күккә чыкты зарым,
Һәм синдәй дуска булсын һәр ни барым.

Синең өчен көярмен кичә-көндез,
Сиңа корбан буламын япа-ялгыз.

Сине күрмәс күзем һәм сукыр булсын,
Һәм синсез торагым, ул кабер булсын.

Сагынсам мин җанга шифа йөзеңне,
Алып, күземә сөртермен эзеңне.

Бу күңелем теләсә, күрмәмен мин,
Дөньяда теректәй йөрмәмен мин.

Сине күрмәс күзем булсын караңгы,
Һәм синнән үзгә юктыр миңа кайгы.

Һәм мин сезгә ай-кояшны телимен,
Минем ай-кояшым тәмам үзең син.

Бу сүзләрен диде, аһ-зарлар кылды,
Бабахан алдында күп зарлар кылды.

ШАҺ ХУБАННЫҢ ГАЗӘЛЕ

Ялгызлык утына көю тәкъдирдән өлеш булды,
Кавышу шәмендә яну тәкъдирдән өлеш булды.

Синңа каушу теләп йөрү, һәлакәт-җәфа күрү,
Синең юлыңда җан бирү
тәкъдирдән өлеш булды.

Хода кылды сине гашыйк, дошманнар күрми лаек,
Олы-кече һәммә бозык тәкъдирдән өлеш булды.

Ничә еллар җәфа чиктем, чыбыкны агач иттем,
Үкенәмен, хата итү тәкъдирдән өлеш булды.

* * *

Сайади, бу кадәр көймә, әмма көймичә торма,
Тагын миңа ялгыз йөрү тәкъдирдән өлеш булды.

АНАСЫНА ТАҺИР БӘКНЕҢ ҖАВАП БИРГӘНЕ

Диде Таһир: — Миһербаным, и ана,
Хатын-кызым, шәфкатем, җаным, ана.

Минем өчен гаҗәеп бәладә син,
Терек син һәм бәлагә таручы син.

Көярсең, көл булырсың, җаным ана,
Бу җаным, һәлакәт иманым, ана.

Ятимнәрнең ятиме булдың ахыр,
Ятимлектә ятимдәй булдың ахыр.

Янә әйтте: — И Кәгъбәм, анам син,
Догага бездән артык җитешкән син.

Барыбызга Хода кайгыда булсын,
Һәм дә гашыйкларның сөяре булсын.

Гашыйкларның эше даим тәвәккәл,
Көяр гыйшык утына, түзәр, ни хәл.

Тәвәккәл кылмаган — адәм түгелдер,
Бу гыйшык утына лаек түгелдер.

Мөшкелләрне тере иткән тәвәккәл,
Ятим күңлен ярсу иткән тәвәккәл.

Тәвәккәлләр булыр мәшәкатьле зат,
Торган саен мәхәббәте артыр, хак.

* * *

Ни көндер ул кыямәт көннәредәй?
Һәм көндез көне елның төннәредәй.

Ясауллар аерырга тырышыр,
Бу Таһир бәк шушы газәлне укыр.

ХУШЛАШКАНДА ТАҺИР БЕЛӘН ЗӨҺРӘНЕҢ ШУШЫ ГАЗӘЛНЕ ӘЙТКӘННӘРЕ

Мөшкел эш җаныма төште,
җан-җанашым, бәхил бул,
Тормадым бер мизгел дә мин,
җан алырым, бәхил бул.

Мин бу көн кылсам сәфәрем,
төшсәм бу китәр юлга,
Барса башым үлем җиргә,
дучар шаһым, бәхил бул.

Шомлы дошманнар читлеккә
дучар кылдылар мине,
Былбыл идем, айрым төштем,
гөлестаным, бәхил бул.

Әгәр насыйп булса тагын,
күрсәм йөзең пәрдәсез,
Әгәр каза итсә миңа,
миһербаным, бәхил бул.

* * *

И Сайади, бу ни үксү
яралы былбыл кебек?
Даим үксеп елатучы,
и гөлбакча, бәхил бул.

ТАҺИР БӘК АНАСЫНЫҢ БАТЫРЛЫК КЫЛГАНЫ

Янә ул җирдә Таһир бәк анасы —
Ни кылсын, күзенең ак-карасы.

Көеп ул бик күп аһ-зарларын кылды,
Ничә сүзләр укып мөнаҗат кылды.

Диде: — И балам, чын ирләрчә бул,
Кичеп җанаштан, тагын җанашлы бул.

Ялгыз башың ташлаганда җиһанны,
Таләп кыл син суда шәфкать итүне.

Кирәк булсаң, кавышуны теләүче,
Лаеклы булса, бул үзен теләүче.

Кеше ирләр кебек юлына керсә,
Ул эшеннән яну юлында булса,

Син ул дивана кебек дөнья эчендә,
Кылып сагыш сарае су эчендә.

Янә Сәйфелмөлек Сәгыйте белән,
Һәм дә йөз мең тугры гаскәри белән

Төшеп дәрья эчендә ул юл алды,
Ата-анасы елап анда калды.

Насыйбәсен күреп тапты гүзәлен,
Ул Бәдигыльҗамал, Мәликә ярын.

Янә син дә үтеп йөрәк яраңнан,
Кичәр гашыйк зары газиз җаныңнан.

Син һәм гашыйк икәнсең, җан кошы бул,
Һәм дә Хак юлында аркадашы бул.

Көеп-янып, биреп рөхсәт анасы,
Укыды бу газәлне җан казасы.

ШАҺ ХУБАННЫҢ ГАЗӘЛЕ

Гашыйк булсаң, кич бу җаннан, аерыл,
Җан-бәгырьдән, гаиләңнән аерыл.

Taлэп итсәң, йөзеп ярдан, кит, янма,
Аерыл җаның, җиһаннан аерыл.

Гашыйк җанаш булсаң, көфер түгелдер,
Юлында бу иманыңнан аерыл.

Тарлык иленнән кит, тәкать калмады,
Рәхим юк миһербансыздан аерыл.

* * *

И Сайади, каушу хасил булмады,
Инде ул миһербансыздан аерыл.

БӘКЛӘРНЕҢ ТАҺИРНЫ ҮТЕНГӘНЕ, СОЛТАННЫҢ БИРМӘГӘНЕ

Ясауллар тотып Таһирны анда,
Сандык эченә салып гүя бәндә,

Салып сандык эченә җайладылар,
Зөһрәне ут эчендә көйдерделәр.

Ясауллар торып аның башында,
Ничә көнлек азык салып каршында,

Янә хурлык белән су салып анда,
Халыклар барча хәйран калып анда.

Шул куйганны беркетеп суга салды,
Анасы елап каерыла калды.

Бу шәһәр-ил диде: — Булды кыямәт...
Шаһка барча әйтерләр сүз шелтәләп.

Диде бәкләр: — Килеп барча, бар әле,
Бабахан алдында әзер тор әле.

Хәзинәсе тулганчы алтын алсын,
Бу Таһирның җанын безләргә бирсен.

Киңәш белән халыкның барсы килде,
Килеп, алдында хезмәтендә торды.

Диделәр барсы: — И галәм солтаны,
Бу шәһәр-ил барсы тотты мәтамны.

Таһирны үтенделәр: — Безгә бирче,
Теләгәнеңне тау кадәрле алчы.

Бу сүзләргә шаһның ачуы килде,
Ачуда еландай зәһәре килде.

Диде солтан: — Бу сүзне хәбәр кылма,
Аны бирсәм, халыкта көфер була.

Җәзасы бу аның, алу кирәктер,
Үлем хактыр, риза бирү кирәктер.

Аларга җавабы аңлашылмады,
Бу Таһирга Хак өлеше юлланды.

ТАҺИРНЫ САНДЫККА САЛЫП, ДӘРЬЯГА ТАШЛАГАНЫ

Күтәреп Таһирны салдылар суга,
Үтенечен кылды Таһир Ходага.

Олы дәрья иде, бәяне булмас,
Ятим булса, ятим йөзәрлек булмас.

Ятим иде, күр, Таһир ничек булды,
Бу сандык эченә төште, юк булды.

Нинди җирдә күрсәгез, без ятимдер,
Чырай зәгъфыран кебек саргаепдыр.

Ятимне күрсәгез, ул — хәсрәт чигәр,
Бул әлбәттә хәлләреннән хәбәрдар.

* * *

Ятимдер кол Сайади фәкыйрегез,
Бетеп ничә сүз, бөлгән теләнчегез.

ЗӨҺРӘНЕҢ БАКЧАСАРАЙГА ЧЫГЫП АҺ-ЗАР КЫЛГАНЫ

Ясауллар барсы килделәр анда,
Бу сандыкны суга салдылар анда.

Салып суга, барчасы булды хәйран,
Олы-кече барча үкси елаудан.

Ни кылсын Зөһрә-җан, чарасыз булды,
Көеп, аһ орып, йөзе сары булды.

Кызына сарай салган иде солтан,
Ничә карасаң, беленер һәр яктан.

Зөһрә чыкты сарай өстенә шуннан,
Килде барча галәмнәрне тотып гамь.

Кылыр сарай өстендә Зөһрә аһ-зар,
Көйгәненчә аңы китеп, җан чыгар.

Бу сарай өстендә упкын бар иде,
Ни-кем төшсә, балыклар ашар иде.

Күр, сандык бу чоңгыл эченә төште,
Агып әйләнде, сарайга авышты.

Сызланды Зөһрә: — Көйде шушы җаным,
Аерылу утына көйде җаным.

Күркәмлегең җәннәт бакчасы иде,
Кавышу ширбәте тормышым иде.

Кая бер җан дәрте булган карендәш,
Һәм булыр иде ялгызлыкта юлдаш.

Бу ялгызлыкта, и, хәлең ни булыр,
Бу диңгездәге әхвалең ни булыр?

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Ярым китте, дусларым,
үзем зар калдым тилмереп,
Мин бозылган хастә җан —
авыру калдым тилмереп.

Кулым көче җитмәде яр белән бергә китәргә,
Бала коштай йолкынып,
начар калдым мин тилмереп.

Гөл йөзең күрдем—оныттым, исрафлык итә бардым,
Инде синнән аерылып чит-ят калдым тилмереп.

Синнән бүтән юк иде бер бөртек хәлем сораучы,
Бу дошманнар күзенчә
гайбәттә калдым тилмереп.

* * *

Кол Сайад улы Хараби, болай аһларың нидер?
Гыйшык утында көенеп фикер кылдым тилмереп.

ТАҺИР БӘКНЕҢ АҺЛАР ОРГАНЫ

Янә җир әйләнеп, дәрьяда бер җил
Бу сандыкны китерде, кылды зыр-зыр.

Диде Таһир: — Хараплык пәйда булды,
Синең гыйшкың беләң тоташтан булды.

Синең гыйшкың мине чарасыз кылды,
Минем йөрәгемне йөз кисәк кылды.

Кеше бил буса бу гыйшык юлында,
Шөбһәсен калдырмас уңы-сулында.

Бу гыйшык уты җаныма ягылды,
Аның өчен күп бәлаләр тагылды.

Чыгар гыйшык юлында күп һәлакәт,
Хода кылсын һәлакәтне сәламәт.

Ходай шәфкатеннән өметсез булмам,
Әгәр булсам, гөл булырмын, бет булмам.

Янә һәм булса Таһир йөз теләктә,
Әмма бу былбыл ни кылсын читлектә.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Ни гыйшык, башым әйләнде,
кулым тот, гүзәлем син,
Ни мәгъшукмын,
шәфкать кылып дәшмисең, ант зарым син.

Мин — шашкан былбыл,
һәр таңда гөл шәүкыннан
зар сыктыйм,
Син ул — иркеңдә нурланып
ачылган гөлбакчам син.

Мин — Искәндәр Казин[19],
золмәт эчендә гарык булдым,
Хозердәй[20] юлдашым үзең,
ничек, кем, саф энҗем син.

Мәхәббәт ширбәтен китер, и шәраб өләшүче[21],
Ялгызлык чүлендә сусаган иренмен,
тәнем сызлавыгы син.

* * *

Ничә сипсәм су, сүнмәс, Сайади һич тә очмас ут,
Көярмен, көл булырмын,
чөнки тәкъдирдән өлеш син.

ЗӨҺРӘНЕҢ ХИКӘЯТЕ

Бу сүзен әйтте, ярга орды дәрья,
Сандыкны шушы җирдә кылып зарда.

Һәр өч көндә су күтәрелер иде,
Ни кушса суга, ул китерер иде.

Янә күтәрелде, килде янына,
Зарын салды Зөһрә аның янына.

Укыр мөнаҗатны җан кисәгенә,
Бу шәм өстендәге күбәләгенә.

Янә иңдерде күз яшьләре белән,
Бәхиллек теләшеп җанашы белән.

Сарай өстендә орып аһ-зарларын,
Күреп елар ул зифа буй агачын.

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Ни ялгызлык миңа, и яр, синнән калу айрылып,
Кайгы килептер миңа, җанашым,
синнән айрылып.

Гөл идем, син — былбылым, очтың,
кунарлар каргалар,
Кайсы сердәштер миңа, гөлзарым,
синнән айрылып?

Зар кеше мин, калыпмын әйләнәмне читләр белән,
Ни бәладер тору, кайгыртучым, синнән айрылып.

Шомлы дошманнар куймады ярым белән китәргә,
Нишлим, калдым еракта,
чарасыз синнән айрылып.

* * *

Җанашың китте, Сайади хастә калды тилмереп,
Инде мин булдым бу көн авыру
синнән айрылып.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ХИКӘЯТЕ

Бу Зөһрә ул газәлне әйтте исә,
Янә Таһир көеп үтенде исә,

Чыгарды җаныннан бер аһ җан сүзен,
Кыямәт иде гүяки шушы көн.

Янә бер зар башлап Таһир бу юлы,
Ишеткәннәр барсы булды кайгылы.

Янә гамьдә аһ орып көенәдер,
Йөрәге тоташып, бәгъре көядер.

Диде: — И Зөһрә, җаным, миһербаным,
Синнән аерыладыр тәндә җаным.

Син бакча идең, мин сиңа былбылың,
Былбыл очты, и гөл, кылма сабырың.

Һәр карганы куңелеңә һич алма,
Мине — җан сызлаганны җәфалама.

Җиһан барча гашыйкларга җәфадыр,
Җәфа кешегә меңтотнак буладыр.

Терек булсам, котылсам бу бәладән,
Үтенермен сине янә Ходадан.

Әгәр төшсәм, ни җирдә бәндә булсам,
Кыла белми синең гыйшкыңда булсам.

Әгәр бәхет дәүләтле ярым булса,
Ни-кем хөкем кылуга әзер булса,

Онытмамын сине, и җанашым-яр,
Үзең һәм үзгәне яр итмә, зинһар.

Көйгәненнән-көеп Таһир бәк анда,
Укыды бу газәлне җаны-тәндә.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Өермәдәй башым күккә җитсә дә, яр, ярың мин,
Ни Ләйлә син, мин — Мәҗнүн,
кыр-басуың гизәрең мин.

Нинди хуш сердәш син,
күркәм шәмең затлы Шириндәй,
Фәрһад[22] кебек һаман борчулы зар
карарсызың мин.

Җиһанда гашыйк-мәгъшук икәндер
барчадан газиз,
Чыклы гөл син үзең,
яз кебек зар булып багучың мин.

Зөләйхадай гүзәл син,
җанга җәбер-җәфа кылма,
Чөнки Йосыф кебек кич-иртә
зар-интизарың мин.

Мин — Сәйфелмөлек вакыт,
Бәдигыма баш әйләнгән,
Диңгездә яман булдым, янә өмете барың мин.

Сөләйман солтанат шаһым,
купсын тәвәккәл чоңгыл,
Күрим, бу җан тотышың ничек,
бәгырь сыкравың мин.

* * *

Гаҗәеп якты шәм сыйфат
Сайади сиңа бер булса,
Кояштай таралып төшкән чәчле нур чәчәрең мин.

ТАҺИР БӘКНЕ ДӘРЬЯНЫҢ АГЫЗГАНЫ

Бу сүз өстенә дулкын орды дәрья,
Ни дулкын орып, сандыкны агыза.

Бу чоңгылдан чыгарып, су агызды,
Һәм Зөһрә йөрәгеннән кан тамызды.

Бу сандык тормады, чоңгылдан үтте,
Һәм һичкем тотмады, ул акты китте.

Таһирның каласы — сандык тиз йөрде,
Тәкъдирнең өлешенә аны бирде.

Сандык агып барды суның йөзендә,
Анда бар иде акылы үзендә.

Колагына шыр-шуы килер иде,
Аска барганын анда белер иде.

Житте көттерми шулай бер җиренә,
Колак салды аның җаны серенә.

Алар исеме Әбу-Дира иде,
Алар адәм исеннән курка иде.

Аларга килгән өчен адәм исе,
— Хода, — дип кычкырыр иде барысы.

Көтмәгәндә күрделәр, чыкты сандык,
Бу сандык янында һич адәми юк.

Ягъни арканыннан алды барысы:
— Миңа булырмы,— дип,— хәбәрләр яхшы?

Сандык өстеннән хәбәр күренмидер,
Җанын тәслим итәргә җитте Таһир.

Каршында алты айлык азык иде,
Әмма су булмаганга гаҗиз иде.

Бу өченче ай иде агып килде,
Өлешенә тамчы су калыр иде.

Җитте чайкалып бер җиргә шулчак, аһ,
Ишетегез, ни булыр кодрәт Аллаһ.

ТАҺИР БӘКНЕ КОШЛАР ОЯСЫНА АЛЫП ЧЫГАРГАНЫ

Кил, и Сайад, инде сөйлә бу сүзне,
Бәян ит, бу кыйссада ниләр барны?

Ниләр күрде бу дөньяның эчендә?
Аны китер, җитешсен тел очында.

Олы упкын иде — Тәңре яраткан,
Агачларны тирәсендә яраткан.

Төшеп дәрья өстенә күләгәсе,
Аның өстендә кошларның оясы.

Олы кошлар иде, өйдән зур хәтта,
Бер гаилә яшәр иде ояда.

Ике кош, күрүгә, оядан очты,
Бу сандык өстенә талаша төште.

Чыгарып алдылар суның эченнән,
Ояга илттеләр соңгы көченнән.

Ояда ничә көн кош белән торды,
Терек иде гүяки, инде үлде.

Кылыр аһ-зар үзеннән ул үзенә,
Бәгырь каны тәмам тулып күзенә.

Диде: — Һәр ике галәмгә син Солтан[23],
Һәммә галәм дә сиңа буйсынган.

Сиңа тапшырдым үземне әманәт,
Бу кошлар аузыннан сакла сәламәт?

Ни булсам булырмын дәрья эчендә,
Ни күрсәм күрермен дәрья эчендә.

Әгәр шунда күрсә һәркем, яр булыр,
Бу дәрья эчендә кайгырту кылыр.

Әмма синнән башка юк кайгыртучы,
Үзең бул ятимнәргә таянычы.

Мин кем идем, килде мондый бәлаләр,
Үзең салдың башыма йөз җәфалар.

Рәхим кылсаң, мине Син коткарырсың,
Мине теләгемә син китерерсең.

Мине бу җирдә кылма тоткын дучар,
Илаһи, кылма бу гашыйкларың зар?

Аңа ирештер, чарасыздыр хәлем,
Хәерле кылсаңчы ярым гүзәлен.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ҮЗ ХӘЛЕН ЙОМШАК ИСКӘН ҖИЛГӘ ӘЙТКӘНЕ

Ай-һай яхшы хәбәрле йомшак җилем,
Күреп кит тизара бәндәнең хәлен.

Аны теләп барчадан аерылдым,
Синнән башка юк бер дә мәрхәмәтлем.

Сагынып елады җаны-җанашын,
Бу Зөһрә исемле ул кайгыдашын.

Үзеннән үзе елап әйтте: — И яр,
Гаҗиз булдым ничек, чибәрем, начар.

Дошманнар җәбреннән айрылдым анда,
Төшеп сандык эчендә гүя бәндә.

Мәгәр суда кич-көндез йөрер идем,
Насыйбым ни һәм аны күрер идем.

Янә аннан артыграк булды мөшкел,
Урыным да ояда калды мөшкел.

Барча хәлен әйтеп исенә алды,
Үзенең хәленнән мөнаҗат кылды.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Һай таң җиле, сәлам ирештер ышанычым ярга,
Мин китек күңелнең хәлен әйтсәңче ул чибәргә?

Дәртле хәлендә, диеп, чөнки бу күңелем кошы,
Җаным хастә гамьсез калган
ул кыз кайгыртучыга.

Бу файдада күреп бу башымны мәйдан эчендә,
Шатлыкта булыр лаеклы күзләрем очрашуга.

Аһ-зар итеп елатсалар үземне, гаепләмә,
Дивана былбылдыр мин
бу гашыйгым гөлбакчага.

* * *

Кол Сайади, янып көй дошманнарың җәбереннән,
Яман булса, аны тапшыр Иям-Хуҗам Ходага.

ЯЗ ҖИЛЕНЕҢ ТАҺИР БӘКНЕ ОЯДАН ТӨШЕРГӘНЕ

Күр инде, кодрәтледер Хода-Халикъ,
Ничек котылды ул бичара гашыйк.

Газәлне укыды җан сүзе белән,
Йомшак җил килде янына яз белән.

Агачлары селкенеп булды бер җай,
Бу кошларыннан котылдырды Ходай.

Дәрьяга төшеп, ул барды юлына,
Янә китте бу агып ава-түнә.

Барыр иде су өстендә сызланып,
Эчәргә юклыктан чарасыз калып.

Бу сандыкта су калмады һичничек,
Бу Таһир коллыктан чыкмый һичничек.

Эчәргә булмады, кипте авыздан,
Һәм тәне хәлсез булып калды сүздән.

Сусыздан китте беркөн халәтеннән,
Кичеп дөньяның шатлык-рәхәтеннән.

Су эчендә барды судан насыйб юк,
Бу дөньяда аның кебек ятим юк.

Килер булса, килер Шам һәм Гыйрактан,
Китәр булса, китәдер усаллыктан.

Бу сүзләр электән калган мәкальдер:
Һәр эшнең башы — тырышлык, бәхәстер.

Бәхәстә булмаса максатың хасил,
Сабыр кылу кирәк, чарасыз җан, бел.

Максатына гашыйк җитте нидән, бел:
Сабырдыр, бел, сабыр бел һәм сабыр кыл.

Бикле калып чарасыз Таһир сабыр,
Бер ташлы ярга килеп, дучар булыр.

Аны дәрья күтәрде, орды ташка,
Бу сандык җисеме булды тиз башка.

Бу сандык эчендә су булды пәйда,
Янә сандыкны агызды бу дәрья.

Шушыннан тамчы-тамчы өлеш алды,
Аның өчен тәнендә җаны калды.

Ничә ярдәм килер иде кич-көндез,
Шушы сандык эчендәгегә ялгыз.

Көтмәгәндә җитте бер җиргә сандык,
Җаны бар иде, әмма дә аңы юк.

Бу җирнең исеме Багдат шәһәре,
Аның кебек юк һич кала-шәһәре.

БАГДАТ ПАДИШАҺЫ КЫЗЫНЫҢ ТӨШ КҮРГӘНЕ

Моның шаһы исеме Гадел иде,
Гаделлектә һәм җаны сердәш иде.

Бу шаһның шөһрәте иде гаделлек,
Гаделлектә камил иде динилек.

Аның улы һәм өч кызы бар иде,
Кызларының берсесе — Маһым иде.

Бу Маһым бер көнне йоклап оеды,
Күрер бер вакыйга, су буе иде.

Ни вакыйга буладыр ул бәлале?
Аңа изге хәбәр бирде Ходае.

Изге хәбәр ул булыр, төш күрәдер,
Газиз җанына имгәк эш күрәдер.

Күрер төшендә бер шаһзадә белән
Кушылып торыр ул ай йөзле белән,

Карап утырыр көнчыгыш ягыннан,
Күренде бер кара шаһ[24] бер җиреннән.

Ничә сүзләр сорады Маһым аннан:
— Ишетеп-сөйләп килдең монда кайдан?

— Ни исемең? Кайсы җирдән булырсың?
Ни сәбәптән монда килеп торырсың?

Кайсы шаһзадәнең баласыдыр син?
Кайсы чибәрнең йөрәк богавы син?

Кайсы бакча эчендә утыдыр син?
Сөйлә, кайсы гүзәлнең ярыдыр син?

Диде: — Тәңре яраткан бер колы мин,
Бу гыйшык базарының былбылымын.

Мине Татардан чыгарып, насыйбка
Киләмдер мин, рәхим кыл мин ятимгә?

Исемем — Таһир, атам булыр — Баһир,
Бу сүзләрне ишет башыннан-ахыр.

Мөсафирмын, ничә көн сиңа бәндә,
Үтәрмен тик насыйбым тартса анда.

Әмма миннән сиңа юктыр ышаныч,
Чыгадыр сиңа миннән вай-аяныч.

Бу сүзне ишетеп уянды Маһым,
Диде: — Тотты бу җиһанны мең аһым.

Бу кызның бер сөт әнкәсе бар иде,
Кичә-көндез аның белән яр иде.

Диде елап барып Маһым әнкәгә:
— Колак сал, әйтим төшемне үзеңә.

Кичә төшемдә бер гауга күрдем мин,
Башымда йөз мең файданы күрдем мин.

Ни файдалар төшәр, бәяне булмас,
Мең дәртемнең ул бер дәрманы булмас.

Ничек күргән иде, ул кылды хәбәр,
Аһ-ваһлары белән елады зар-зар.

Әнкәсе диде: — И җаныем гашыйк,
Кылган Хак сине гамь йортында гашыйк,

Бу төшең аңлатмасын әйтәмен мин,
Бу сүзне яхшы тыңлап аңлачы син.

Бу көнчыгыш ягыннан бер көчле ут
Төшәр сиңа, әмма ахыр булыр юк.

Сиңа булмас аның бөртек терәге,
Әмма артыр сиңа җәфа-җәбере.

Ул булыр бүтән җирнең хуш киләсе...
Ничек булыр бу кыйссаның дәвасы?

Бу сүзне бүтән һичкем белмәделәр,
Бу сернең чарасын һич белмәделәр.

Кичә-көндез Маһым утка көядер,
Үзеннән аһ орадыр, ут янадыр.

Диде беркөн: — Аны теләп китәрмен,
Аны әгәр тапмасам, ни итәрмен?

Әгәр тапсам, миңа кылма ышаныч,
Ни кылыйм соң, мин чарасыз, аяныч.

ТАҺИРНЫ БАГДАТ ПАДИШАҺЫНЫҢ КЫЗЫ ТОТЫП АЛГАНЫ

Бу өч кыз иде айдан да яктырак,
Күреп шаһлар, аякта булыр шул чак.

Өчәүләп чөнки шат булырлар иде,
Багдат шәһәрендә йөрерләр иде.

Гөл иде берсе Ирам бакчасыдай,
Алар үтәр шәраб өләшүчедәй[25].

Чират белән кызлар йөрерләр иде,
Һәр өч көндә бер чират җитәр иде.

Җитте шушы көндә Маһымга чират,
Таһирга булып тагын бәхет-дәүләт.

Күз күреме еракта агар дәрья,
Шушы дәрьяда Таһир булды пәйда.

Күрерләр бер кара — дәрья йөзендә,
Юк иде ул заман акыл үзендә.

Киләдер, күренер, гүя ул сандык,
Күзе яшьле иде, бәгыре канлык.

Бар иде кечесе, Шәһри исемле,
Кеше күрсә, теләктә булыр иде.

Диде Шәһри аңа: — И күзнурым ла,
Күр, бер сандык киләдер су йөзендә.

Диде Маһым аңа: — Йөзүче керсен,
Ачып күрми, аны безгә китерсен.

Янә бер кыз, исемедер Җиһангир,
Диде: — Мин кылам аңа чараны, күр.

Аның чәчедер кырык аршын тәмам,
Күреп хәйран калыр ирде бар адәм.

Бер үрмәсен биреп болар кулына,
Берен алып, китеп барды юлына.

Барып, чәче белән бәйләп биленә,
Һәм Мәррих[26] афәрин әйтте үзенә.

Ул көч белән аны алып чыгарды,
Йозагын ачуга тиз Маһым бакты.

Күрер: төшенә кергән айдай чибәр,
Йөзе — бакча гөле, иреннәр — шикәр.

Маһым аны күрүгә аһын орды,
— Нигә аһ ордың?— дип Шәһри сорады.

Әйтте Шәһригә Маһым: — Хәбәрсез син,
Минем аһымны инде сорыйсың син.

Төшемдә күргәнемне монда күрдем,
Акылымнан яздым, дивана булдым.

Килеп күрсәң, ята сандык эчендә,
Янә калдым гаҗәп кайгы эчендә.

Бу Шәһри дә күрде ул чибәр затны,
Чыга язды тәнендәге бер җаны.

Барып китерделәр һәм гөл суыны[27],
Йөзенә сиптеләр бу гөл суыны.

Янә һәм утка салып мөшкәт-гамбәр,
Калып һәммәсе тынгысызга кызлар.

Борынына җитеп хушбуй тиз, Аллаһ,
Төчкерек орды ул, әйтеп бер-бер аһ.

Күзен ачып боларны күрде исә,
— Ни җир?— дип болардан сорады исә,
Диде Маһым: — Син сөйлә нинди җирдән
Килерсең, бер хәбәр бирче син аннан?

Сәбәп нидер, кереп сандык эченә,
Төшеп, агып килерсең су өстендә?

Син кыйссаларыңны кирәкчә сөйләп
Бир әле безгә һәм әйтеп хикәят?

Диде Таһир аларга: — И иркәләр,
Колак салыгыз һәммә хур-пәриләр[28].

Исемем — Таһир, атам булыр — Баһир,
Хисабы юк иде энҗе-мәрҗән, күр.

Минем исем иде илдә — сәүдәгәр,
Бар иде хәзинәмдә һәм энҗеләр.

Атам китте һәм Үлем шәһәренә[29],
Бу сүзне аңлагыз, и гафил, менә.

Кич белән хәзинәмдә ята идем,
Көндез исә һәм гашыйк итә идем.

Киңәш белән килсә ничәмә кәфер,
Аларга мине чөнки нәфрәт алыр.

Ята идем шушы хәзинәмдә, аһ,
Бәлагә очрадым мин анда, Аллаһ.

Кулымны һәм аягым бәйләделәр,
Мине кайгы утына ташладылар.

Алып китте мине алар күтәреп
Һәм бер җиргә куйдылар шулай илтеп,

Шуны белдем: бикле сандыкка салып,
Мине ташлап суга, үзләре калып.

Күзем ачтым исә — бер яхшы сандык,
Җиде алма һәм бүтән ни-нәрсә юк.

Аның янында һәм җиде йотым су,
Мин чарасыз колның өлешеннән бу.

Бу өлеш хакында Таһир бәк анда
Укып мөнаҗәт, бер елады һәм дә.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Бу сарайга килгәнем, дуслар,
тәкъдиремнән булды,
Гүзәллеген күрүем, дуслар, тәкъдиремнән булды.

Бу дәрья эчендә көю, янә һәлакәт-җәфалар күрү,
Синең алда җан бирү, дуслар,
тәкъдиремнән булды.

Тәкъдирдән икән, дуслар,
моның кебек судан файда,
Төшеп башка файдалар, дуслар,
тәкъдиремнән булды.

Бу юлга салган Аллаһ —
чын гашыйкка инкарь Аллаһ[30],
Һәр гашыйк эше бәла, дуслар,
тәкъдиремнән булды.

* * *

Күр бу Кол Сайади улын, насыйбы ничек булды?
Гамь-сагыш белән тулды, дуслар,
тәкъдиремнән булды.

МАҺЫМНЫҢ ТИКШЕРЕП КАРАГАНЫ

Янә сорады Маһым: — И яшь егет,
Йөрмәдеңме гыйшык юлына кереп?

Бурычлымы идең, йә өйләнгән син?
Чын әйт сүзеңне, бир ант Ходага син?

Таһир белде: кызның максаты булыр,
Үзенең һәм хәленә яхшы будыр.

Әйтте Таһир аңа: — Мин бәхетсезмен,
Җиһан эшләреннән инкарь, читтә мин.

Ачылмас чәчәкмен бөре эчендә,
Әйтсәм ялган, калырмын ут эчендә[31].

Ант сүзен бирде Таһир бәк шулвакыт,
Маһымга булды анда сөенеч-шатлык.

Аның ялган сүзен чын диеп белде,
Бу Таһир бәкнең ялганы чын булды.

Бу вакыт хуш хәлдә сөенде Маһым,
Диде: — Ходага шөкер булды аһым.

Шушы җирдә һәммә кыз булдылар шат,
Янә Маһым инде бу гамьнән азат.

Бу Маһым янә бер эш кылды аны,
Чакыртты ул заман мулла остазны.

Китерде данлы галим-язучыны,
Электән ханның серен саклаучыны.

Сөйләп язучыга, бу серне ачар,
Бу төшнең әүвәленнән бирде хәбәр.

— Бу билгеле — мактарлыкмы иде, шаһ?
Гаделлек манарасында син — шаһиншаһ.

Алларыңда будыр үтенгән бәндә,
Гизә идем илдә, кайсы болында.

Исем киткеч кояш дәрьяда туып,
Гаҗәпкә калды аны һәркем күреп.

Дәрьяга төшеп, ул агып киләдер,
Аның эчен ни барын кем беләдер?

Якын килде исә — бер яхшы сандык,
Бу сандык янында һич адәми юк.

Агып китмәде, аны тотып алдым,
Үземнән үзем йөз оятка калдым.

Бер сандык — затлыдыр, бизәкле алтын,
Аны һәркем күрүгә булды мәҗнүн[32].

Аны белмәс кеше — эчендә ни бар?
Ачык беленер сезгә монда ни бар.

Үзе шаһ сараенда затлы булсын,
Ни чыкса, безгә атам яхшы кылсын.

КЫЗЫНА ПАДИШАҺ ҖАВАП БИРГӘНЕ

Бу сүзне шаһ ишетте, булды хуш хәл,
Диде: — Бирдем, әгәр йөз мең чыкса мал,

Гәрчә тулы булса якут-гәүһәре,
Йә Татарстан мөшкәте[33], гамбәр агачы[34],

Мәгәре ни, чыкса күп якут-мәрҗән,
Ни кем, синең өлеш, алырсың алдан.

Берәү чыкса янә адәм асылы,
Җәннәт хуры, яки гыйльман нәселе,

Насыйб итсен кызыма ярын, Аллаһ,
Кергән булса әгәр акыллы кем, аһ.

Хәбәрче килеп әйтте солтан сүзен,
Багышлады егеткә кызы үзен.

Җибәрде сандыгын шаһ хезмәтенә,
Диде: — Лаектыр аның дәүләтенә.

Сөенеп кайтты кызлар өйләренә,
Аны тапшырдылар шаһ гүзәленә.

Диде: — Берничә көн син мәрхәмәт кыл,
Аның фигылен-сүзләрен аңлап бел.

Аны Шәһри алып килде өенә,
Бу Таһир төште аларның көенә.

Ничә көннәр яшереп барчасыннан,
Боларның кәефе Таһирга зиндан.

Бу Таһир гөл бөреседер, ачылды,
Аның сурәте халыкка чәчелде.

Аның рәвешен солтан ишетте,
Таһирны чакыртып кунагы итте.

Сорап шаһ күңленә килгән соравын,
Бу һәм белгәненнән бирде җавабын.

Шаһ инанып Таһирның сүзенә,
Аны кияү итәр булды үзенә.

Вәзирләрен чакырып киңәш кылды,
Моның ялган сүзен дөрес дип белде.

Вәзирләр әйтте: — И галәм солтаны,
Янә булмас мондый яры-юлдашы.

Боларның киңәшенә керде солтан,
Боерды шәһәрен бизәргә шуннан.

Янә әйтте: — Кылып шикәр хәстәрен,
Салыгыз һәр тарафка туй хәбәрен.

Боерды нигъмәтне күп микъдарда,
Халыклар килделәр һәм күп аларда.

Бу шаһ кичен-көндез туйны үткәрде,
Халык күрмәгән бәйрәмнәрне күрде.

Һәм шанлы кылдылар укып никахны,
Таһирга зиндан итеп ул никахны.

Боларга һәм калып Таһир уртада,
Юк аның сабыр карары бу ара.

Куеп чатырны Хөсрәү ханныкыдай,
Уйнап йөз төрле анда уен шулай.

Икесен куштылар кыркыннар[35] анда,
Чыгып киттеләр шунда гүя бәндә.

Бу Маһым ни әйтәсен белмәде һич,
Һәм дә кояш китүгә булды төн-кич.

Диде Маһым ахырда: — Батыр егет,
Сиңа булдым гашыйк суда ук күреп.

Сине дип калмады бер бөртек намус,
Йөземә шелтә салды дошман һәм дус.

Сине дип оят-намусны оныттым,
Аллаһка шөкер, бу максатка җиттем.

Инде нинди гөнаһым булды ачык,
Халык гайбәтенә куйдың ахыр чик.

Диде Таһир: — Җавап әйтәм сүзеңә,
Һәм дә мәгъкуль килер шушы сүзеңә.

Атамнан калды күп алтын акчалар,
Кылам шушы сүзне сезгә ачыклар.

Аны бел, җиде ел хисап итәрмен,
Табармын дәфтәрен, китап итәрмен.

Җиде елгача миңа юлдашым бул,
Аннан соң гына миңа хатыным бул.

Миңа син дус булсаң, тимә, зинһар,
Әгәр тисәң, калыр җанда эзе — зар.

Бу сүзләрне әйтте Маһымга Таһир,
Бу Маһым сабырын эш кылды ахыр.

Ул җирдә икесе дә бергә йөрде,
Аерылу утыннан даим көйде.

Куяр иде кылыч ике арага,
Бу иде маҗара һәм сәбәп аңа.

Ике тән дә бер җирдә очрашса, бел,
Булыр гыйшык һәвәсе анда хасил.

Һәм дә Маһым сабырын эше кылды,
Бу эшенең ахырын кайгы кылды.

Боларның серен беркем белмәде һич,
Бу — Маһым күңленә һич өстенә һич.

Таһир хөрмәтенә сөйләп газәлне,
Укып-елап кылыр йөз аһ һәм зарны.

ТАҺИРГА ТӘМЕ КИЛҮДӘ МАҺЫМНЫҢ ГАЗӘЛ УКЫГАНЫ

И гүзәлем, яхшылыкта синең кебек җанаш юк,
Йөзең нурында көйгән минем кебек
бер ялгыз юк.

Төште гыйшкың башыма,
сабыр карарым калмады,
Көчем тыеп тотарга бер гашыйк батыр заты юк.

Гыйшык мәйданы эчендә богау-зиндан тотканы,
Хәзрәте Йосыф[36] кебек бер гәүһәр ялгыз danә юк.

Гыйшык базары эчендә күп шелтәләрне чигеп,
Мансур Хәллаҗдай[37] җанын бирүче
бер дивана юк.

* * *

Кол Сайади, сабыр кыл,
гыйшык ирләргә җәбердер,
Чөнки сәдәф кебек сабыр итәргә бер энҗе юк.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫ САГЫНЫП ЕЛАГАНЫ

Кил, Сайад, гыйшык тозагы хуҗасы,
Китер инде каушу шәрабен, салчы.

Һәм булсын шушы мәҗлестә сыйлаучы,
Һәм сөенсен безнең белән ул салучы.

Бу мәҗлестә хикәятләр сөйләнсен,
Ятим чарасызлар сөенер булсын.

Булсын шушы җирдә каушу хәбәре,
Ачылсын хәстә Зөһрәнең морады.

Кыл инде бу гариплардән хикәят,
Бу Таһир сагышыннан бер риваять?

Йөрер Таһир бу Багдатта сагышлы,
Күңеле гамь тулы, күзләре — яшьле.

Җиде ел шулай буйсынды ул җанаш,
Аның хәленә елар һәм каты таш.

Кылыр үз-үзеннән Таһир аһ-зарын,
Агар судай коеп һәм күздән яшен.

Көеп-янып әйтте: — И Хода, Алла,
Үзең кылдың мине адәми бала.

Күр, гөл йөзе күңелемә төште,
Былбыл җанына ут-ялкын ябышты.

Шушы вакыт Зөһрәсен искә алды,
Шунда елап үкседе, аһ-зар кылды.

Әйтте Таһир: — Ай-һай минем гүзәлем,
Бер дә сорамадың бу хәстә хәлен?

Син бакчасарайда гомер сөрәсең,
Мин — җансыз, син — сөенеп йөрисең.

Син — сарай өстендә рәхәт сөенеп,
Мин — җансыз, мин йөз гамьнәргә капланып.

Сараеңда син солтанлык кылырсың,
Ә мин — җансыз, ятимлектә йөрермен.

Сараеңда син — дәрәҗәле солтан,
Мин — җансызмын, чит-ят илләрдә һаман.

Сараеңда назың белән яр үзең,
Мин — җансызмын, һич юк бер юатучым.

Сараеңда син — шаһлар падишасы,
Мин — җансыз, мин — фәкырьнең бичарасы.

Таң җиле, сиңа дидем хәлне ачып,
Мин — җансыз, мин — монда бәладә калып.

Әйт үтенечне ул гүзәл ярыма,
Терек булса, янә мескен анама.

Терек мин, Багдат шәһәрендә ятим,
Ятимлектә ятимнән ятим баш мин.

Мине ул гүзәл һич исенә алмас,
Фикер кылырмы ди ул монда, белмәс.

Онытса ул, һәм дә анам онытмас,
Шушы сөт хакыннан җанын суытмас.

Китә күр анда, зинһар, анда, зинһар,
Әйт: — Таһир тоткын анда, хәле начар.

Бу сүзләрне диде, әйтте газәлне,
Газәлдә искә алды ул гүзәлне.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Яр, синсез булмасын ул гөлбакчалар миңа,
Булмасын бу хәстә юлдашым җаны миңа.

Бу гомердә каушу күрсәм әсәрле-назлы,
Күңлемдә калачактыр һәм дә үкенеч миңа.

Урамда күреп йөзеңне бар мескеннәр —
йокысыз,
Гыйффәтле мин, очсам,
Сөләйман тәхте[38] кирәк миңа.

Әгәр насыйб итсә җәннәт, барсам каушыр яр өчен,
Нишләрмен, йа Аллаһ,
кирәкмәс хур һәм гыйльман миңа.

* * *

Яр үзе вәгъдә биреп әйтте тәкъдирем көнендә,
И Сайади, шат бул үзең — Тәңре фәрманы миңа.

ТАҺИР БӘКНЕҢ АНАСЫ ҮЛГӘНЕ

Кил и Сайад, бина ит бу сүзләрне,
Бәян ит бу кыйссада энҗеләрне.

Син инде, төзим, дисәң, кыйсса бина,
Ишеткәннәр әйтер афәрин сиңа.

Әйтте Сайад: Таһир бәкнең анасы
Таһир өчен булып сагыш иясе,

Күкләр җәбереннән аһ-зар итәдер,
Балам, дип аһ орадыр, зат итәдер.

Һәм беркөн дәрденнән кылды хикәят,
Күкләр җәбереннән кылды шикәят.

— Мәкерле Күк[39], ни үчлек итеп син,
Ни максат һәм морадыңа җитеп син?

Бу акылым һич калмады кулымда,
Көрәштең көчең бер килеп билемдә.

Мине һәр яктан борчулы кылырсың,
Бу җан чыгарга җитте, син белерсең.

Мине ул көндә баламнан аердың,
Гөл сабагының ботагын каердың.

Һәркемне үземә дустым дип көттем,
Тик дошман булды ул, җанымнан киттем.

Йөзен алды минем әйткән сүземнән,
Ул гарь итәдер минем хак сүземнән.

Инде син миңа бирсәңче морадым,
Морадым шушыдыр, бирер Ходаем.

Моннан да артык кылма күп җәфаны,
Инде миңа күрсәт дин терәгене.

Миңа җәбер-җәфаны күп тапшырма,
Бу бәхет чарасын миннән төшермә.

Бу бетмәс мөшкелемне бетер, Аллаһ,
Морадым-максатыма җиткер, Аллаһ.

Морадым ул булыр — Таһирны күрсәм,
Аның эзен алып күземә сөртсәм.

Гәрчә ни калачак, йөз минем теләк,
Балам булыр дәртемә дәрман, и Хак.

Ходаем, Таһирга бир җиңел язмыш,
Ятимлектә үзең бул миңа юлдаш.

Югыйсә, бу аманәткә риза мин,
Болай йөргәнемнән һич ризасыз мин.

Бу сүзләрен әйтте, шунда аһ орды,
Бу Таһир юлында ул җанын бирде.

Ишетеп бу хәбәрне Зөһрә ханым,
Кубып аһ орды, әйтте: — Көйде җаным.

Кыркыннары сөйләп килде каршына,
Кара чатыр[40] салып барча башына.

Шунда һәрбере зари-зар еларлар,
Һәрбере бер яңа кыйсса укырлар.

Бу Зөһрә шушыны һәм укыр иде,
Бу кыркыннар барсы аһ орыр иде.

ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Әйтте: — И күзнурым, и миһербаным,
Бу караңгылыкта, и сердәш аем.

Мин чарасызны читләрдә ач тотып,
Кая киттең, ай-һай, и сабырсызым?

Минем дәртемә дәрман син идең, дус,
Кемгә әйтим серемне, көйде җаным.

Бу тәхет таҗы мондый солтанатны
Яндыра калмасын аһлар органым.

* * *

Сайади, мескен, бәхетсез, фәкыйрьгә
Күзен салмыйммы Аллаһ ул карага.

АНАСЫ ЗӨҺРӘНЕ ЧАКЫРТЫП АЛГАНЫ

Ишеттең инде Зөһрәнең тавышын,
Салып башына Таһирның теләген.

Кичә-көндез мәхәббәттән исереп,
Таһир гамен үзенә тоташтырып.

Ята сарай эчендә яшь агызып,
Күзе — яшьле, әмма бәгыре көеп.

Атасын һәм анасын да онытты,
Җиһан рәхәтеннән күңел суытты.

Һәм чыкмас һичвакыт дөнья йөзенә —
Караңгылык булып галәм күзенә.

Ята гүя бер чүлдә урын кылып,
Үзен гыйшык юлында җансыз кылып.

Ни башы, ни аягыннан хәбәр бар,
Ни Таһир хәленнән бер бөртек хәбәр.

Кичә-көндез көяр иде анасы,
Кызында бар иде гыйшык һавасы.

Әйтер һәрдаим: — И Кодрәтле Хода,
Кылырсың Таһирымны син яхшыда.

Шунда Таһир анасын искә алды,
Пошынып аһ орды, шунда егылды.

Кеше юктыр аның хәлен сорарга,
Кая ата-ана, төсен күрергә.

Һәркем аның шулай көйгәнен күрде,
Кызыл гөлләр кебек сулганын белде.

Анасына әйттеләр бу хәбәрне,
Атасы белмәде мондый зарарны.

Көеп килде анасы шаһ катына,
Кыз үтенечен әйтте хәзрәтенә.

Дәү анасының да күңленә төште,
Кызымны күримче, дип көйде-пеште.

Мәхәббәт белән чакырды кызыны,
Кызына илттеләр солтан сүзене.

Әйтте Зөһрә: — Ни дип аңа барырмын,
Атам йөзен мин ничекләр күрермен?

Бу дөньяда ни атам, ни анам бар,
Ни яхшы туганнардан кайгым җыяр?

Барсыннан кич, барсына чит кешемен,
Һәм Таһир гыйшкыннан диванадыр мин.

Гамь Таһирдан бүтән юлдашларым юк,
Бу җаным юлында чыкса, гамем юк.

Кулыннан килсә, үтерсен, ризамын,
Болай йөргәннәремнән ризасыз мин.

Бу ут эчендә куйганчы мине зар,
Мине үтерсен, ышанычым табар.

Миндә һич тә юктыр оятым-намус,
Булыптыр акыл, һушым, барча мәхбүс.

Бу гыйшык сәбәбе күпме шелтәләп,
Шелтәләү илен кылыр ул сәламәт.

Шелтәләү иленә әйткән газәлдер,
Шелтә күтәргән ил барча гүзәлдер.

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Шелтә каршына шөһрәт барлыгым камил әйләдем,
Мөдәррисләр кебек гыйшык зарын хасил әйләдем.

Үзем бер гыйшык фәкыйре, йокысыз хуш гөлзарда,
Нишлим, чарасызлыктан бу җирдә урын әйләдем.

Тәкъдирнең язучысы монда теркәп дәфтәр хәлем[41] ,
Дошман җәбереннән тәкъдир хакын үзгә әйләдем.

Күздә йокы юк, күңлемдә — тынгы, и мөселманнар,
Багышлап юлында җаным, башым ялгыз әйләдем.

* * *

Яхшылыклы Аллаһым мәхәббәт белән әйтерме:
— Сайади — оста сөйләүчем, сөеп бер кол әйләдем.

АТАСЫ ЗӨҺРӘНЕ КАРА БАҺАДУРГА КҮҢЕЛДӘШ[42] КЫЛГАНЫ

Кызының сүзләрен бу шаһ ишетте,
Үзенең күңеленә фикер төште.

Бу шаһның бер имидәше бар иде,
Аның улы-карендәше бар иде.

Атыйлардыр аны — Кара Баһадур,
Баһадирларга ул һәм дә агадыр.

Аны чакырды, сөйләде кызыны,
Бу шаһ аңа бирер иде сүзене.

Бабахан күңленә килде бу мәгъни,
Аңа бу шат булган ди бик тә, ягъни.

Хыял итте ул: Таһирны онытыр,
Аңа шөгыль булыр, күңлен суытыр.

Укыды «Фатиха», кияве кылды,
Кара Баһадурны анда шат кылды.

ЗӨҺРӘНЕҢ ИШЕТЕП ЕЛАГАНЫ

Ишетте Зөһрә ханым бу хәбәрне,
Бәрабәр кылды бар алтын-көмешне.

Ятимнәргә бирер байлык-акчаны,
Алыр күңелләрен бичараларның.

Бирер якут-гәүһәрне фәкыйрьләргә,
Хәер-яхшылык кылыр мескеннәргә.

Ягъни һәрберсе дә ярдәмче булыр,
Бу Таһирның хәленә кайгы кылыр.

Һәм кайвакыт Кара Баһадур килеп
Китәр иде ерактан ук тилмереп.

Тотар иде күңелендә кинә күп,
Бу Таһирдан ишетсә хәбәр килеп.

Барып тотып, аның башыны киссә,
Бу кызларга җитмәс иде зар исә.

Шушы фикерендә — Таһир кич-көндез,
Чыгарырлар барсы да аһ, җаннан сүз.

Беркөнне, күп сөйләп, Зөһрә елады,
Һәм бер аһ орды, көйде аның җаны.

Янә Зөһрә әйтеп бар аһ-зарларын,
Үз-үзеннән сөйлидер аһ-зарларын.

Янә Мәҗнүн кебек дивана булды,
Күр, халык эчендә телләргә керде.

Айрылу утына көйгән мескендәй,
Гөлбакча күрмәгән саба җиледәй.

Ни дигәнен белмичә аһ орадыр,
Йөрәге тоташып, бәгъре көядер.

— И бердәнбер ярым,— диде ахырда,—
Диваналар кылдың мине гыйшкыңда.

Нидән булды бу күңелең чит-ятта?
Ятам сагыш утында яна-яна.

Үзең күренмисең, гамьнән азат син,
Яки бер назлы җанашка әшнә син?

Мин бичараны искә алмадың һич,
Бозык күңлемне төзек итмәдең һич.

Ятимеңне куеп син монда хәйран,
Йөрисең кайсы җирдә сөенеп, җан?

Мин бичараны инде дә онyттың,
Ни кылдым, гыйшкыңны ахыр суыттың.

Үзең анда бакчаларда гизәрсең,
Буеңны төз итеп, гөлгә бизәрсең.

Ятам бүлмәдә чарасызлар кебек,
Баш-аяк белмәгән әүварә кебек.

Син анда кәеф-сафа белән мәшгуль,
Очар былбыл булып син, юлдашың — гөл.

Мин монда хараптырмын, хәстәдермен,
Ни, гыйшкың юлында кушылгандыр мин.

Хәбәрче юк мин фәкыйрьгә-мескенгә,
Булып мин өмет итүче һәр җилгә.

Бу дәртемне әйтергә сердәшем юк,
Сыйфатыңны сөйләргә сердәшем юк.

Үзем йөрергә тапмыймын сәбәбен,
Көл булдым бу утка яна-яна мин.

Бу сүзләрне сөйләп аһлар орадыр,
Анасы ишетеп, бәгъре көядер.

Кылып Зөһрә өй кызларын елаучы,
Түгәрләр күзләреннән энҗе тамчы.

Диделәр: — Барчабызның юлдашы син,
Матурлыкта хур кызлары башы син.

Гыйшык утына булып син хәбәрдар,
Кая оят, кая намус, кая гарь?

Кая дәвер сөргән ул солтанатлар?
Көз килми сары булды кыр-япаннар.

Кая кәеф, кая сафа, кая яр?
Булып шатлык-сөенечтә чит-ятлар.

Кил инде, бу заман сөенеп тор әле,
Айрылу белән бераз утыр әле.

Көнче дошманнарыңа шатлык кылма,
Бу гамьлек бүлмәсендә күп утырма.

Бу гамьнән бераз үзеңне шат кылчы,
Шушы дошманнарыңны үле кылчы.

Әйтте Зөһрә: — Барчагыз ай йөзле сез,
Минем бу дәртемә кушылучы сез.

Барчагыз алдымда сөйләп хикәят
Һәм миннән Таһирыма бер риваять.

Белегез, ул терекме бу җиһанда,
Монда — җаны, әмма җисеме анда?

Риваять хәбәрен язма кылыгыз,
Фәкыйрьнең хәлләрен сурәт кылыгыз.

Җыелып барча кызлар бергә булды,
Бу Зөһрә урта җирдә шәмдәй торды.

Алар һәрберсе белгәнен әйттеләр,
Барсы да Зөһрәнең гамен җыйдылар.

Һәм дә бер өй кызы, исеме Шаһбаз,
Бу иде Зөһрәнең дәртенә юлдаш.

Барча өй кызларының башы иде,
Һаман да Зөһрәнең юлдашы иде.

Булыр иде бу Зөһрәгә карендәш,
Янә бер җирдә сөт имгән имидәш.

Диде ул: — Килсен шигырь сөйләүче,
Язсын әсәрне миһербан итүче.

Биреп Касыйд[43] кулына, җибәрегез,
Хәбәр ни буласы, аны күрегез.

Табылса, дәртеңә булыр ул дәрман,
Табылмаса, үкенеч калмас аннан.

Бу сүзләр Зөһрәгә күп хуш килде,
Мәхәббәт белән кайнарлыгы килде.

Диде: — Шагыйрь килеп, хәлемне күрсен,
Күреп хәлемне ул, китапка язсын.

Китереп шагыйрьне Зөһрә каршына,
Киемнәр кидереп буе-башына.

Аңа үзе барча хәлләрен сөйләр,
Әйтте: — Таһирдан сиңа булса хәбәр,

Теләгәнеңчә гәүһәрләр бирермен,
Сине туемның үзендә күрермен.

Язды шагыйрь һәр нәрсә әйткәнене,
Ни-кем мөшкел башыннан үткәнене.

Янә язды шушы хатка әсәрләр,
Укып бу газәлне, кылды аһ-зарлар.

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Булыр көз йорты торыр җир үземә,
Күренмәс булды бу галәм күземә.

Йөз зар кылып-әйтеп җибәрдем хәбәремне,
Китер хәбәрен, Касыйд, ак тәнле ярымның.

Ул безне куеп, бүтән белән яр булыптыр,
Әмма мин үзем кылдым аннан гизәремнең.

Бер мизгелдә җимерек кылыр җир-күкләрне,
Бергә чыгар зар-зарларым, аһ таңнарымның.

Җанымны харап итте, инде мин нишлимдер,
Күрсәм бер янә йөзен, кояшым-аемның.

Йөз михнәт сагыш-кайгыга дучар булып мин,
Җанымны биреп кылырмын бу дәрт серемнең.

* * *

Канат кагыныр бәндә Сайади, тик оча белмәс,
Көйдерде йөзеңнең шәме, йөрәк серемнең.

ЗӨҺРӘНЕҢ ТАҺИРГА КАСЫЙДНЫ ҖИБӘРГӘНЕ

Биреп ул хатны Касыйдның кулына,
Озатты аны бу гыйшык юлында.

Янә ничә дөягә йөкләп алтын,
Барсы якут-җәүһәрдән, кызыл малын.

Мәгәре бәндә булса ул мөсафир,
Кулыннан аңа энҗе-гәүһәр бирер.

Юк исә, кайсы җирдә патша булса,
Аңа көчләп кол ителүче булса,

Әйт җаным үтенечен аңа, зинһар,
Минем хәлемнән ул булсын хәбәрдар.

Аяк рәнҗеше кылсын бу гизәргә,
Күзен салсын харап булган мин зарга.

Күземнең нуры юк юлны күрергә,
Телем юк кешедән серне сорарга.

Бу хәлгә нишлим, йөрәктә яме юк,
Бу дөньяда минем кебек ятим юк.

Терек мин, өзмәмен аннан өметем,
Оныттым мин аны, дип аһлар җыйдым,—

Дип Касыйдка хәлен баштан ахырга,
Китереп кушты кәрванда барырга.

Саф-саф тезеп ничә яхшы белгәнне,
Йөреп җиңел, болар динле-иманлы.

Әйтте Касыйд: — Һай җан кузгатыр чибәр,
Кечек җанны кисүче ай йөзлеләр.

Сорап белермен аны һәр шәһәрдә,
Һәм йөзүчеләрдән диңгез төбендә.

Янә кычкырсам һәр кырда-япанда
Һәм дә чүлләрдә, һәр бакча-болында.

Базар эчендә кычкырып чакырсам,
Ни җирдә мин, һәр гизәрдә йөресәм,

Соравын аның кемнәрдән сорармын,
Ни диярмен, һәр гизәрдә йөрермен?

Диде Зөһрә: — Һәр бу сүзне яхшы әйт,
Җавабыңны бирермен, сез ишет, кайт.

Әгәр һәр урын-торакларда йөрсәң
Һәм дә шәһәргә, һәр базарга керсәң.

Һәм дә утырганыңда-йөргәнеңдә,
Һәм дә базар эченә кергәнеңдә.

Һәм дә чүлләрдә-утрауларда йөрсәң,
Һәм дә чәчәк бакчаларына керсәң.

Каты аваз белән кычкыр: — Гашыйк мин,
Ятимлектә ятим һәм гашыйк зат мин.

Мине бу гыйшык уты хәйран кылып,
Миндәй кемне башы әйләнгән кылып?

Бу дәртемә дәва эзләп йөримен,
Кичеп җанымнан илдән-ил сөрәмен.

Боларны кычкырып йөр юл йөргәндә,
Кайсы җирләрдә утырып торганда.

Бу сүзләрне ишетсә ул яралы,
Гыйшык йортын синең белән яуласы.

Кылыр җанашына ул җанын фида,
Була күр аңа син күрсәткеч юлда.

Бу сүзләрне Касыйд шунда ишетеп,
Китте-барды ул зарлыга сүз биреп.

Йөреде һәр шәһәрдә, саз чирттерде
Һәм дә: — Гашыйк зат,— дип чакырыр иде.

Йөреп һәр җирдә, берара кычкырыр,
Шунда ук барын-югын аңлап алыр.

Шулай очрады шөһрәтле Багдатка,
Гамьле кеше булыр шат бу Багдатта.

Бәйрәм иде, шаһлар туй итә иде,
Бәйрәм эченә юлы үтә иде.

Торып шаһзадәләр белән бу Таһир,
Мишеньгә ата иде, күреп алыр.

Барып кычкырды Касыйд: — Гашыйк зат,— дип,—
Афәткә очраган кем гашыйк зат?— дип.

— Миндәй бармы икән гыйшыкка кергән,
Көеп көл булып, утта янып йөргән?

Минем кебек бу шәһәрдә мөсафир
Булырмы миңа һәм җирдә гамьле бер?

Ягъни гыйшыкта көйгән булса ул баш,
Ятимлектә ул миңа булсын юлдаш.

Бу гыйшык зарын Касыйд кылды ахыр,
Бу сүзләрнең барсын аңлады Таһир.

Әйтте Таһир: — Ай-һай, шаһзадәләр сез,
Торасыз бер төркемдә борчуларсыз.

Бар әле ул егет хәлен сорарга,
Нәрсә булган, хәл-әхвален сорарга?

Кайсы шаһзадәнең баласы икән,
Кайсы бер чибәрнең сагышы икән?

Килеп сорады Таһир: — И җан, үзең
Кайсы гыйшык мәйханәсендә эчтең?

Булгансың тәмам лаякыл[44] исерек,
Рәхәт нәүрүз бәйрәме синдә ничек?

Багармын, юк ни сабырың-карарың,
Акыл йортында һичбер ихтыярың.

Тормыш шәһәреңдә кем тәхет корган?
Шушы тәхет өстенә кем утырган?

Бу дөнья шаһымы, я фәкыйреме?
Гүзәл кайгысымы, я ятимлекме?

Кайсы гыйшык бу синең падишаһың —
Тотты тәхетеңдә бер таныклыгың?

Кайсы шаһтан булгандыр миһербанлык,
Кылып үзең аның белән әшнәлек?

Илаhи, hич ант, сүз бирү булмасын,
Мескенне бәндә кылыр шаh, беләсең.

Мин бер шаh белән мәйханәдә булдым,
Дошманнар хәереннән читтә булдым.

Аның белән гыйшык орлыгын иктем
Һәм дә чиксез ятимлекләрне чиктем.

Ризасы юк иде миннән калырга,
Ятим булып, ятимлектә йөрергә.

Юк иде айрылырга ихтыярым,
Аерды, нишлим, тудырган Ходаем.

Шушы шәhәрдә мин булдым бер ятим
Һәм дә юктыр миннән бүтән hич ятим.

Кешем юк бер заман серем сөйләргә,
Бу күңелемә төшкән мөшкелемә.

Укып бу газәлне, зар-зар елаудан,
Күреп шаhзадәләр, кылды миhербан.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Айрылу утына көйде җаным синең аркада,
Калмады сабырым, миhербаным синең аркада.

Унсигез мең галәмне ташладым кавышу өчен,
Алласыз булдым мин, и рәхәтем, синең аркада.

Бүтәннәр мирза булып кайгысыз бәйрәм иттеләр,
Аяк тузаны булдым, и җаным, синең аркада.

Бер сине дип тагын булдым
җиhанның борчулысы,
Гыйшык утыннан көеп гаиләм синең аркада.

* * *

Гыйшык утын күрсәтмә, көйде Сайади ничә ел,
Инде яшермим, Коръән Хуҗасы[45], синең аркада.

ТАҺИР БӘК БЕЛӘН КАСЫЙДНЫҢ ТАНЫШКАНЫ

Касыйд әйтте: — Һай, гыйшык утын йотар,
Бу шәһәрдә гыйшык сандугачы бар.

Һич кайгыртучы бар микән ятимне?
Кайсы җирдән тартты насыйбың сине?

Килеп монда, торып, урын тотасы,
Төшеп бу муйныңа аучы ятьмәсе,

Ни җирдән син, миңа сөйлә хикәят,
Чигәсең рәнҗеш-михнәт бик күп гаять?

Таһир әйтте: — Шәһәрем минем — Татар,
Барча кәрваннар юлы аннан үтәр.

Мәгәре төшсә юлың ул җирләргә,
Сәлам әйт бездән ул шаһи сарайга.

Сөйлә, әлбәттә, бездән анда хәбәр,
Бу хәстә хәленнән булсын хәбәрдар.

Мөсафир бер егет Багдатта безгә
Очрап, күп сәламнәр җибәрде сезгә.

Сәбәп белән төшептер ул шул ара,
Телидер ул сездән мәгәре чара.

Дисәгез ни сабырына карары?
Синең исем булыр аның морады.

Әйт бу сүзләрне, әлбәттә, син аңа,
Рәхимлек әйләсен мәгәре миңа.

Касыйд әйтте: — И гыйшык бәлалесе,
Башыңа төшеп ятимлек бәласе,

Ятимлектә ятимдәй чын ятим син,
Гәрчә бер ятим син, шатлык итәрсең.

Зөһрәң анда булыптыр хәйран-харап,
Айрылу утына һәрдаим көйрәп.

Китүеңдә ачылган гөл чәчелде,
Күзләр булды, әмма гөлләр ачылды.

Күзге җилләр тиеп гөлнең йөзенә,
Күренми дөнья рәхәте күзенә.

Күзләрен барча галәмнән йомыптыр
Һәм синнән бүтәнне ул онытыптыр.

Чарасы юктыр, кайсы якка барыр,
Хыялында шулдыр һәм җанын бирер.

Мин аның хәбәрчесемен, яхшы бел,
Китәр булсаң, китәргә фикерне кыл.

Бу сүзләрне ишетте исә Таһир,
Чыгарды йөрәгеннән аһын ахыр.

Кочаклашып икесе еладылар,
Бу торганнар йөрәген көйдерделәр.

Һәркайсы кылыр бертөрле аһ-зарны,
Күз яшенең бик күп булды акканы.

Бу Таһир бәк инанмастай буладыр,
Сөенгәннән терелеп һәм үләдер.

Диде Таһир: — Бу сүзең чынмы, и яр?
Ничек сердәш булып сөйләштең, и яр?

Шул күз белән күрдеңме син күзене?
Колак белән ишеттеңме сүзене?

Шул тел белән аңа сүзләштегезме?
Гаме-кайгысыннан белештегезме?

Диде Касыйд: — Йөзен күз белән күрдем,
Ни хәле бар, телем белән сорадым.

Ничә җан дәрте бар иде һәм әйтте,
Мине хәбәрче дип сезгә җибәрде.

Һәм икесе булды шатлык-кәефтә,
Алып бичаралар хәбәр шул чакта.

Бар иде анда бер кәрван сарае,
Төшәр иде анда ятим-гидае.

Бу Таһир китереп төшерде анда,
Булып Касыйдка Таһир гүя бәндә.

Диде Таһир: — Мин өйгә таба барыйм,
Барып, ханнан китәргә рөхсәт алыйм.

Туры барды Таһир ул падишаһка,
Бу серне әйттеләр Маһым гашыйкка.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ШАҺТАН РӨХСӘТ АЛГАНЫ

Янә килде янып солтан каршына,
Чөнки үтенеч кылды хәзрәтенә.

Әйтте солтанга Таһир үтенеп күп,
Бу эшнең башыннан хәбәрләр итеп.

Ишетте исә үтенечен солтан,
Аның күңелен аулап ул шатланган.

Диде: — Ни җирдә булсаң син, терек бул,
Кил инде, елама, китсәң, әнә юл.

Тора калсаң, күзебез өстендә тор,
Китсәң хәзер, янә бер әйләнеп кил.

Булсын барча мөшкелләр ачылганы,
Искә ал безне һәм, әлбәттә, аны.

Илаһи, килмәгән идең каршына,
Бу ни файда иде, салдың башына?

Кызының дәрте белән көйде җаны,
Айрылу уты белән көйде җаны.

Аһ-зарлар белән шунда кылды вәхшәт,
Ни кылсын ул, ахырда бирде рөхсәт.

Диде: — Һәркайда булсаң, бул сәламәт,
Әмма куйдың кызыма рәнҗеш-михнәт.

Бу сүзне диде, хәзинәгә керде,
Кереп, билбау һәм туннарны китерде.

Баштанаяк киендереп һәм аны,
Бу Таһирга әйтте: — Хуш, миһербани.

Каршында биш йөз осталары мәшһүр,
Барсы Маһымга булырлар лаек, күр.

Шушы көн барчасын җыйдырган иде,
Берәвеннән билбау ясаткан иде.

Күп иде аңа бу гыйшык һәвасе,
Бер йөз мең гаскәри иде бәһасе.

Әмма бу билбауны бирмәде аңа,
Диде: — Саклап куярмын аны сиңа.

Әгәр кырык ел үтәр, һич чит кылмам,
Синнән бүтәнгә, бел, һичкемгә бирмәм.

Билбау булсын кызыма бер ядкәрең,
Көяр күңленә булсын таянычың.

Син килгәнче билбау миндә торсын,
Сине күңле теләсә, аны күрсен.

Барсаң, анда син дә безне онытма,
Кызган күңелне Маһымнан суытма.

Барып күрсәң ул нурлы гүзәлләрне,
Һәм я нәзек бәдән шаһзадәләрне.

Алар белән кушылып рәхәт чиксәң,
Һәм бу бичараны анда онытсаң,

Ай-һай нишләр бу зәгыйфем-көчсезем,
Айрылуда көяр хәстә бу җаным.

Айрылудан чигә иде җәфаны,
Синнән күрмәде ахыр ышанычны.

Янә куйдың аны бүтән бәлагә,
Даруым ни булыр ул бичарага?

— Өметең мин фәкыйреңдә бар булса,
Килермен, әгәр Ходаем яр булса.

Кызганма бу бер билбауны үземнән,
Өметең булса әгәр соңра миннән.

Әйтер ул барча юлдашлар шелтәләп,
Килермен Ходаем кылса сәламәт.

Аларның алдында оятлы кылма,
Бер билбау өчен оятлыдан кылма.

Бу ялганы белән билбауны алды
Һәм Таһир шат, Маһым гамендә калды.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Гыйшыктан Мәҗнүн булдым мин,
Ләйләдәй ярым кирәк,
Гамь йортына төштем мин,
миңа кайгыртучым кирәк.

Аһ-зарларны әгәр кылсам, мине гаеп итмәгез,
Шашынучы былбылдыр мин,
миңа гөлбакчам кирәк.

Дусларым,
шелтәләмәгез кайгылы җаным күреп,
Гыйшыктан батырлык кылдым,
күркәм исбатым кирәк.

Һәркемнең күңелендә бер максаты бар,
эзләр аны,
Гыйшык базары булырмын,
миңа базарым кирәк.

* * *

Кол Сайади, күңелнең соңгы дәрте, ишет аны,
Яхшы җан-җанаш белән
элмәктә тотарым кирәк.

МАҺЫМНЫҢ ТАҺИРГА ҖАВАП БИРГӘНЕ

Билбау белән тутарын[46] алды Таһир,
Янә Маһым каршына килде Таһир.

Шунда Таһир килеп Маһым каршына,
Кызыл гөл йөзен юып күз яшенә.

Маһым өендә аһ булыр елаудан,
Түгәр күзләреннән яшь урнына кан.

Үксеп елап әйтте Маһым: — Ай-һай шаһ,
Көяр булдым, бу бәхетем китте, аһ.

Зәгыйфлектән үзем чиктем җәфаны,
Синдә күрмәдем тик таяныр җанны.

Мине яндырыр аерылу уты,
Күңелдән чыкмады бу гыйшык уты.

Яшерсәм, бу эчем көеп барадыр,
Еласам, бу һәммә галәм беләдер.

Китәрмен, димә, йөрәгем ярылыр,
Юлың туфрагында каным каралыр.

Бу затлы бүлмәмне ташлап китәрмен,
Китәр булсаң, мин һәм бергә китәрмен.

Мине бу утыңда калдырма, и җан,
Күңелемдә калмады ышанычтан.

Ишегеңдә йөреп хезмәт итәрмен,
Әгәр үлсәм, теләгемә җитәрмен.

Елавымнан халык күңеле тынсын,
Көнчелек иткән Күкнең муйны сынсын.

Күкләрнең данына газәл сөйләде,
Укып Маһым, йөз аһларда елады.

МАҺЫМНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Шундый җәбер кылдың миңа,
үксер итсәң дә, күкләр,
Дәртемә һич җитмәдең, йокысыз итсәң дә, күкләр.

Тәкать-сабыр, карарым калмады бу айрылудан,
Күңлем йомшак булды, хуш бер җил
китерсәң дә, күкләр.

Яр егетем юк, җаннан котылырга үгет итсәм,
Күңелемне шат иттең, кайгы китерсәң дә, күкләр.

Күркәм җаным-тәнемне яндырыр айрылу уты,
Айрылу уты булмасын, насыйб итсәң дә, күкләр.

* * *

Кол Сайади, бу күкләр күпләрне тузан әйләде,
Җитмәде ятимлеккә һич,
зар сыктатсаң да, күкләр.

ТАҺИР БӘКНЕҢ НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ

Әйтте Таһир: — Ай-һай гыйшык бәласе,
Бөртек тә булмады гамьнең дәвасы.

Сабыр кылсам, буладыр гамь ачысы,
Дуслыкның калмады һич маҗарасы.

Ничә еллар сиңа өйдәшең булдым,
Сөекле гүзәлнең әсире булдым.

Башымнан чыкмады аның махмыры,
Күземнән китмәде аның йөз нуры.

Күңелдән чыкмады бер гөл кайгысы,
Мине көйдерәдер китеп барышы.

Аның кайгысында йокы-хыялым,
Торырга, ни йөрергә юк көч-хәлем.

Китептер акыл, һушымның махмыры,
Кулымда калмады сабыр, карары.

Җиһанда күркәм бакча гөле идем,
Ачылмаган чәчәк былбылы идем.

Газиз идем бу җиһанда, хур булдым,
Теләдем ярга кавышу, зар булдым.

Гәрчә мин булырмын зар, җәфаланган,
Өметемдер, насыйп булса, ул ярдан.

Әгәр гашыйк булсаң, сабыр итәрсең,
Сабыр белән теләгеңә җитәрсең.

Китәрмен, торасым юктыр, яхшы кал,
Мине күр, минем нәсыйхәтемне ал.

Әгәр кем чиксә айрылу җәфасын,
Күрер бичара кол ахыр тергән.

Әсир булдым, күр, ничекләр хур булдым,
Гашыйк булып, һаман да мин зар булдым.

Гашыйк җанын шунда күрсәтеп бирде,
Әйтте ничә газәлләр, язды куйды.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Хәстә җаным йөз кайгы
та-ар-та-ар шул сөекле өчен,
Тартмас идем йөз кайгы,
та-ар-та-ар мәхәббәт бар өчен.

Аһ ва вәйлаһ, дисәм, и дусларым, гаеп итмәгез,
Аһ-зар кылмый нишләрмен
ул гүзәл сөеклем өчен.

Ни гөнаһ иттем икән, айрылмадым, Бар Итүчем[47],
Булмас идем мин гаҗиз,
булдым гамьле ятлар өчен.

Гашыйк чарасызлар мәйданда
күрделәр башларын,
Мәгърифәт базарында торган шикәр сүзләр өчен.

* * *

Хәсрәт өе булыр[48], диеп әйткән Сайади мескен,
Җанын да фида итәр ул Серләр Иясе[49] өчен.

ИКЕ ГАШЫЙК ӨЧЕН КАСЫЙДНЫҢ ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ

Бу газәлне укып чыкты каршыннан,
Кулъяулыгын су кылып күз яшеннән.

Килеп, Касыйд каршында елады зар,
Бу Касыйд һәм күзеннән каннар түгәр.

Диде Касыйд: — Ышанычсыз булып син,
Кылырсың бу ятимнәргә җәфа син.

Аны анда күрермен зар-җәфалы,
Моны монда күрермен китек йөзле.

Ул анда нык яныптыр зарда хәйран,
Болар монда булыптыр зарда көйгән.

Һәм Зөһрә-җан булыр гүзәллек шаһы,
Бу Маһым-җан гүя бер нурлы ае.

Һәм Зөһрә-җан булыр бер дәрәҗәле,
Һәм Маһым-җан булыр бер якты ае.

Аны анда күрермен: йөзләре — гөл,
Моны монда күрермен: бөдрә — сөмбел.

Ул анда барча күзләрдән хур булып,
Бу монда хәстә-авырудан булып.

Күрермен: барчасының зары сиңа,
Тормыш белән уйнап алучы, сиңа.

Боларның хәленә һәм көйде Касыйд,
Ничә сүз гашыйкларга әйтте Касыйд.

КАСЫЙДНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Чын гашыйклар һаман да зар икәндер,
Хакыйкать юлында оят икәндер.

Булып даим һаман да Аллаһтан чит,
Бу тормыш хәленнән зарлы икәндер.

Синең гыйшкыңда көйгәннәрне күрдем,
Аларның теләге әзер икәндер.

Гүзәл ярыннан айрылганны күрдем,
Аның һәм сәбәбе башка икәндер.

* * *

Әйтсәләр, кол Сайади, җан фида кыл,
Бу гыйшык чарасы әзер икәндер.

КАСЫЙДНЫҢ БАГДАТТА КАЛЫП, ШАҺРАЙНЫ (ШӘҺРИНЕ) АЛГАНЫ, ТАҺИР БӘКНЕҢ ЯЛГЫЗ КИТКӘНЕ

Укыды бу газәлне Касыйд анда,
Куңленә гыйшык төште җаны-тәндә.

Бу Шәһринең гыйшкы Касыйдка булды,
Күр инде, Шәһригә нәүбәт килде.

Бу Касыйдка булып гыйшык махмыры,
Күр, Шәһри белән булдылар бер җаный.

Янә бер эшне күр, кылды ул Касыйд,
Бу Таһирдан ничек айрылды Касыйд.

Әйтте: — И Таһир, көйдергән егет син,
Бер матурын хан бирсен әүвәледин.

Синең өчен монда фәкыйрь торырмын,
Насыйбым ни булыр, аны күрермен.

Кичә-көндез торып хезмәт итәрмен,
Кайчан терек, кайчан үлек булырмын.

Үземә һәр җәфа килсә, торырмын,
Ялгыз башым ятимлекне күрермен.

Анда бу сүзе Таһирга хуш килде
Һәм бу Шәһри ханыма хуш килде.

Әйтте Касыйдка: — Мин бирдем үземне,
Халык чын дип белсен әйткән сүземне.

Диде Таһир: — Мин үзем туй итәрмен,
Күңлемне тындырып, моннан китәрмен.

Шушы туйда күп халыклар булды шат,
Җәүһәрләрне чәчтеләр күпләп шулчак.

Шушы туйда ясаул[50] булды Таһир,
Хакыйкатьләрне анда сөйләп барыр.

Сорап, туй итеп Касыйд ул ханымны,
Боларга тапшырып Маһым җанымны.

ГАЗӘЛ ТАҺИРГА БАТЫРЛЫК БИРГӘНЕ

Мәйданга керә гашыйклар,
батырлык кирәк булса,
Һәрбер җәбергә
Рөстәм Арысландай[51] кирәк булса,

Гашыйклар эше елаудыр. Намус нигә тиештер?
Ташлап тәнеңнең куышын,
дивана[52] кирәк булса,

Һәр сүзе яратканнарның
һәм энҗе-гәүһәр булды,
Дәрьяга чумар сөзүчеләр ак энҗе кирәк булса.

Һәр җирдә, күр,
гашыйклар җан тартып җәфалар чикмеш,
Җанын да бирер гашыйклар,
җанашы кирәк булса.

Дөньялыкны талак әйләп,
гыйшык парында кайнап,
Челлә Йәзиддәй[53] һәрдаим исерек[54] —
кирәк булса.

* * *

Бу сүзләрне, Сайад, аңла,
дәртең билбавын[55] бәйлә,
Һәрбер кич-иртәдә бәйлә, өйдәшең кирәк булса.

СӘФӘРЕНДӘ ТАҺИР БӘККӘ КАРАКЛАР ОЧРАГАНЫ

Килеп Таһирга ярының сәламе,
Китеп Маһымнан кавышу шәрабе,

Торып, ничә күреп елаштылар зар,
Ишеткәннәр барчалары да елар.

Икесе елашып үкенеч кылыр,
Күреп Маһым, күккә утларын орыр.

Китереп менде Таһир — яхшы дөя,
Очар иде дөя, гүя карчыга.

Коръән укып китеп барды шәһәрдән,
Калды Маһым ул елга китергәннән[56].

Килеп Таһирга шунда Хозер юлдаш,
Ярдәм кылды шушы нәселләргә баш[57].

Йөрде ашыгып: — Хак!— диеп шунда күп,
Күзеннән яшь агар, күңле таш булып.

Барыр иде юлдан исрек кебек ул,
Күңлендә — гыйшык уты, кулда — тамбур.

Аерма юк иде — йоклыймы-юкмы:
Уйларында — гүзәленең күркәме!

Бара иде, егетлек — күңел хушы,
Егетлекнең фасылында йөз хушы[58].

Гүзәле исеме белән саз уйнап,
Үзе сазына аваз белән җырлап.

Барыр иде гүзәлен искә алып,
Ничә гыйшык хакында газәл укып.

Барыр иде юлда берничә карак,
Адәм сурәт баскын иделәр, ул — хак.

Бу Таһирга алар очрады шунда,
Төшеп, тоткын иттеләр аны шунда.

Әйтте Таһир аларга үтенечен,
Үзе һәм янә дә Зөһрәсе өчен.

Болар һәм белделәр: гашыйк икәндер,
Бу Таһир Зөһрәгә лаек икәндер.

Әйттеләр: — Гашыйкларча бер газәл әйт,
Ишетеп, сине кылырбыз һәм азат.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Гашыйкмын, и дуслар, җаныма җанаш эзләрмен,
Җанга җанаш булганны —
җаныма иман эзләрмен.

Иреннәре — терек суы, сусап ирен чарасыз,
Дәүләтеңдә мин янә бер терек суы эзләрмен.

Яр, синсез җәннәткә барсам,
золым торагы булыр,
Зар елап, аһлар әйтеп, бер ай йөзлене эзләрмен.

Чарасыз дәртләргә төштем,
ут төртеп сихәтләүчем,
Алдында башны куеп, дәртемә дәрман эзләрмен.

* * *

Кол Сайади, гашыйк булсаң, эзләмә илдә урын,
Мин үземне хәл итеп, бер ай йөзлене эзләрмен.

ТАҺИРНЫҢ АННАН ЯНӘ ТОТКЫН БУЛГАНЫ

Ишеттеләр исә Таһирның сүзен,
Фида кылырлар болар барча үзен.

Куя бирде алар кылмый зарар һич,
Яманлык булмады аңа бер дә һич.

Алардан үтте һәм сөрде үз юлын,
Каравыл кебек карап юл уң-сулын.

Күренде алдында кинәт — гаскәрне,
Чыгарды җанышнан Таһир бер аһны.

Якын килде, күрде бу кимсенгәнне,
Барчасы — ата-анасы зар булганны.

Болар һәм, килүгә, Таһирны тотты,
Ятим чарасыз һәм дә каннар йотты.

Күреп Таһирны, бераз булды көлеш:
Күкрәге — яралы, күзләрендә — яшь.

Диделәр: — Бу нинди хәлдер, бу ни сүз?
Син каракмы, юкса гашыйк зармы сез?

Җавап бирде аларга шушы Таһир,
Барча хәлен боларга әйтте ахыр.

Диде: — Мин бер хараптыр, ни диярсең?
Мәхәббәт шәменә күбәләге мин.

Төшеп күңелемә гыйшык энҗесе,
Булыптыр мин, дуслар, гыйшык кешесе.

Бер шаһзадә идем, булдым бәндә,
Мине айручыдыр ул шушы Ходa.

Бу дәртемә булдым мин һәм тоткыны,
Булдым гыйшык утында көйгән кеме.

Җәбер күрдем мин сәбәпсез бу көндә,
Барам яна-яна гыйшык утында.

Әйтте Таһир бу сүзләрнең барчасын,
Болар елаштылар моңа барча кем.

Диделәр: — Бер ишетик барча зарың,
Хода бирсен, егет, бөтен морадың!

Бу гыйшыктан бер газәл сөйлә бары,
Синнән безгә калсын аның ядкәре.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Шашкан былбылым кунарга
бер гөлбакча эзләрмен;
Бу хуш исле гөлләр нигә?
Бүтән гөлне эзләрмен.

Җаһил бәдбәхет түгелмен,
бер җирдә качып торган,
Һәр җирдә гөлбакча корып,
бер гөлбакчам корыган.

Кемдәй йөкле түгелмен,
ел һәм ай вәгазь иткәне,
Гашыйгым йөзен күрергә бер чарасын эзләрмен.

Очрашу вәгъдә булганга
һаман җан хәйран булыр,
Акылсыз бәндә булып, бер исерүне[59] теләрмен.

* * *

Кол Сайади, сабыр итеп, күр кавышыр ярыңны,
Җәфалар күреп, исәреп, җиңеллегем эзләрмен.

ТАҺИРНЫҢ, АННАН КИТЕП, БЕР МӨНАҖАТ ӘЙТКӘНЕ

Бу сүздән таптылар үзенә дуслык,
Барчасы бирде рөхсәт олы-кечек.

Янә юлга кереп, ул алга бара,
Янә гыйшык утына көя-яна.

Үзеннән үзе һәрчак аһ итәдер,
Әле — үзендә, әле үзеннән китәдер.

Аһ оруы шушы иде сагыштан,
Теләр иде гүзәлен Бер Ходадан.

Дияр иде: — Ике галәм Хуҗасы,
Бар кылучы Адәм белән Хәваны.

Шәмең утына көйде минем җаным,
Тәнемдә калмады чыгарлык җаным.

Мине бер чибәргә яр-җанаш кылдың,
Әсир һәм кол, авыру бәндә кылдың.

Кечелектә шулай чиктем җәфаны,
Инде күрсәт ул ярга ышанычны.

Бу кичәдә мине урынга җиткер,
Ул урында мине янына җиткер!

Таң вакытында җиткер миңа аны,
Кушылсын шушы тәнгә тәне-җаны!

Кылырсың шушы мөшкелне җиңелдән,
Һәм синнән бүтән юк дәртемә дәрман.

Бу сүзен әйтте һәм дә йөрде бераз,
Бер олы тауны күрер алдында төз.

ТАҺИР БӘККӘ ТАУНЫҢ ЮЛ БИРМӘГӘНЕ

Юлы тау арасыннан үтә иде,
Ни-кәрван, килеп, кире китә иде.

Бу Таһир килде юл белән үтәргә,
Бу таудан үтеп, урынга җитәргә.

Күр, тау кушылып, ул булды тоткыны,
Йөрер юл тараеп, кылды зарыны.

Диде Таһир: — Кызганып, өлешем бул,
Бу тау эчендә калдым, кая юл?

Ятим булса, кеше булмас каршына,
Ятим булса, ятим елар башына.

ТАУГА ТАҺИРНЫҢ ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ

Бу Таһир тауның исеменә әсәр
Укып, кылыр бу тау эчендә аһ-зар.

Елап әйтте: — Ай-һай үзең — кыяташ,
Ни кылды сиңа шушы бичара баш?

Ятимнәргә рәхим җыймас кайгылар,
Ятимлектә ятим хәленә елар.

Диде: — И Кәгъбә ташы исеменнән,
Мөхәммәд Мостафаның[60] хөрмәтеннән.

Җир-күкләрнең офыкларының хакы,
Янә Ләүхә-Каләмнең[61] язу хакы.

Өмет булмаса Тәңре хөрмәтеннән,
Мөхәммәд Мостафаның шәфкатеннән.

Мин чарасызга син юл бирерсең,
Гүя оҗмах эченнән гөл бирерсең.

Ходага бер мөнаҗәт кылды исә,
Бу тау юл ачып, юлын бирде, күрсә.

ТАҺИРГА ТАУНЫҢ ЮЛ БИРГӘНЕ

Әйтик инде, дусларым, асыл сүзен,
Мөселман син, Ходага тапшыр үзең.

Чын ихласыңнан бүтән яр булмас,
Ходадан бүтән һичкемең яр булмас.

Мөнаҗәт әйтте чын ихласы белән,
Сыенды бер Ходага раслык белән.

Ачылды юл, бәхетле булды Таһир,
Котылды бу бәладән бәндә Таһир.

Бу тау арасыннан үтте булып шат,
Гаме-кайгыларыннан булды азат.

«Ходa!»— дип төште юлга, булды тыныч,
Татар шәһәренә егылды шул кич.

Янә юлга кереп, ул анда йөрде,
Дөяне юл белән бу җитез сөрде.

Ходаем ул заман кылды мәрхәмәт,
Таң вакытындадыр дәүре сәгадәт[62].

Күренде шәһри Татарның карасы[63],
Хәйлә итәргә юк һич маҗарасы.

Һәм дә һич туктамыйдыр күздә яше,
Бетеп юл барганда дөянең ашы.

Ашар өчен ул муенын сузадыр,
Дөя исеменә Таһир сүз әйтер.

Дияр Таһир: — Юлдашым, син белерсең,
Минем күңелдәге серне күрерсең.

Сине куйсам әгәр яхшы үләнгә,
Җитә алмам бу көн шушы теләккә.

Янә берничә форсат кыл бу сәгать,
Җитәчәкмен гүзәлемә сәламәт!

Бу сүз белән ул дөя юлга керде,
Адымын тиз итеп, бик елдам йөрде.

Карары калмады, керде шәһәргә,
Сабыры юк анасына карарга.

Кереп капкасыннан һәм китеп барды,
Күңелендә шөкер итеп моң орды.

Шушы сарай астына дөя чүкте,
Төшеп, дөя йөзен сыйпады-үпте.

Дөяне куйды, югарыга чыкты,
Бу сарай бүлмәләрен гизде-бакты.

Күрер: бер бүлмәдә ятар җанашы,
Күрүгә орды аһ гашыйк җанашы.

Аның аһына уянмады Зөһрә,
Бу Таһир җитмәде үз өлешенә.

Беразга утырды, кылды хөрмәтен,
Карамады бу һәм тартты изүен.

Аһ-зар итте Таһир-задә: — Гашыйк мин,
Мин — чарасыз, мәгәр гашыйк ярың мин.

Ерактан килгәнем син яр өчендер,
Җәфалар тартканым җанаш өчендер.

Бу сүзләр электән калган хәлләрдер,
Күтәрел, ятма, серләшер вакыттыр!

Синең гыйшкың мине дивана кылды,
Синең гыйшкың мине хыялый кылды.

Синең гыйшкыңда күрдем күп җәфаны,
Күрмәс булдым инде бер ышанычны.

Башыңны күтәреп күр бу зарлыны,
Синең гыйшкыңда булган бу зарлыны.

Гүзәлем, назландырып ятма инде,
Мине күрмәгәнгә сабышма инде.

Кубып, инде очрашу шәрабен бир,
Мин сусаучыга бер йотым суны бир.

Айрылуда сусаганыңны сугар,
Бу караңгы кичәгә айны чыгар!

Гәрчә бөлгән мескен бер хәерчемен,
Синең утыңда көйгән җәфалымын.

Җиде ел булыр китүемдә, и җан,
Җәфа тарттым һәм дә калмады чамам.

Инде вакыты будыр — шат утырсак,
Арага каушу шәрабен китерсәк.

Бу гамьле күңелләр инде дә туйса,
Көнче күкнең муены инде сынса,

Гәрчә дуслар булса, сөенер булсын,
Барчасы гамь кулыннан азат булсын.

Ахыр бу газәлне кылып мөнаҗат,
Бу сүз белән уянып булды ул шат.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Шөкер Аллаһ,
мин бу көн күрдем рухым гөлбакчасын,
Йөзне чагылдырыр, мәгәр кояшлы итәр эчен.

Шәраб тотчы, гүзәлем, шушы көн бер шәраб эчәм,
Бел, бәхеттер шушы көн,
үткәрмә бу көнем-кичен.

Терелтеп, гыйшкың җитсен җаныма,
и татлы йөзем,
Мине рисвай кылды айрылуың, адәм баласын.

Шәфкать белән кыл хөкемең,
яхшылык падишаһым,
Гафуың нурланган көн итәр караңгы кичәсен.

* * *

Мондый рәхәтне сиңа күрсәтмәс бу караңгы күк,
Кол Сайади, исләреңә алма ул миң иясен[64].

ТАҺИРНЫҢ ЗӨҺРӘГӘ КУШЫЛГАНЫ

Укыды бу газәлне, бер аһ орды,
Аның аһыннан кызның күз ачылды.

Күзен ачып күрер ул ярын янда,
Төшеп күз яше, тамчысы — йөзендә.

Укынып елыйдыр, зарлык итәдер,
Әле — үзендә, әле үзеннән китәдер.

Кубып, елап, кочаклап диде: — И яр!
Хыялымда килеп башыма ятлар.

Кыладыр миңа ул күп миһербанлык,
Синә тоттым, и ярым, ышанычлык.

Минем дәртем синдер, сүздә торучы,
Синнән бүтән юктыр миңа булучы.

Кичеп барча кәеф һәм сафалардан,
Ятармын бүлмәдә шушы сәбәптән.

Кеше белмәс мине, и яр-юлдашым,
Агызырмын Зәмзәм суын үз-үзем.

Синең дәртеңне кылдым һәрвакыт дәрт,
Кылырмын китүеңнән үксеп зар-дәрт.

Көеп кан тулган кебек үз-үземнән,
Түгеп канлы яшьләр ике күземнән.

Кабул төшәрме дип кичем-иртәдә,
Карап юлга, ордым аһ һәр мизгелдә.

Синең хакта, очрашуда хыялым,
Тәнемдә калмады һич матурлыгым.

Кавышуны уйлап, җаным сөенер,
Дия идем: — Мәүләм[65] миңа тидерер!

Шөкер Аллаһ, кылды Хак миңа насыйб,
Кабаттан хәтерем китте нурланып.

Сөенечтән сөйләп үткән көннәрен,
Ничә ел башка төшкән мөшкелләрен.

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Мин синең китүең белән ауру булдым, сөеклем,
Һәм янә каушу хушыңа зарлы булдым, сөеклем.

Барча рәхәттән кичеп уздым күңлемне берьюлы,
Туганнарымнан кичеп вакыт уздырдым, сөеклем.

Дәрте күп һәм дәрте юк —
кылмас дәва һичкем миңа,
Мин газиз идем, күптән тигәнәк булдым,
сөеклем.

Һәрничә мин, җәһәд итеп, кавышуны эзләдем,
Яр итеп ятны, аңа юлдашы булдым, сөеклем.

* * *

Кол Сайади, авыру җан, кылды микән харапны[66] ?
Бу каушуны сөйләп хушбуй сатар булдым,
сөеклем.

ЗӨҺРӘДӘН ТАҺИРНЫҢ ТЕЛӘГӘНЕН ТАПКАНЫ

Ике гашыйк кушылып бер-беренә,
Хәбәр юк барча ул кыркыннарына.

Кунып былбыл гөлестанның гөленә,
Булып сердәш янә гөл былбылына.

Былбыл, зәвык итеп, очып кунадыр,
Бу үткәргән җәфалардан тынадыр.

Ачылып төрле төсле ул бөре гөл,
Салып муйнына кулын бөдрә сөмбел.

Бу кашы күзләрен үлчәүдәй итте,
Бу кичә икесе теләккә җитте.

Таң атканчы кылып максатны хасил,
Ни үкенече бар, тындырды күңел.

Күкнең муены сынды, җитте вакыт,
Күңелдә калмады бер бөртек ватык.

Көз вакыты иде, гөлләр ачылды,
Кабырчыктан энҗе-мәрҗән чәчелде.

Бу сүзнең мәгънәсенә җитте акыл,
Инде шаһның кылганына юк мәгъкуль,

Ахырда бер газәлне Таһир сөйләп,
Ничә гыйшык бәетен аһ-зар көйләп.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Сал, шәрабче, кавышуның шәрабен,
Китереп безгә суз олы дәүләтең.

Сабыр өендә безгә җитте вакыт,
Яр белән кәеф-сафа итәр вактың.

Дөньяны гәрчә тотты көферлекләр,
Басты башны-күзне гамьсез гафләтең.

Җанашым-яр, бу көн чык әле гамьнән,
Күңлеңдә ник кыладырдың хәсрәтең.

Тәхет өстенә чыгып, җырлап-көйләп,
Кәеф сөреп тот әле мәхәббәтең.

Чиктек без сагыш, күп тотып җәфаны,
Бер җанга килерме шушы михнәтең?

Гөл бөресе ачылган булсын инде,
Ачыл күзгә, җитте синең нәүбәтең.

Ачылса кирәк бу гөлләр бакчасы,
Чөнки ягадыр бу аккан рәхмәтең.

Син — шаһисың, фәкыйрь теләнчедер мин,
Шаһзадә кылыр фәкыйрьгә шәфкатен.

* * *

Алдыгызда Сайади бәндә булса,
Аяк тузаныңа куяр ул йөзен.

ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ АНАСЫНА ӘЙТКӘНЕ

— Монда нинди сер? — диде сөт әнкәсе,
Каннар йотты бичараның икесе.

Ягъни, күрсә берәү кызны шулай, аһ,
Аларның аузыннан ишетер ул шаһ.

Нәрсә кылырмын, дип күп еладылар,
Йөрәк-бәгырьләрен сагышладылар.

Ахырда ясаттылар аңа сандык,
Салып Таһирны, авызы — канлык.

Гүя ки күргәннең ул күрмәгәндәй,
Иреннән гамь дәвасын алмагандай.

Янә ул бүлмәдә бу икәү ялгыз,
Орыр халык күзендә җаннан аһ сүз.

Көндезләрдә куймадылар михнәттән,
Кичә булса, серләрен сөйләшүдән.

Бар иде бер сөт әнкәсе электән,
Бу иде ул Зөһрәнең сердәшеннән.

Аңа әйтер иде — булса мөһиме,
Һәм дә бик күп иде аның мөһиме.

Күр, Зөһрә хыялы өлгерми төште,
Бу бәхетләр көндездән төнгә төште.

Ышанып, аңа бар серләрен ачты,
Түбән зат иде, Зөһрәне кайгыртты.

Диде: — Кәгъбәм анам, арка терәгем,
Гафу кыл хезмәтеңдә бу гөнаһым?

Синнән хәбәрсез йөрүдә ялгыштым,
Гәрчә мин яздым, алдыгызга килдем.

Минем дәртемнең ул дәрманы килде,
Шөкер Аллаһ, бу җисмем җаны килде.

Мәшәкать көненең кояшы батты,
Айрылу кичәсенең таңы атты.

Кара бәхтем уянды йокысыннан,
Котылырмын халыклар көлкесеннән.

Киңәш нидер, ай-һай кызлар өстене?
Туды башыма бу айның ярымы.

Килеп Таһир үзе, бәкләр түрәсе;
Ни булыр инде бу эш маҗарасы?

Икебезгә була күр инде юлдаш,
Кыла күр икебезне инде иптәш.

Торып без хезмәтеңдә ике гашыйк,
Ятимнәрбез, кыла күр миһербанлык?

ЗӨҺРӘГӘ ӘНКӘСЕНЕҢ ҖАВАП БИРГӘНЕ

Сөт әнкәсе әйтте: — Яхшы кылып син,
Бу караңгыдан яктыга килеп син.

Аны көндез миңа бир, яшерермен,
Кич җитүгә үзеңә тапшырырмын.

Бу сүзләр икесенә дә мәгъкуль хәл,
Кылды икесе Тәңрегә тәвәккәл.

Бу, көндез булса, Таһирны бирәдер,
Кичә бер җирдә рәхәтне күрәдер.

Ничә көннәр шушылай үтте форсат,
Тотып алар бер-берен кадер-хөрмәт.

Сөт әнкәсенең һәм дә бер карчыгы
Бар иде, хезмәтендә ай һәм елы.

Бар иде ул боларның хезмәтендә,
Кичә-көндез аларның сердәшендә.

Ни сер булса, аңа әйтмәс иделәр,
Бу серне аңа һич белдермәделәр.

Әмма дә бу карчык аңлады-белде,
Боларның эшләрен аңлады-белде.

Кичә-көндез аның фикер бу иде:
Ни җирдә торганлыгын белмәс иде.

Ул бер көнне күрде: сандыкка салып,
Яшерделәр аны уртага алып.

Боларның серләрен бу карчык белде,
Шайтан ул күрүчене азгын кылды.

Кайгы тотты бу күңелендә шуннан,
Булып Таһирга ул тиң җирдә дошман.

Юк иде бер көнне әнкә өендә,
Чыккан иде ташу дәрья буенда.

Барча өй кызлары һәм барган иде,
Бу өйдә теге карчык калган иде.

Килеп ул карчык Таһирның каршына,
Ни көнләшү салды Таһир башына.

Диде: — Сиңа җитәрме шушы эшләр?
Башыңа яудырырмын тауны-ташлар.

Беләмен, көндезен монда киләсең,
Нәрсә эшләгәнеңне дә беләсең?

Миңа син бер гөнаһлы якынлык кыл,
Юк исә, миңа бер әсәр укыр бул.

Чарасыз Таһир әйтте бу газәлне,
Ул карчыкны гаҗәп итте әйткәне.

ТАҺИРНЫҢ ҖЫЕРЧЫК ЙӨЗЛЕ КАРЧЫККА ГАЗӘЛ ӘЙТКӘНЕ

Сүзне саклап сөйләгәннәр
яхшы белер сүз кадрен,
Аерма юк, күп сөйләгәннәр тик белер үз кадрен.

Гөлбакчаның кадерен белмәстер һәр карга-чәүкә,
Шашкын былбыл белер
шушы гөлләр бакчасы кадрен.

Җанлы җанварлар очар,
һәркайсы вакытын белер,
Тутый-торна белер сайраганда язларның кадрен.

Һәр кеше, башына төшми, белмәс ул гамь ләззәтен,
Кем ятимдер,
ул белер бер аһ җан сүзенең кадрен.

Кылдылар шаулы бака кабырчыгын гәүһәргә тиң,
Аннан ары белмәделәр яшел асылташ кадрен.

* * *

Исеңдә тотып йөрдең, Сайади, белмәдең кадрен,
Акыллы галим беләдер, исеңә ал һәм кадрен.

ТАҺИРНЫҢ МӨНАҖАТ КЫЛЫП ЕЛАГАНЫ

Бу сүзләр белән бу карчык булды шат,
Җибәрде күңеленнән гамьне бер як.

Бу Таһир калды ул җирдә ялгызы,
Кинәт килде күңленә авырлыгы.

Диде: — И һәр ике галәмнең Шаһы[67],
Тәкъдирдән бирдең хәрамлы бу гамьне.

Ни файдасы иде, башыма салдың,
Биреп гашыйк һәвәсе, җаным алдың.

Миндә калмады бер бөртек намусым,
Барча арасында өметсез булдым.

Минем тиңем бары уйнап көләдер,
Йөреп, халыкка ул барып киләдер.

Ни кылдым мин бу җирдә зарлы булып?
Ятамын йөзтүбән гамьнәргә тарып.

Теләгең җанда булса, җан — синеке,
Юк исә, дәртемә дәрман — минеке.

Бирерсең син минем дәртемә дәрман,
Максатка җитмичә үлсәм, ни файдам.

Синнән бүтән юк арка таянычым,
Колың мин, кылма оятлы, Илаһым!

Үземнең ни атам һәм ни анам юк,
Ни кардәш һәм дуслардан кайгыртырлык.

Кылырмын үзеңә һәрчак тәвәккәл,
Көеп айрылу утында бу күңел.

Ничек гамьгә салырсың һәм салып син,
Һәммә сабыр-карарымны алып син?

Синнән бүтән һичкем дәртемне белмәс,
Минем бу дәртемә дәрманын кылмас! —

Дип Хакның юлында үтенеч кылды,
Үзен һәм үләргә тиешле кылды.

Укыды Тәңрегә шушы доганы,
Теләде Ходадан шушы җанашны.

ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Мине бичаралар кылган үзең син,
Җиһаннан чит-ятлар кылган үзең син!

Биреп шәрабче тәкъдирнең шәрабен,
Мине исерекләр кылган үзең син!

Салып башыма бу гыйшкың һәвәсен
Һәм дә диваналар кылган үзең син!

Яндырып шәмне җаныма һәрдаим,
Мине күбәләкләр кылган үзең син!

* * *

Сайади дәртенә дәрман үзең син,
Мине күбәләкләр кылган үзең син!

ЗӨҺРӘНЕҢ ТАҺИР БЕЛӘН КӘЕФ-САФА КЫЛГАНЫ

Диде Таһирга Зөһрәсе — күзнуры:
— Анам килсен, әйтәм аңа бу серне.

Бу сүзе өстендә әнкәсе килде,
Бу сүзнең мәгънәсен аңлады — белде.

Бу серне серләшеп киңәш итәмен,
Бу карчык эшен ахыр бетерәмен.

Елап керде бу Зөһрәнең каршына,
Бу Зөһрә һәм кушылды елашына.

Әйтте: — Ул карт карчык колы бу эшне —
Күреп Таһирны, булганын фикерле.

— Ничек булыр бу эш, хөкем ит инде,
Килер хөкем гаебенә тиң инде.

Диде Зөһрә аңа: — Ай-һай җаным-яр,
Бары син бирмә ул гөлгә орыш-зар.

Барып, бичараны син монда китер,
Бу мескен җанны, ул тәнне китер.

Берара утырып яхшы аулакта,
Үтеп рәхәт, килер бу мәшәкать тә.

Сөт анасы чакырды, килде Таһир,
Бу үткән мөшкелне сөйләде ахыр.

Берара утырып сер әйтешерләр,
Икесе дә серләшү итешерләр.

Чакырдылар һәм дә өйнең кызларын,
Барча хезмәткәрләре-кыркыннарын.

Барчасы да күрде Таһирның йөзен,
Барчасы бер җирдә куйдылар сүзен.

Диделәр: — Барчабыз ахыр үләрбез,
Гөлбакчаның гөлләредәй сулырбыз.

Үлем килгәнче бер рәхәт кыл әле,
Ни-кем өлеш булыр, ахыр күр әле.

Диде Зөһрә: — Улдыр минем рәхәтем,
Мең алдымда булса, улдыр дәүләтем!

Китереп бизәгез әле хафаны,
Ике гашыйк өчен ул бер җәфаны.

Аны тәхеткә салып вәзир кылды,
Боерды, куркуны чыгарып куды.

Диделәр: — Үлсәк, калмасын үкенеч,
Күрербез Тәңредән ни фәрман килмеш.

Әгәр үтерсәләр, өлешебездер,
Тәкъдирдән гашыйкка тантанабыздыр.

Чакырттырып барча шаһзадәләрне,
Газәл әйтүче изге кешеләрне.

Тегеп түшәк өстендә мең чатырлар,
Югары кактырды йөз сөенечләр[68].

Барып сазчы, торып, саз уен кылды,
Газәлчеләр барчасы аваз кылды.

Боларның туйларын ул шаһ ишетте,
Аларның рәхәтенә шөкер итте.

Диде: — Таһирның файдасын онытты,
Мәхәббәтен бу Таһирдан суытты.

Хәбәре юк боларның һәм алардан,
Аларның һәм хәбәре юк болардан.

Бу солтан белмәде кызлар мәкерен,
Бу кызлар белмәде солтан мәкерен.

Бу мәкер-хәйлә белән туйлар булды,
Никах итәргә гыйффәт көе булды.

Бу хатын никах укыды аларга:
— Шөкер,— диде,— кушылды сөйгән ярга!

Бу кыз ант итте Таһир бәк алдында,
Колак салыгыз Ходa сәнгатенә.

Шәригать-сөннәтне китерде җайга!
Бу солтанның кылган антлары кайда?

Хәбәре юк бу кызларның эшеннән,
Ишетте халык кызлар киңәшеннән.

Җаны-тән бердәй бу кызлар эшенә,
Бу кызлар бердәй солтан орышына.

Ничә көн туй-тамаша белән үтте,
Халык төшенде, солтан да ишетте.

Әмер кылды солтан һәм: — Аңлагызлар,
Аны, бар, тотыгызлар, саклагызлар!

Ялгыз очраса, монда китерегез,
Әгәр бер булса, тотып үтерегез!

Хакыйкатьтә белде шаһ — хәлләр нидер,
Бу гауганың эчендә фалы нидер.

Кылды үкенеч бу кылган эшеннән,
Ни кылсын, тапмады дәртенә дәрман.

Китерде алдына башчабарларны,
Җыйдырды һәммә-бар бәкзадәләрне.

— Рәхмәтле Хактан булса, исән торсам,
Булыр үкенеч, үтермичә үлсәм!

Сүз бирде ул җирдә һәм шушы солтан,
Терек куйсам аларны, тапмам иман.

Алар миңа мондый эшне итептер,
Хәбәрем юк, алар эш бетерептер.

Ишетеп ничә бәкләр шушы сүзен,
Киңәш белән арага салды үзен.

Әйттеләр барчасы: — И олуг солтан,
Барчабызга буласың хәким шаһтан!

Кызың ятка бирер чибәр кешедер,
Кыз һәм угыл күп оятлы кешедер.

Бу Таһир белән Зөһрәне аерма,
Ике гөл бөре — ботагын каерма.

Тәкъдирдән боларның гыйшкы, падишаһ,
Янә күрдеңме: бу— кодрәте Аллаһ!

Олы дәрья эчендә гарык булды,
Хыял иттек барыбыз: Таһир үлде.

Беләсезме кайсы җирләргә барып,
Ни хикмәтләр белән аны чыгарып,

Аны бу җиргә китергән Ходадыр,
Сәбәпләр белән тидергән Ходадыр!

Асылы юк иделәр һәм бар кылды,
Икесен бер-берләренә яр кылды.

Янә һәм кылдың үзең вәгъдә иман,
Укып «Фатиха» Таһир белән шуннан.

Кеше ирлектә антыннан кайтырмы,
Башына кылыч килсә, һич янармы?

Аердың син, янә кушты Ходаем,
Куш аларны, әйт: — Сынмасын ант сүзем!

Җәннәтнең җимешен ашап сафланып,
Кәүсәр[69] суын эчеп, җаның сөенеп.

БӘКЛӘРНЕҢ НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ, УЛ СОЛТАННЫҢ АЧУЫ КИЛГӘНЕ

Ишетте шаһ бу сүзне, булды гамьдә,
Боерды бәкләргә:
— Кылыч әзерлә!

Ни сүзләр миңа әйтәдер болар күп?
Барчасының башларын ясармын туп!

Ахырда барча бәкләр гозер кылды,
Бу бәкләр ханның уй-фигылен белде.

Әйттеләр:
— Хак өлеше бүтән булмас,
Хода белгән эшләрне бәндә белмәс.

Аңа өлеш тәкъдирдән булган иде,
Аның вәгъдә чиге һәм тулган иде.

Аның өчен кылды ул шушы эшне,
Алардан калды безгә шушы билге.

Һәм ахырда гашыйк бичараларны
Тотып, тоткын иттеләр һәм аларны.

Фәкыйрь Таһирны болар кулга алды,
Бу Таһирдан көчле мәхәббәт калды.

Икесе аерылып бер-береннән,
Һәркайсы качтылар ирлек җиреннән.

Алып бардылар аны ханнарына,
Керделәр аларның һәм каннарына.

Бардылар дошманнары шат-сөенеп,
Һәм дә бу икесе йөз мең гамь җыеп.

Күкләрнең кулына ул аһ-зар итте,
Газәлен укыды, аһ-зарлар итте.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Күкләр кылды миңа җәбер-җәфаны,
Синнән тапмадым ахыр таянычны.

Ни ачуың бар миңа, караңгы Күк[70]?
Азат ит мең җәфадан бер заманны.

Кичеп мин барча дөньяның җаеннан,
Теләмәсмен бу көн синнән дәваңны.

Җәфа белән бу көн фикерләр кылдың,
Һәм дә синнән күрмәдем бер яшәүне.

* * *

Кил инде, бу Күктән борының чөймә,
Сайади, ташла инде бу һаваңны.

ТАҺИРДАН ПАДИШАҺНЫҢ СҮЗ СОРАГАНЫ

Кил, и Сайад, сөйлә, үтте бу дөнья,
Гашыйкларга ни җирдә урын монда?

Диде Сайад: — Юк дөнья ышанычы,
Ахыр шушыдыр дөньяның җәфасы.

Тотып китерделәр Таһирны анда,
Килеп шаһ алдына ул гүя бәндә.

Әйтте солтан: — Бу дөньяда ни күрдең?
Бу дәрьядан чыгып кайда йөредең?

Сәбәп нәрсә булды, дәрьяга төштең,
Шәһәр-илеңнән ялгызың адаштың?

Бу юлда үләреңне белмәдеңме?
Бу җаннан бер кайгыңны кылмадыңмы?

Ни күрдең бу дөньяда, ни ишеттең?
Әйт син, инде үлемеңә дә җиттең!

Бу солтан мирза Таһирдан сорады,
Йөргәнен-күргәнен һәм бу сөйләде.

Бу күргәнен бәян итеп газәлдә
Һәм серен дә ачык итте газәлдә.

ГАЗӘЛ
ТАҺИРНЫҢ ШАҺКА
ҖАВАП БИРГӘНЕ

Ай-һай шаһым, йөрер гашыйк
Ходайдан саулык эзләп,
Сәҗдә итеп һаман да билгесездән билге эзләп.

Тәрбия җитсә, гашыйк,
дошман җәбереннән, шаһым,
Китеп барыр ватаннан битараф ул кәрван эзләп.

Кичеп таҗ-тәхетеннән ни бәкләрне гизәр кылды,
Үзен денсез итеп йөрер күркәмлек шаһын эзләп.

Әгәр акыллы булсаң, шаһым,
җиһаның ташлама,
Күр, кәрванның башлыгы кучәр якты айны эзләп.

* * *

Сайади — бәхетсез,
дип гаеп кылма, мөселманнар,
Фикер дәрьясына төштем, Коръән иясен эзләп.

ТАҺИР БӘКНЕҢ БАШЫН
ЧАБАРГА БОЕРГАНЫ

Ахырда аңлатып башчабарларга,
Аны хәнҗәрләр, булат кылычларга.

Алып чыктылар ул мәйдан өстенә,
Җиһан тулды халыклар тезмәсенә.

Диде Таһир: — И барча килгән халык,
Тоткарлагыз, бердер Аллаһы-Халикъ.

Әйтермен ярыма берничә сүзне,
Ул иде бу ятим җаныма гамьле.

Бу сүз өстендә шулай Зөһрә килде,
Бер аһ чыгу белән бәгырен телде.

Әйтте: — Булсын бәхетле шушы мәйдан,
Мин һәм ант сүземдә хәрәкәт кылам.

Бу мәйданга кердең һәм шашма, җаным,
Күзем, җаным, Таһирым миһербаным.

Ай-һай дустым, бу көн батыр ирдән бул,
Сүзеңнән тайпылма, арысландай бул.

Теләк һәм максатыбыз шушы иде,
Ходаем максатыбызга китерде.

Диде Таһир: — Ай-һай дустанә җаным,
Сиңа үтенеч будыр, җан җиһаным.

Кечедән бер-беребезгә тоткыннан
Булдык, безне белде дуслар һәм дошман.

Диделәр: бер-беренә булды гашыйк,
Алардай булмады бер дус, яр, гашыйк.

Булып гашыйк, бу корбан бәйрәмедер,
Шушы мәйданда горурлар җан бирер.

Теләр гашыйк Ходадан кичә-көндез:
Җиңел булсын шушындый бәйрәм нәүрүз!

Шөкер Аллаһ, бу максатка да җиттек,
Ни-кем күңелдә, таләпкә дә җиттек.

Тәгаенлә бу кылган гамәлемне,
Белсен барча халык гашыйклыгымны.

Бу мәйданда кыл миһербанлыкларны,
Тапсын хәстә күңелләр дәваларны.

ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ МӘЙДАНДА ДӘРТ ХӘЛЕН ИШЕТКӘНЕ

Ишетте Зөһрә-хан, булды горур җан,
Кубып, аның аһыннан көйде мәйдан.

Күр Зөһрәне, шушы мәйданга керде,
Аның гашыйклыгын барчалар белде.

Кереп мәйдан эченә, диде: — Бәкләр,
Мин, бичара, әйтәмен үтенечләр?

Мине аңа насыйб иткән Ходадыр,
Бу җанаш юлында җаным фидадыр.

Фәрештәләр язды язмыш китабын
Һәм дә тапкан ул яклавын Ходаның.

Безне максатка тидерде Илаһым,
Гарасат көнендә[71] хактыр иманым.

Ходаның үзеннәндер бу билгеләр,
Анымы белмәдегез, и яманнар?

Җибәрдегез агызып су Гомманда[72],
Аннан соң ничә ел үтте һәм шунда.

Китерде Хак аны бер назы белән,
Күр, китерде бер Хак һәм дөя белән.

Бу залимнарга атап газәл әйтте,
Укыды гашыйкларча, аһ-зар итте.

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Гаҗәптер уе — шушы җанда булса,
Бирермен җан, әгәр фәрманда булса.

Фәрештәләр язган язмыш китабын,
Инанырмы — дәлил Коръәндә булса?

Ут яндырып ут ягучы без булдык,
Моның мәгънәләрен белүче булса.

Кәфер белмәс шәригатьнең бәянен,
Тәкъдирдән вәгъдәле иманда булса[73].

* * *

Сайади кол, бетсен барлык теләгең,
Кичен-көндез күзең елауда булса.

ХИКӘЯТ. ЗӨҺРӘНЕҢ ҖАН СҮЗЕН ТАҺИРНЫҢ ИШЕТКӘНЕ

Ишетеп Таһир бу Зөһрәнең сүзен,
Күзенә сөртәдер алып һәм эзен.

Елап әйтәдер: — Ярым-ышанычым,
Хуш инде, миһербаным, кайгыртучым!

Мин үлгәнче миңа мәхәббәтең бир,
Мин үлсәм, мәетемне кайгырта күр?

Мине бер урынга дәфен кылырсың,
Соңыннан мәслихәтен син белерсең.

Теректә ялгызлык утына көйдем,
Җиһаннан туйдым, җанымнан да киттем.

Калыптыр шушы тәндә бер коры рух,
Алыр җаныңны, булсаң да гүя Нух[74].

Булдым мин шушы җанымнан һәм риза,
Күренер бер кешелекле нур миңа.

Йөзең нуры кояшка нур бирүче,
Мин — күбәләкмен, башым тыныч, күрче.

Көяр шәм утына күбәләк һәрчак,
Көяр өчен хыял итәдер һәрчак.

Сабырлар көймичә максатка җитмәс,
Суфилык итмичә таләпкә җитмәс.

Бер мин шушы көн күбәләкләр кебек,
Булырмын тәмам диваналар кебек.

Ятимнең җан-рухына тәкбирләр кыл,
Ятимнең кабренә төн сәяхәт кыл.

Дошманнар җәбереннән аерылдым,
Синнән башка миңа барсы дошманым.

Бу Таһир шунда укыды газәлен,
Ахыр кылдылар шунда шәһит үзен.

ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Фикерем калмады, бу тәндә дәрманым, бәхил бул,
Булды ярга ярдан айрылырга фәрман, бәхил бул.

Мин бу көн кылдым сәфәр Үлем йорты шәһәренә,
Син, калып, тап мәңгелек тормыш җанашка,
бәхил бул.

Мин кайчан айрылыр идем,
солтан җәбре булмаса,
Тәкъдиремнән булыптыр,
җәберче солтан, бәхил бул.

Явызлык итеп, Тәкъдир бирүчем[75] безне аерды,
Инде булмас дәртебез дәртенә дәрман, бәхил бул.

* * *

Кол Сайади, сабыр кыл,
гашыйк мораты — сабырдыр,
Чара юк инде бу көн һәм дәрткә дәрман,
бәхил бул.

ХИКӘЯТ. АХЫРДА ТАҺИРНЫҢ МАҺЫМГА БӘКЛӘРДӘН СӘЛАМ ӘЙТКӘНЕ

Ике гашыйк калып аһ-зар елаудан,
Бу татар кулыннан янә көюдән.

Әйтте шаһ: — Кызымның хәлен сорагыз,
Ни диеп икесен без үтерәбез?

Хыял итте: Таһирны ул онытыр,
Сабыр белән йөрәгене суытыр.

Шунда Зөһрә бу антында йөренеп,
Мәйдан эчендә кызыл кан йөгереп.

Бу Таһир бәк укып[76], бирде ризалык,
Кылды җанын гашыйгына корбанлык.

Ахырда Тәңрегә кылды тәвәккәл,
Диде: — Үлем ширбәтен эчәдер кол.

Китеп бу җирдә Таһирның түземе,
Аһ-зарга төште Маһымның күңеле.

Диде Таһир: — Ай-һай заман бәкләре,
Уйга алыгыз, бар гыйшык бәяне.

Ятим булып барып Багдат эченә,
Гаҗәп, калдым фәкыйрь гамьлек эчендә.

Аның солтанының бар кече кызы,
Исеме — Маһым һәм дә айдай йөзе.

Мин чарасызга булды ул хәбәрдар,
Ятимлектә мине аулады ул зар.

Әмма мин кылмадым һич илтифатны,
Калмады миндә аның күп ояты.

Мәгәре барсагыз шушы сарайга,
Сәлам әйтегез шушы ай йөзлегә.

Җиткерегез аңа күп-күп сәламне,
Кирәк бездән — сәлам, аның — белгәне.

Әйтегез: Үтерде Зөһрә үз колын,
Оныткан икән ул колы үз юнен.

Ятимнең рухына кылсын доганы,
Сәфәр кылдык без, ул белсен Ходаны.

Минем бетте эшем, кылдым сәфәрне,
Аларга әйтеп үттем бу хәбәрне.

Ике гүзәлгә Аллаһ гамьле булсын,
Без — киттек, алар әзер булып торсын.

Тереклектә бары юлдаш иделәр,
Ятим башыма күп сердәш иделәр.

Бу мәйданга төшкәнем япа-ялгыз,
Булды миңа бу көнем бәйрәм нәүрүз.

Бу гыйшык мәйданы гашыйкка булган,
Батыр ирләр башын туп итте һаман.

Мин килдем бу көн мәйданның башына,
Аяк куйдым бу көндә ирлек башына.

Ай-һай бәкләр, багышладым җанымны,
Мәйдан эчендә агызып канымны.

Бу сүзеннән бүтән сүзне димәде,
Үләреннән бөртек кайгы җыймады.

Ясауллар кылырлар аңа кабер,
Зөһрәнең йөрәге гыйшыкта яныр.

Ярыннан Зөһрә игелек теләде,
Аңа игелек биреп, сүз сорады.

Диде Зөһрә: — Ай-һай көчсез гаҗизем,
Корбан итәрмен бу тәнемдә җаным.

Миңа юктыр бу җаннан һичбер кайгы,
Булыр дөнья миңа синсез караңгы.

Синнән соң ничек көн күрермен, и җан,
Синең юлыңда бу җанымдыр корбан.

Кабереңалдында булыр каберем,
Каным тамып, чыгар лаләләр, зарым.

Синең кабереңкаршында төрбәмне
Төзермен, күрсеннәр бу бәхетсезне.

Тереклегем коры туфрак итәрмен,
Хәнҗәр белән күкрәгемне тишәрмен.

Танык булсын бу сүземә Илаһым,
Бу бәкләр барчасы булсын шаһитым.

Ант итеп бу бичара бер-беренә,
Рөхсәт бирделәр башчабарларына.

Шушы мәгърурлы кылычлыларына,
Бу җан алучы башчабарларына.

Кисеп ул җирдә Таһирның башыны,
Барча халык күздән түкте яшене.

Дошманнар яхшы-начарны белмәде,
Боларга рәхим-шәфкатьне кылмады.

Бу җаһил халыкка атап газәлен,
Укып, Зөһрә кылыр аһын-зарларын.

Дошманнар кылдылар максатны хасил,
Шушылай тәмуг утына тотып юл.

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ

Белмәс җаһил адәмнәр нәрсәдер хикмәтле тәмуг,
Сезгә урын ит үзләрен, тотып барча җиде тәмуг.

Һәмма кемнәр көймәстер мәхәббәт утына монда,
Уты белән көйдерер һәм анда вәхшәтле тәмуг.

Мәхәббәт тоташтырса
гыйшык нурында Аллаһка,
Булмастыр аңа асылда анда чаянлы тәмуг.

Бу дөнья мөэмингә — тәмуг,
кәферләргә — җәннәттер,
Бәхәс: өлешем — җәннәттән, күтәрде мине тәмуг.

Рәхәтлек җәннәте, дуслар, сарай,
хур һәм гыйльмандыр,
Әмма елан-чаян, белегез, ул — зиннәте тәмуг.

* * *

Гашыйк булып, Ходаның мәхәббәте утына көй,
Сиңа юктыр ул галәмдә, Сайад, михнәтле тәмуг.

ЗӨҺРӘНЕҢ ТАҺИР МӘЕТЕН ӨЕНӘ АЛЫП ЮДЫРГАНЫ

И Сайади, Зөһрәдән әйт хикәят?
Мәеткә сакчы булды ахыр ул зат!

Күтәртеп мәетне кыркыннарына,
Матәм белән китерде өйләренә.

Һәрберсеннән чыгар төрле аһ-зарлар!
Андый мәеткә көймәс ничек җаннар?

Кылып Зөһрә аңа күпме чистаны,
Бар иде хезмәттә әзер торганы.

Чәчеп башына ул энҗе һәм җәүһәр,
Бар иде хәзинәдә бик күп алар.

Ябып өстенә матур алтын капка,
Җыелып казый, мөфти һәм дә хуҗа[77].

Яздылар аны «шәһит» атап шунда,
Аның урынын җәннәт кылды мулла.

Җеназа укыдылар барча тынып,
Бу илнең халкы әйләнәдә булып.

Янә суфи шәех хуҗалар кат-кат,
Фәкыйрь-бичаралары[78] анда күпләп.

Атлы гаскәрләр тезеп, тотты байрак,
Гүяки сугышка болар барачак.

Ил халкы каты бәйләп кызыл канны,
Тотып хафиз муллалары аһәңне.

Дәрвишиләр чәрхе-сәмаг корырлар[79],
Барча халык хушлашып кычкырырлар.

Бар иде анда мулла-мөдәррисе,
Булыр иде Таһирга карендәше.

Бәндәләр кычкырып әйтте: —Кешеләр,
Сөйлим бер сүз, моны аңлап белсеннәр!

Китап эчендә күрдем бер хәбәрне,
Сезләргә дә әйтәмен андый серне.

Шәһит булса бу дөньяда мөселман,
Китермә шик аңа, ул әйтер иман.

Шәһитне бер кеше күтәреп алса,
Яки бер бөртек кабулыннан алса,

Шушы колга бүләк итәр җәннәтне,
Күрер җәннәт эчендәге нигъмәтне.

Лаек булды Зөһрәгә шушы сүзләр,
Газәл белән матурын-ярын эзләр.

Зөһрә бу сүз башында бер газәлне
Укып, елап искә алыр гүзәлне.

ЗӨҺРӘ ЯЛГЫЗЫ КАБЕРЛЕККӘ БАРГАНДА БАҺАДУРНЫҢ, КИЛЕП, НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ

Кил, и Сайад, сөйлә ахыр хикәят,
Зөһрәнең күңеленнән кыл хикәят.

Диде Сайад: — Таһирны һәм чакырып,
Халык китте Зөһрә күңелен аулап.

Күр, шушы Зөһрә фикерен үз кылды,
Халыкның барчасы күрде, таң калды.

Өч көн бирде халыкка ашын-суын,
Аш янында сөйләп әйтер сүзләрен.

Аннан барды ул кабернең башына,
Барыр юл куркынычтыр күз-кашына.

Ничә өй кызлары һәм бергә иде,
Алар һәм елашып дәртен сөйләде.

Киеп иңгә кара көртәне[80] Зөһрә,
Агудан алыр иде бераз һәм дә.

Бу хәл өстендә килеп җитте Кара,
Ул һәм салды күреп күкрәккә яра.

Елап әйтте: — И гүзәл җанаш ярым,
Кил инде миңа син, бул ышанычым!

Ни булды гүзәлеңнең кылган эше?
Сиңа ядкәргә калды күп җәфасы.

Аның сагышыннан чык, йә үләрсең,
Аерылышу утында көярсең.

Өлгедер электән калган бу хәбәр:
Үлгән артыннан син үлмә, зинһар!

Терек мин, сиңа хезмәттә торырмын,
Әгәр дә үтерсәң, әзер булырмын.

Үтенечен Кара сөйләде, торды,
Укыды бу газәлне һәм шат булды.

КАРА БАҺАДУРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Ни кылдым, гүзәлем, искә алмадың,
Ятимең күңелен сөендермәдең.

Бер мизгел дә булмадым мин сөенгән,
Күңлемне бу гамьнән азат итмәдең.

Синең гыйшкыңда зарлы-хур булып мин,
Кил инде, бәндәңә син кыл ярдәмең.

Үтенгән бу җанашта булса идем?
Үзең үтер, ни хаҗәт башчабарың.

Лаек булса кавышу хатынлыкка?
Кавышуга бу исемең укырмын.

Ни кылсын көйгәненнән бу Баһадур?
Гашыйкка ничә сүз кылды газәлен.

* * *

Сайади, булмады максатың хасил,
Бел, ничә уклар атты[81] зифаларың.

ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ ҖАВАП БИРГӘНЕ

Ишетеп, Зөһрә әйтте: — И Баһадур,
Бу хәлемдә сөйләмә, сүзең нидер?

Бу сүзләр барчаның аслына инкарь,
Бу көн яхшы түгел, булачак тиңләр.

Бу Таһир булды миңа җиде тараф,
Бу хәлдә елармын, үкенеч калмас,

Бу җирдә торма, ил халкыннан оял,
Барып, туй әсбабыңны төзәтеп кал[82].

Мин — шаһ баласымын, сиңа лаеклы,
Кардәшемдерсең, кушты Аллаһ хаклы.

Бу көннән ары аны юкламасмын,
Синнән башканы һич кенә димәсмен.

Бу сүз белән Баһадур шат-сөенгән:
— Бар икән,— диде,— миңа күңле сынган!

Сөенеп, кәеф-сафа белән кайтты,
Бу сүзне, килде, атасына әйтте.

Ата-анасы, барчасы шатланды,
Шөкер кылды, барчасы гамьсезләнде.

ЗӨҺРӘ ГАШЫЙКНЫҢ ТАҺИР КАБЕРЕНДӘ ҖАН БИРГӘНЕ

Һәм дә Зөһрә үксеп аһ-зар елаудан,
Барча өй кызлары һәм бәгъре көйгән.

Бу кызлар белмәделәр Зөһрә хәлен,
Яшерде башмагы белән яулыгын.

Һәммәсе янды күз яше, аһ белән,
Барча өй кызлары — иптәшләр белән.

Шунда килде бу Зөһрә-хан үзенә,
Яулыгын сөртмәкче үзе йөзенә.

Табылмады яулыгы шул заманны,
Сәбәп будыр: тәненнән чыгар җаны.

Барча кызлары һәр якка йөгерде,
Бу Зөһрә итәген биленә элде.

Сабыр кылды, болар киткән арада,
Гүя Зөһрә менде бер очар атка.

Йөгереп җитте ул кабер башына,
Хәбәр булмады яры-юлдашына.

Бер хәнҗәре бар иде һәм билендә,
Суырды, хәнҗәрен алды кулына.

Ни хәнҗәр, ун меңдер бәһасе бары,
Аңа биргән — чибәренең ядкәре.

Кабергә куеп хәнҗәр сабын шулчак,
Аны тотарга юк янда иптәш, хак.

Күкрәген аңа куйды, орды бер аһ,
Теләге бу иде, җиткерде Аллаһ.

Ишарәт кылды ул вакыт үзенә,
Күренми ата-анасы күзенә.

Сүзен әйтте Зөһрә-хан, булды ахыр,
Чөнки үлүдән бүтән чара юктыр.

Пычагы уйнап чыкты бәгыреннән,
Пычак йөзен буяп кызыл каныннан.

Аннан соң булды бу кызлар хәбәрдар,
Барчасы матәмдә булды зарлылар.

Бу матәмне солтан ишетте исә,
Йөгерде кызына егыла-тора.

Ишетте һәм янә Кара Баһадур:
— Ни сүздер шушы сүз? Һава җиледер!

Миңа иде бары ул дәрт басарым!—
Яшермәде фәкыйрьләрдән сүзләрен:

— Аның шарты будыр! Үлү түгелдер!
Бу көннән соң янә көю түгелдер!

Мең белән кылып ул ант сүзен бирде,
Сөрер булдык бу шәһәрдә гомерне.

Бу сүзләрне әйтте, инанмады һич,
Бу гаугалар белән ул көн булды кич.

Зөһрәнең гәүдәсен шәһәргә илтми,
Риваять белән мәетне китерми,

Бу кабер өстендә булды күп гауга:
— Шулай кылыр гашыйклар, булса файда.

Таң атканчы бу халык орып аһ-зар,
Ата-анасы елап, бәгъре көяр.

Атасы әйтте: — Болай белмәдем мин,
Кызым дәртенә дәрман кылмадым мин!

Күңелендә калды бу зар Кыямәт,
Мин инде ничек тартыйм мең шелтә, әйт?

Мин инде бу тормышымны нишләтим,
Үз эшемә ничек чарасын итим?

Анасы әйтте: — Чарасыз зәгыйфем,
Ни файдасы булды, и тынып җаның?

Ничә әйтсәм, атаң һич аңламады,
Синең күңелне ул һич ауламады.

Димәде: — Хәстә күңелең сорармын?
Кызым сөйде, мин һәм бергә сөярмен.

Ахырда хәл бу булды, и ятимем,
Нишлим, әхвале бу булды, ятимем.

Гәрчә шаһ белән шаһ баласы булдың,
Ятим булды, тагын гамь җыяр булдың.

Күрәмен, синдәй, билләһи, ятим юк,
Синдәй янә Таһирдай бер ятим юк!

Синең кебек булса идем әгәр мин,
Юлыңда үләр идем мәгәре мин.

Тере килеш бу утында көйдем, вай,
Ни мөшкел булды миңа вай, йөз ай-вай.

Ничә еласа, дисә, юк чарасы,
Аның өчен мәңге калды җәфасы.

Ахыр чарасыз барча кылды сабыр,
Ясап ул җирдә һәм каберне әзер.

Куеп Зөһрәне кабергә бар халык:
— Теләге бу иде, бирде,— дип,— Халикъ!

КАРА БАҺАДУРНЫҢ ҮЗ-ҮЗЕН ҮТЕРГӘНЕ

Инде Кара Баһадур дәртен ишет,
Аның кебек гашыйкка максат җитеп,

Кабер башына килде, орды бер аһ,
Шайтан кылды ул мәлгуньне азгын, ваһ!

Чыгарды, орды пычакны үзенә,
Дәрманы калмады бүтән сүзенә.

Егылды-ятты ул һәм бер заманда,
Тереклеге калмады бөртек анда.

Бер сәгатьтә, күрсәң, өч гөлестанга
Көз ирешге, булып җир белән бергә.

Моны һәм ата-анасы ишетте,
Йөгереп, кабер башына җитеште.

Аның өчен елап, казып каберен,
Бу Зөһрә алдына төз салып юлын.

Уңында — Зөһрә, ә сулында — Таһир,
Алар уртасында Кара Баһадур.

Аның кебек төзеделәр каберен,
Янә аердылар Зөһрә каберен.

Янә төште арага анда дошман,
Янә булды бер-берсеннән зар калган.

Бер кичәдә, күрегез, ике гашыйк,
Аның кебек булса хуп ике лаек.

Берсе гөл булды, берсесе — сабагы,
Икесе чормашып — сирәкләр хәле.

Әмма Кара Баһадур һәм күгәреп,
Чыгыптыр икесен аера-ярып.

Күгәрептер гаҗәп сирәк тигәнәк,
Мәгълүм булды: ул — дошманыдыр, димәк.

Янә кереп ул солтанның төшенә,
Килеп Зөһрә аның күренешенә,

Әйтте: — И ата, мин сиңа ни кылдым,
Гаҗәп бу хәл, чарасызлыкта калдым?

Тереклегемдә гомерем ул булды,
Җиһан рәхәтеннән күңлем түгелде.

Инде үлдем, гамь-кайгыдан котылдым,
Ни кылдым, бу гөнаһымнан котылдым.

Арадан бу тәнне кире күтәрче,
Безне максатыбызга син китерче?

Уянды хан шунда ул иртә таңда,
Үз-үзеннән елап орды аһ анда.

Иртә белән барып кабер башына,
Күреп, хәйран калып болар эшенә.

Гөл вакыты түгел, ачылып бар гөл,
Аларның очында сайрыйдыр былбыл.

Бу Зөһрә — бере, ди, Таһир һәм гөл гашыйк,
Үргән чәчтәй чормашып ике гашыйк.

Күрер: Кара Баһадур — бер тигәнәк
Күгәрептер шунда, күрде аны хак.

Үсәдер икесен аера-яра,
Коллыкның, дусларым, йөзенә кара.

Аны күрүгә, солтан булды хәйран,
Йөрәге ватылды, яшь агып күздән.

Соратып, ул заман белде аларны:
— Нәҗестә көттем дошманлыкларыны.

Аны китерде, ташлады арага,
Ата-анасын булды аерырга.

— Бер кавем ил идек, — дип әмер кылды,
Аларга җир-йорттан мөлек бирде.

Диде: — Һәр елда күреп ташлагызлар,
Янә бу гөл эшене эшләгезләр.

Булыгыз барчагыз яман затыннан,
Чыгыгыз һәм янә ханлык катыннан.

МАҺЫМНЫҢ ТАҺИРНЫ ИСКӘ АЛГАНЫ

«Зөһрә»нең хикәяте тәмам булды,
Инде Маһым эшенә вакыт килде.

Ишетик инде Маһымнан хикәят,
Бер көн бәхетеннән кылды шикәят.

Үзалдына әйтте: — И файдасыз яр,
Насыйб булмады кавышырга, и яр!

Миңа, яр, бер кабымлык бирмәдең һич,
Бу тормышым көндезен әйләдең кич.

Ничек үткән икән китүдә хәлем?
Үтәр булды бу рәвешле ай-елым!

Өмет бар иде килер, дип, янә яр,
Инде һәр тарафтан йөз кеше килер.

Ничә ел бу өметтә кичте хәл, баш,
Бөгелде гөл кебек бу коры агач.

Артканнан-артты янә дәрттә хәлем,
Арткаман-артты янә бу айрылуым.

Мин инде шушы дәрт эчендә нишлим,
Юк исә, мин аны эзләпме китим.

Бу сүзләрне әйтеп башлады газәл,
Аһ-зарлар белән елады ул гүзәл.

МАҺЫМНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Миһербаным, эзләсәм, табармынмы, ярым, сине?
И яр җаным, эзләсәм, табармынмы, ярым, сине?

Гыйшкыңда булдым мин ятим
кичә-көндез ялгыз баш,
Кичә-көндез искә алам, табармынмы, ярым, сине?

И назлы сөек бәдән, җан китте, монда калды тән,
И көчле ялкынлы дәрт, табармынмы, ярым, сине?

Һәр мизгел кылырмын һәвәс,
булса янә бер һәм тән,
Һай ахыр зар итүче, табармынмы, ярым, сине?

* * *

Мескен Сайади, галәмдә калырсың гүя кура,
Гомер үтте, ай сыйфат, табармынмы, ярым, сине?

МАҺЫМНЫҢ КЫЗЛАР БЕЛӘН ҖАНАШЫННАН ИШЕТКӘНЕ

Ишетеп алдылар ул вакыт сүзен,
Җан бирергә барчалар әзер, үзен.

Барсы елап әйттеләр аһ-зарларын,
Түгеп күздән яшь урынына канын.

Диделәр барчасы да: — И гүзәл зат,
Синең күңелең янә булырмы шат?

Әйтте Маһым:
— Нинди шатлык? Таудай гамь!
Очырдым шөһрәтне, гамь тотты матәм.

Бер саф-пөхтә рух күземә күренер,
Мәгәр ул булды микән гүргә керер?

Килегез, кызлар, китәрбез Татарга,
Миңа торган йорт күп җәбер тарата.

Әгәр үлсә, каберендә булырбыз,
Терек икән, хезмәтендә булырбыз.

Китәргә бил бәйләделәр барчасы,
Бу кызлар барча егет һәм корткасы.

Диде:
— Мин калдым сагыш-гамь кулында,
Янә тырышлык бавы дәрт билендә.

Көеп айрылышу утына, и яр,
Бу шәһәрдә миңа юктыр гамь җыяр.

Сабыр кылдым, сине Хактан теләрмен,
Максатыма җитәрмен, йә үләрмен.

Язды бу газәлдә кавышыр ярын,
Ни кылсын, язды бу сүздә махмырын.

МАҺЫМНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Матурымнан бүтән бер ярым булмас,
Мин ялгызны һич кайгыртучы булмас.

Синең гыйшкың утына хәстәдер мин,
Табибым — син, дәва бирүчем булмас.

Китүеңдә булдым, сорамадың һич,
Синдәй рәхимле юк, гүзәлем булмас.

Җитептер халәтем җан халәтенә,
Миңа бер кавышыр җанашым булмас.

Кайчан максатка җитәр шушы Маһым?
Һәм дә гөл һич җирдә бичара булмас.

* * *

Була күр, кол Сайади, Хак исендә,
Ходадан бүтән һич ахыргы булмас.

ТАТАРДАН КӘРВАН БАГДАТКА КИЛЕП, АННАН ХӘБӘР АЛГАНЫ

Бу сүзен сөйли иде, килде кәрван,
Маһым җаныйга җитте хәбәр шуннан.

Диде Маһым: — Бу кәрванны күрегез,
Ни җирнең адәме икән, сорагыз!

Бу Татар шәһәреннән булырмы, шәт?
Хәбәрне миңа китерегез җилдәй, шәт.

Ничә кызлар йөрер булды бу сүзгә,
Маһым әмерен кылмадылар үзгә.

Барып кәрванга, сөйләште бу кызлар:
— Ни җирнең адәме сез, әйтегезләр?

Диделәр: — Шәһри Татардан килербез,
Ни сорасагыз ул йорттан, белербез.

Диде кызлар: — Ул илдә ни хәбәр бар,
Әйтегез яхшы-яманнан хәбәрләр?

Алар диде: — Илебездә бер егет,
Аның дәрте җаныбызга дәрт биреп,

Ни егет иде үзе, бер бөркеттәй,
Башына төште гыйшык уены, һай.

Үзе мирза иде, исеме — Таһир,
Йөзендә Мостафаның[83] нуры балкыр.

Ачылгандай җәннәт «Рахман»[84] капкасы,
Җиһанга килгәндәй хур һәм гыйльманы.

Бар иде шаһның зифа буй бер кызы,
Аның сурәтен әйтик без бу юлы.

Йөзе иде караңгы көндезедәй[85],
Исеме — Зөһрә, Зөһрә йолдызыдай.

Бу Таһирның гыйшкы Зөһрә икәндер,
Гүяки Дамык-Газәр[86] икәндер.

Икәүләп кылды гыйшык уенын күп,
Аларны тотты солтан, кызганыч бик.

Тотып китерделәр Таһирны ханга,
Гүя ут салдылар шушы җиһанга.

Диде шаһ бәкләренә: — Китерегез,
Ничә сүзләрдән әйтәм, ишетегез!

Тәкъдирдәндер безгә ант сүзе булган,
Ничә гашыйк кылып җаннарын корбан.

Без һәм шушы гамь-сагыштан үтәрбез,
Аларның икесеннән зар итәрбез.

Бу сүзләрне әйтте, орды аһ шуннан,
Болар җанына көймәс ничек җиһан.

Шулвакыт алмас кылычлы башчабар
Кызыл гөл бөресен кылды хараплар.

Башын кисте палач, юлына китте,
Күр, нәүбәт янә дә Зөһрәгә җитте.

Җыеп Таһир үлеген Зөһрә аннан,
Өенә илтеп аны, тотты матәм.

Ни нотыклар белән куйды җиренә,
Биреп рөхсәт тәмам шәһәр-иленә.

Үзе ялгыз калып кабер башында,
Хәбәр юк барча яры-юлдашына.

Бер хәнҗәрне бәгыренә куептыр:
— Бу иде максатым!— дип җан бирептер.

Боларның хәленә ил булды хәйран,
Һәркем үзен алып китте бер-бер ян.

Аның дәрте белән юлда китәрбез,
Ни үткәнен, ни киткәнен беләрбез.

Сорасаң, йортыбызда бу хәбәр бар,
Барчасы елап моны кылды тәкрар.

КӘРВАНЧЫЛАРНЫҢ ГАЗӘЛЕ

Дусларым, әйтегез хәбәрне, ул шөһрәтле ай юк,
Йөзе — гөл, кашы — каләм,
ул күзләре җан кояр юк.

Ул шаһ асылын сорасам җиһан яхшыларыннан,
Ишетерләр, хәбәр кыл, аннан бүтән бер чара юк.

Тапмадык эзләп аны, елап йөрсәк тә зари-зар,
Бәхетсез шәһәр каралары без, бездә кара юк.

* * *

И таң җиле, сәлам җиткер бездән Ләйлә ярына,
Мәҗнүнедәй таләптә булган миндәй борчулы юк.

Кол Сайади мин, ятимлектә ятамын аһ орып,
Ни кылыйм,
бу хәстә җаннан бер хәбәр Татарга юк.

БУ ӨЙ КЫЗЛАРЫ МАҺЫМГА ТАҺИРДАН ХӘБӘР ӘЙТКӘНЕ

Ишетеп, кызлар орды аһ-зар, шуннан
Әйтте барчасы: — Инде бирербез җан!

Барчасы диде: — Маһымга бар әле?
Барчасы диде: — Бергә җан бирерле.

Барсы диде: — Киңәшеңне бир әле?
Барсы диде: — Бар әле, өндә әле!

Тәвәккәл кылды Хакка бер-икесе:
— Барырбыз,— диләр,— гамь булса киләсе.

Берсе — Шәһри иде, берсе — Җиһангир,
Белер иделәр мең хәйлә, уй-фикер.

Икесе барды Маһымның каршына,
Җиһан кайгысын салдылар башына.

Куйдылар икесе бер җирдә башны,
Күзләреннән агызып канлы яшьне.

Диде кызларга Маһым: — Нәрсә булды?
Тәнемә ут төшеп, көл тавы булды.

Диделәр: — И ай-һай, Маһым, горур кал,
Бер гамь тиңеннән һәм килгән хәбәр бар.

Бу кәрваннар килер Татар иленнән,
Барсы елашыр кәфернең кулыннан.

Шушы бакча тозагыннан бу кәрван,
Килерләр гөлне мәхрүм итеп шуннан.

Гөлбакчага көзге җилләр җитептер,
Бу гөл үсентесен өзеп китептер.

Барып тез бөктеләр шаһ хезмәтенә,
Ни кылсыннар тәкъдирнең өлешенә.

Гөлбакчаның гөле калмый төкәнде,
Кулыңны фани дөньядан ю инде.

Килеп, гөлне йолкыган бәдбәхет бар!
Кайда Таһир, кайда зифа, кайда яр?

Бу кәраван шомлы хәбәр китергән,
Таһирны шаһ тотып, аны үтергән.

Таһирның мәетен Зөһрә алыптыр,
Аның өстендә ул һәм җан бирептер.

Ике гашыйк өчен Кара Баһадур —
Ул һәм җанын бирептер — һавалыдыр.

Икесен күмептер алар янәшә,
Чыгыптыр, зифа гөл белән талаша.

Арага Кара Баһадур җитептер,
Ходай аны бер тигәнәк итептер.

Ишетте сүзне Маһым, орды бер аһ:
— Нигә булдым мин бәхетсез, юлсыз, аһ.

Ни дип мине яратты бу газаптан?
Ял күрмәдем шушы сөйгән гүзәлдән.

Ходай, мин ризамын, ал шушы җаным,
Кирәкмәстер миңа дөньяда малым.

Бу сүзләрне әйтүгә бер аһ орды,
Шушы аһ өстендә ул җанын бирде.

Барча кызлар торып кылды аһ-зардан,
Күзләреннән яшь урнына агып кан.

Диде кызлар: — Ай-һай нурлы ай йөзле,
Барчабызга син идең шаһ-юлбашчы.

Әйттеләр: — Ничекләр фикер итәргә,
Сез һәм безгә максатларга җитәргә?

Ничә кызлар бу җирдә бирделәр җан,
Аның өчен җаннарын кылды корбан.

Хәбәр җитте Маһымның анасына,
Үлем гаме төште аның йортына.

Аңлап моны, ул шаһи гадел әйтте:
— Кем үтерүче, аңа агу бирде?

Бу солтан белән ханым йөгерделәр,
Аның каты дәртенә иңрәделәр.

Килеп җитеп шушы матәм сарайга,
Ни кылсыннар тәкъдирдәге казага?

Күрерләр: кырау җилләре йөрептер,
Шушы гөл сабагын бәреп өзептер.

Икесе утырып, үксеп зар кылды,
Гүя күзе яшьләрен агар кылды.

Киектәй аһ-зарлар кылды атасы,
Кара чәчен җәеп елар анасы.

Аңлатмалар

[1] *Ирам, яки Ирам бакчасы* — риваятьләргә караганда, гүзәл пәри затлар гына яши торган сихри бакча. Хәбәрләргә караганда, җәннәт әүвәле шушы Ирам бакчасы иде, диләр. Җирдәге җәннәт шушы Ирам бакчасы, диючеләр дә бар.

[2] *Ил* — халык мәгънәсенә дә ия.

[3] *Хур һәм гыйльман* — җәннәттәге хезмәтче хур кызлары һәм гыйльман малайлары кебек булулары күздә тотыла

[4] *Куырмач* — кыздырылган, куырылган бодай.

[5] *Хаклы Халикъ* — хаклы бар кылучы Аллаһ.

[6] *Шаһ лачыны* — лачыннарның шаһы, ягъни иң затлы лачындай егет.

[7] Тәмуг утында яну хакында сүз бара.

[8] Бәдигыльҗамал хакында сүз бара, Сәйфелмөлекнең гыйшкы.

[9] Борынгы әдәбиятта шәраб эчү дигәндә мәхәббәттән исерү күздә тотылган, ягъни сүз гыйшык шәрабе хакында бара.

[10] *Садыйк* — дус, иптәш.

[11] Ягъни аның сәламенә каршы җиргә маңгай терәп исәнләшергә тиешсең.

[12] *Вафаны* — терәк-таянычны.

[13] *Сәгыйть, Сәйфелмөлек, Мәликә, Бәдигъҗамал (Бәдигыльҗамал)* — Борыгы татар әдәбияты шагыйре Мәҗлесинең дастанындагы мәхәббәт каһарманнары.

[14] Аллаһыга мәхәббәттән дивана хәленә җиту күздә тотыла, суфичылык термины.

[15] *Хөсрәү* — Алтын Урда шагыйре Котб дастанындагы мәхәббәт каһарманы.

[16] *Вамык* — борынгы гарәп әдәбиятында киң таралыш тапкан мәхәббәт поэмаларының каһарманы.

[17] *Йосыф Кингани* — Болгар шагыйре Кол Гали дастанындагы мәхәббәт каһарманы, Йосыф пәйгамбәр.

[18] *Ясаул* — хәрби-административ дүләттә өлкә бәге, хәрби дәрәҗә иясе, есаул.

[19] *Искәндәр Казин* — Искәндәр пәйгамбәр, монда аның золмәт-караңгылык патшалыгына сәяхәте искә алына.

[20] *Хозер* — Хозер пәйгамбәр, адашканнарга һәм ялгыз юлчыларга иптәш булыр өчен Аллаһы тарафыннан җир йөзендә калдырыла. Монда шул күздә тотыла.

[21] Ягъни Тәкъдир.

[22] *Фәрһад* — җавапсыз мәхәббәт ачысын татучы каһарман, борынгы татар әдәбиятында Котби иҗатында тулы яктыртыла. Аның гыйшкы Ширингә төшкән була.

[23] Аллаһы Тәгалә.

[24] *Кара шаһ* — каракош, бөркет.

[25] Ягъни барсын да үзләренә каратып.

[26] *Мәррих* — бәла-каза, сугыш йолдызы Марс. Шулай ук кешеләрнең язмышына төп тәэсир итүче йолдыз санала. Борынгы әдәбиятта ул гашыйкларга көнчелек итүче итеп сурәтләнелә. Монда ул батырлыкны данлаучы йолдыз итеп күрсәтелә.

[27] *Гөл суы* — хушбуй, ислемай.

[28] *Хур-пәриләр* — җәннәтнең хур кызлары һәм Ирам бакчасының пәри кызлары кебек чибәрләр.

[29] Ягъни вафат булды. Борынгы татар-төрки ырым-ышанулары буенча, имеш, үлгән кешеләр

Үлем шәһәренә китәләр икән. Тәңре динендәгеләр хәзер дә шушыңа ышаналар.

[30] Монда суфилар арасында киң таралган фикер алга сөрелә: диндар кеше йөрәгендәге мәхәббәтен Аллаһыга багышлый, аның йөрәгендә бары тик Аллаһы Тәгаләгә генә мәхәббәт сыя ала, җир кешесенә булганы сыймый, имеш.

[31] Ягъни тәмугка керермен.

[32] Ягъни акылын югалтты.

[33] Татарстан мөшкәте хуш исле һәм яхшы булуы белән аерылып торган. Борынгы заман фарсы шагыйрьләре, мәсәлән Хакани, гүзәл кызларны Татарстан мөшкәте кебек дип яза.

[34] Гамбәр агачы борынгы вакытларда бик кыйммәтле саналган.

[35] *Кыркыннар* — хезмәтче, кол хатын-кызлар.

[36] *Хәзрәте Йосыф* — Йосыф пәйгамбәр.

[37] *Мансур Хәллаҗ* — Хөсәен ибне Мансур Хәллаҗ, суфи шагыйрь. Үзен Аллаһ дип игълан итүдә гаепләнелеп, 921 нче елда үтерелгән. Ул хакыйкать өчен җанын да кызганмаган шәхес санала.

[38] *Сөләйман тәхте* — риваятьләрдә Сөләйман пәйгамбәрнең утырып оча торган тәхете булган, дип сөйләнелә.

[39] Монда төрки-татарларның Ислам диненә кадәр булган Тәңрелек динендәге илаһилаштырылган Күк күздә тотыла, ул Күк исә Аллаһы Тәгаләгә каршы куела.

[40] *Чатыр* — пәрәнҗә.

[41] Ягъни язмыш дәфтәремне язды.

[42] *Күңелдәш* — җанаш, иптәш.

[43] *Касыйд* — шигырь сөйләүче кеше, дастанда кушамат, исем буларак та кулланыла.

[44] *Лаякыл* — акылдан язарлык, акылсыз.

[45] *Коръән Хуҗасы* — Аллаһы Тәгалә, һәркемгә Аллаһы Тәгалә тәкъдир бирә, монда шул күздә тотыла.

[46] *Тутар* (тотар) — дудар, кыллы уен коралы.

[47] *Бар Итүчем* — бар кылучы Аллаһы тәгалә.

[48] Сүз дөньялык өе хакында бара, ягъни бу дөньялык бәндәләр өчен хәсрәт өедер.

[49] *Серләр Иясе* — барлык серләрне белеп торучы Аллаһы Тәгалә.

[50] *Ясаул* — монда: туй әмире, туй бәге.

[51] *Рөстәм Арыслан* — фарсы Әбул-Касыйм Фирдәүсинең «Шаһнамә» дастанындагы баһадир каһарман күздә тотыла.

[52] Тилергәндәй гашыйк булу күздә тотыла.

[53] *Чиллә Йәзид* — Аллаһыга гыйшык тоту — гыйбәдәтнең чын асылы, дигән теория вәкиле, урта гасыр суфи шагыйре, философ.

[54] Мәхәббәт исереклеге күздә тотыла.

[55] Аллаһыга мәхәббәт дәрте белән гыйбәдәт итү күздә тотыла.

[56] Ягъни, елгада агып килгән Таһирдан аерылып калды.

[57] Монда Хозер пәйгамбәрнең ялгыз юлчыларга юлдаш булуы күздә тотыла. Автор барча ялгыз юлчыларны бер нәсел вәкилләре итеп күрсәтә.

[58] *Йөз хушы* — шатлык-сөенече.

[59] *Бер исерүне* — бер мизгеллек мәхәббәт исереклеге.

[60] *Мөхәммәд Мостафа* — Ахырзаман пәйгамбәре буларак сайланган Мөхәммәд рәсүл.

[61] *Ләүхә-Каләмнең* — тәкъдир-язмышларны теркәүче мистик Такта һәм Каләм хакында сүз бара.

[62] *Дәүре сәгадәт* — бәхет дәвере, Мөхәммәд пәйгамбәр һәм аның дүрт яраны дәвере дә шулай атала.

[63] *Карасы* — гади халкы.

[64] *Миң иясе* — Шәрык әдәбиятында чибәр сөекле ярны шулай атап язалар.

[65] *Мәүләм* — хуҗам Аллаһы Тәгалә.

[66] Ягъни, утта көярлек эшне.

[67] *Һәр ике галәмнең Шаһы* — ике галәмнең дә, ягъни дөньялыкның һәм Ахирәт көненең хуҗасы булган Аллаһы Тәгалә.

[68] Төрле тасма һәм флажоклар элүләре хакында сүз бара.

[69] *Кәүсәр* — җәннәт чишмәсе.

[70] *Күк* — Тәңре, Аллаһы Тәгалә.

[71] *Гарасат көне* — Ахырзаман җиткәч, каберләр кубарылып, гарасат мәйданына үлекләрнең Аллаһыга җавап бирү өчен килү көне.

[72] *Гомман* — Таһирны сандыкка салып ташлаган дәрьяның аталышы.

[73] Сүз кәфернең дә, иманның ни икәнлеген белмәвенә карамастан, иманлы, миһербанлы булуы хакында бара.

[74] *Нух* — Нух пәйгамбәр, икенче Адәм дип тә йөртелә, җир йөзендәге кешеләр аның балаларыннан таралганнар, Нух үзе бик тә озын гомерле булган, диелә борынгы риваятьләрдә.

[75] *Тәкъдир бирүче* — язмышлар хуҗасы Аллаһ.

[76] Таһирның шәһит булу алдыннан иман догасын укуы хакында сүз бара.

[77] Хуҗа — ишан, шәех.

[78] *Фәкыйрь-бичаралар* — суфилар-мөритләр.

[79] *Чәрхе-сәмаг кору* — Аллаһыга зикер әйтү өчен түгәрәккә тезелеп басу яки утыру.

[80] *Көртәне* — куртканы, сырылган кыска кафтан.

[81] Мәхәббәт уклары хакында сүз бара.

[82] Ягъни туйга әзерләнү.

[83] *Мостафа* — Мөхәммәд пәйгамбәрнең кушаматы.

[84] *«Рахман»* — җәннәт бакчасының исеме.

[85] Ягъни тут йөзле.

[86] *Дамык-Газәр* — борынгы гарәп мәхәббәт дастаны каһарманнары.

[87] Кулъязманы күчерүче ахырда болай дип өстәгән: “Куян авылында мулла Йосыф кызы Бибигамбәр бетердем (яздым)”.

Сайади

Бабахан дастаны

Бисмилләһир-рахмәнир-рахим!

Сән руз золмәтем, мәнидә маһ тәбаным юк,
Төшүбән гәрәм ичедә нитәй бер кәшти баным юк.

Фиракың дәштедә калдым,
нитәй дустлар кыладырбән,
Мәни мәнзәлигә тигергәй ки, рәһбәр рәваным юк.

Бу дөнья бер бад ирмеш,
нәчек мән мәнзил әйләрмен?
Фикер кылсам, борадәрләр, ки йөрек даным юк.

Адәмнидә мәйвәсе фәрзәнд, имеш,
дирләр бу дөньяда,
Мәнидә юктыр фәрзәндем, корык тәнмен,
ки җаным юк.

Кешенең булса фәрзәнде,
аның эшләре самандыр,
Мәнидә милкемдә, ай дустлар,
ки бер җан-җиһаным юк.

Сайади мән, би нәһандыр,
догасы дәрткә дәрмандыр,
Ичемдә йөз мең әрмандыр,
ки бер фәрзәнд җаным юктыр.

***

Айа дустлар, ишетең бер хикәят,
Ичендә сүзләре бар биниһаять.

Бабахан дигән бер шаһ бар ирде,
Аның шәһренең шәһре Татар ирде.

Аның баһадирлеге бисйар ирде,
Ходавәндәм аңа чөн яр ирде.

Нә кем алдыга килсә, кисәр ирде,
Нәчә күп дошман ирсә, басар ирде.

Ки фәрзәнд гамедә егълар ирде,
Күңледә разене Хакка дир ирде.

Аның вәзире, белгел, Баһир ирде,
Аның алдыда даим кадир ирде.

Ки Баһир егълады, әйтте разен,
Фөгане-налә берлә кылды гарзен.

Диде Баһир ки: — Пәрвәрдигәрем,
Хәзаин игәсе, и Бер вә Барым.

Сәңа гарзем димәй, кемгә дигәен,
Үзең гамьхарсән, нә гамь йийгәен.

Синең кәнҗең ирер кәнҗенәи гыйшык,
Минем рәнҗем ирер рәнҗенәи гыйшык.

Кылыр гарзен сәңа бу бәндә Баһир,
Сәнең алдыңда ирмеш барча заһир.

Бабахан һәм Хода дип егълар ирде,
Дагы фәрзәнд йөрәкне даглар ирде.

Икәве шул әләмдә егълады күп,
Күзене яше берлә йөзен юып.

Диде Баһир ки, и пәрвәрдигәрем,
Сәңа гарземы дирмән, и Ходаем.

Бу күңелем кошы һәм пәрваз итептер,
Сәңа гарзен димәгә саз итептер.

Бу солтанга гата кылсаң фәрзәнд,
Аның берлә бу солтан булса хөрсәнд.

Ушал фәрзәнд берлә шат булгай,
Бары кайгысыдин азат булгай.

Миңа һәм кыл гыйнаять, кыл куанчы,
Әгәр булгай хастә күңел юанчы.

Икәве бер-бере берлә күңелдәш,
Ки булгайлар нә йирдә булса, юлдаш.

Ки сыйдкы берлә кылды күп догаи,
Көяр дастанда мескин гидаи.

Кабул кылды ушал көн күп мөнаҗат,
Теләде Тәңредин бу икәү хаҗәт.

Янә үзгә морадыны димәде,
Бу гомеренчә үтәрне йиймәде.

Бу сүзләрне диде, куйды башыны,
Теләмәде үзен-үзене, башыны.

БАҺИР ТӨШ КҮРГӘНЕ

Возу әйләп, башыны куйды йиргә,
Хыял итмәде үзгә сүзне диергә.

Башыны йиргә куйды, күрде бер төш,
Әзәлдә бар иде аларга өлеш.

Күрер, солтан берлән ясаныптыр,
Кәлеп, астанәга һәм тә керептер,

Юк астанә ирде, әйләде адын,
Биреп астанә һәм җөмлә морадын.

БАҺИР, ОЙКЫСЫНДИН УЙГАНЫП, БУ ГАЗӘЛНЕ УКЫГАНЫ

Рахман Игәм, үзеңдин морадымны теләрмен,
Юктыр сабыр-карарым, хәсрәтеңдә улармын.

Көйдем бу гыйшык утыга, юк дәрдемнең дәвасы,
Мәндин борынгы көйгән талиблардин сорасы.

Дәште фирак энчендә хәйрани тәшна калдым,
Илдин адашкан ат дәк һәр тарафка карадым.

Разы бар — күңлеңдә бардыр, үзең беләсең,
Сәне куеп, бу дәртне кемгә барып сорарсың.

***

Кәрван күчте, китте, мескен Сәйади калыр ник,
Юлның хатасы күптер, каян юл(ны табарым юк).

БАҺИР ШАҺГА ТӨШЕН ӘЙГАНЫ

Бу төшне күрде, уйганды Баһир,
Барып солтанга һәм кылды хазир.

Диде ки, төш күрепмен, падишаһым,
Шөкер Аллаһ, җаннан, кем, булды аһым.

Нәзар кылды сезә-безә, газизләр,
Аның дәкне нә белсен би тәмизләр.

Сөенче нә бирерсез бәндәңезгә,
Кәрәм кылгыл вә ли дәрдмәндәңезгә.

Сүзене ишетеп солтаны галәм,
Ходага шөкер итебән булды хөррәм.

Утырган йирдин сачрады-купты,
Бу Баһир кулыны вә тотты-үпте.

Диде солтан: — Хода фәрзәнде бирсә,
Аның берлә күңел хөрсәндә булса,

Угыл булса, икәве дуст булсын,
Икәве бер тән, бер бүст булсын.

Икәве бер-берләрегә мәхрәм,
Ки булсыннар бу шәһәр эчендә мәрһәм.

Әгәр кыз булсалар, булсын дөкәнә,
Бер-берегә булгайлар җананә.

Бу шәһәр иле аларга булса табигъ,
Аларны кылмагай һич кеше заигъ.

Бу шартларны диде шаһ, торды,
Икәве уртада бер гаһде орды.

Диде Баһир: — Айа и шаһы галәм,
Бу гаһде ширбәт шаһларга мөсәлләм.

Минем хәддем чу, йитмәс ошбу сүзгә,
Булыр булгай бу сүзләр янә үзгә.

Бу сүз өстедә шаһ кылды касәм яд,
Аның өчен бу кыйсса булды бөнйад.

БАБАХАНГА ХОДА ФӘРЗӘНД БИРГӘНЕ

Кил, и Сайад, сән, хуш вакыт улдыр,
Тамашадыр, вә ли нәккарә килтер.

Бу кыйсса әүвәлене сазың берлән,
Сән үткәрмә бу сүзне бази берлән.

Диде Сайад: — Гыйнаять бирде Тәңре,
Бу шаһы ярлыкап, фәрзәнд бирде Тәңре.

Чу үтте ай-көне, гончә ачылды,
Бу шаһның өстега дөрре чәчелде.

Биреп Тәңре бу шаһга назәнин кыз,
Бу кызның тәгърифене әйтәлек без:

Үзе — гөл дәк иде, агзы — гончә,
Ки күргән җан биреpде сөйгәненчә.

Ләбе ләгыль, теше дөр данә ирде,
Ки күрсәң, торфә бер җананә ирде.

Энҗе дәк күзе сөзелер ирде,
Вә ли күргән күңел бозылыр ирде.

Йөзенең кызылы җәннәт гөле дәк,
Рухы мисле Ирамнең балбылы дәк.

Каләм дәк кашы, йөзе мисле әнвәр,
Күзене раушаны манендә гәүһәр.

Кыя бакмак белән җанын аладыр,
Кеше күрсә, үзен утка саладыр.

Сөенче бирде шаһ табы илә,
Йийгылды җөмләи хәвиш-кабилә.

Бу шаһ кызыга бирде туй бисйар,
Тәгаме бар иде йөзәнча таййар.

Бу шаһ киңәште, ул илегә барды,
Аның атын халаикъ Зөһрә куйды.

Йийылды, йийгылдылар, һай, хишмене,
Тотып гыйззәт бу шаһ мөхтәшимене.

ЗӨҺРӘНЕ БАБАХАН ИНӘКӘГӘ БИРГӘНЕ

Ки тәгаен итте кызга йөз инәкә,
Инәкәләр кылыр җанын күләгә.

Йөресә барча кызлар уң кулында,
Бары кыркыннары һәм сул кулында.

Аның бер сүзе ике булмас ирде,
Түрене зәррә башка кылмас ирде.

Аның үзрә чыкты каф та каф,
Аның арзусын йөртә иделәр саф.

Бабахан күңлендә бер фикер кылды,
Үз-үзедин Ходага шөкер кылды.

Диде: — Баһирның угылы булса нагәһ,
Аның фикре нә булыр, — диде, — Аллаһ?

Бу кайгы берлә күп әндишә кылды,
Күңлендә фикрене пишә кылды.

Аның фикре иде: Кыз бирсә Аллаһ,
Булыр ул икесе бер-берeдин агәһ.

Угыл бирсә аңа, бер фикер итәрмен,
Ятимдер ки, башыга мән йитәрмен.

Тәвәккәл кылды солтан, дәм торды,
Онытты шартыны, бигамь торды.

ХОДА БАҺИРГӘ УГЫЛ БИРГӘНЕ

Кил, и Сайад, Баһир разын әйткел,
Бу бөстанның тәкый гөлзарын әйткел.

Диде Сайад: — Баһирның угылы булды,
Аның тәгърифе һәм галәмгә тулды.

Моның атын атады — шаһ Таһир,
Йөзедә Мостафаның нуры заһир.

Анасын аты дирләр — шаһ Хубан,
Бу һәм хөсне эчендә һәм маһ табан.

Аңа хан даянны башка кылыптыр,
Бу серне шәһәр иле барча белептер.

Нәчә еллар инакәләр чигеп җан,
Ки һәрбере булыбән хуру-гыйльман.

ТАҺИР БИШ ЯШЕНДӘ АТАСЫ ҮЛГӘНЕ

Күрең Таһирны, биш яшькә йитептер,
Бу Баһир Тәңре әмрен беткерептер.

Ки Баһирның вафатын белде ул шаһ,
Диде ки, бу ирер кодрәте Аллаһ.

Үз-үзедин әйтер: — Шаһ ирермән,
Ки бу татар илегә хан ирермән.

Вәзирем Баһир ирде кара углы,
Ки бу Таһир ирер һәм аның углы.

Рава ирмәс вәзире берлә ханы
Кода булса, мәламәт тартса җаны.

Кәлер башымга йөз төрлек мәламәт,
Ки хакан иледин тартгым әһанәт.

Ки мән Баһир белән шарт әйләгәндә,
Бу серне белмәгәндер һичкем анда.

Бу серне кем белептер мәндин үзгә,
Диде, алалмады Таһирны күзгә.

ТАҺИР ЗӨҺРӘ ХАНЫМ БЕРЛӘ ГАШЫЙК БУЛГАНЫ

Кил, и Сайад, бөнйад ит бу кыйсса,
Нәчек төште мәликзадәгә госса.

Диде Сайад: — Ушал көн Баһир үлде,
Ишетең, бәндә Таһирга нә булды.

Аларны бәндә мәктәп кылды солтан,
Болар җан берлә укыр ирде Коръән.

Укып телләредә гыйшкы мәҗазе,
Вә ли күңелләрендә гыйшкы базы.

Бу мәктәпханә ирде бер бәһанә,
Килерләр ирде ул ике дөкәнә.

Бу коругларын салып буеннарыга,
Фәләк илтер хөссад уеннарыга.

Ки күз берлә кылырлар күп нәзарә,
Ки нәүбәт кашка йитте бара-бара.

Бу каш-күз икесе саз кылды,
Тәкый күңел кошы пәрваз кылды.

Күңел гыйшык эше бөнйад кылды,
Ки Таһир бу газәлне яд кылды.

ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК

И шәмсе әнвәр йөзлегем, күрмәгәй ирдем кәшки,
Күңлемне, гәүһәр күзлегем,
бирмәгәй ирдем кәшки.

Гыйшкыңда мән, и бихәбәр,
егълап йөреп шам-сәхәр,
Һиҗран чигеп хун чигәр йөрмәгәй ирдем кәшки.

И гөлишан багы Ирам, и миһербан зиба санәм,
Ләгылең шәрабене дәмбәдәм
күрмәгәй ирдем кәшки.

Эзләп висалың, и кәһер,
булдым гидай дәр бәдәр,
Һиммәт итәген билгә бер ормагай ирдем кәшки.

Мескин Сайади бакәрам, булды сиваллаһ җөрам,
Морадына вар гыйшык
кадәм ормагай ирдем кәшки.

ТАҺИР ЗӨҺРӘ БЕРЛӘ ГЫЙШЫК-БАЗЛЫК КЫЛГАНЫ

Кил, и Сайад, җаһ былбыл, хуш әлхан,
Нәчек диеп бетеде мөнши диван.

Диде Сайад: — Зөһрә гыйшкы бази,
Мөбәддәл булды һиҗранга висале.

Ишетте Зөһрә ханым ошбу сүзне,
Ки гыйшык уты ичәнә салды үзене.

Бу сүзне ишетеп дивана булды,
Аның өчен халык ара әфсанә булды.

Һәмишә мәктәбә барып кәлерде,
Бу серне шәһәр иле барча белерде.

Гыйлаҗы юк иде ул гайре мәктәп,
Бу мәктәпханә ирде шигъри кәсәп.

Ки ягъни икесе — берсе-бер дәк,
Берессе — карчыга, берсе — үрдәк.

Вә ли икесега әйтмәс ирделәр,
Гаян улды икесегә бу серләр.

ТАҺИРГА ӘҮВӘЛ ХАТЫН ҮЗ СЕРЕДИН ХӘБӘР БИРГӘНЕ

Ки беркөн икесе уйнап килерде,
Ки бер хатын кәлеп, алдыда торды.

Диде: — Шаһзадәләр, мән сүз куепмән,
Аның өчен кәлеп, монда торыпмән.

Мәни бичарадырмән, бивә зән мән,
Гарибি бивә зән мән, биватан мән.

Гарипләрнең догасыны алыңнар,
Бу зәмдин ул тарафка юл салыңнар.

Бу сүзләргә колак салмады Таһир,
У йирдә би әдәплек булды заһир.

Ки һәзлән ашук атты ул карыйга,
Ки бу ашук барып тигде сарига.

Тигеп ашук хатынга, булды хәндан,
У йирдә үзгә сүзләр булды чәндан.

Диде хатын: — Мәнең лә кылма бази,
Була күр Зөһрә ханым берлә бази.

Әгәр сәндә акыл булса, и оглан,
Кыла күр Зөһрә ханым берлә җәүлан.

Диде Таһир: Мәңа әйткен, нә сер бар,
Кыла күр ошбу серне мәңа әзһар.

Диде хатын: — Анаңдин сүз ишеткел,
Сабыр кыл, сабыр илә максутка йиткел.

Бу сүзне ишетеп ул мирза Таһир,
Барып анасыга, сүз кылды ахыр.

Диде анасыга: — И җаным ана,
Минеӊ җанымга миһербаным ана.

Ки белмәм кайсы тагдин кош очыптыр,
Каз вә торна хаузә-күлгә төшептер.

Мәнем күӊлем теләр ул күлгә барсам,
Бу көн мән анда барып ау салсам.

Ки мәктәпдин киләдермән, үзем ач,
Бу күӊелем арзу әйләптер каермач.

Анасы җөст, чапык купты анда,
Бу йөргәнче ул каермач кылды анда.

Диде ки, и ана, бер хаккы Халикъ,
Илекеӊ берлә бир, булсын муафикъ.

Кулыӊдин аш йимәк күӊелем теләер,
Сәӊа разен димәгә сүз булаер.

Ки хуш дип кулыга алды каурмач,
Ки мәхкәм тотты, ул илкен озаткач.

Диде ки: — И ана, Тәӊре хакыдин,
Мөхәммәт Мостафаның хөрмәтедин.

Дигел атамны, сәүдәсен ишетәй,
Кулымдин килсә, бу максутка йитәй.

Кулы көенгәч диде: И нур дидә,
Ишетеӊ кыйссаны, булгыӊ рәмидә.

Атаӊ берлән Бабахан кылды пиман,
Әҗәл йитте, атаӊ тапмады дәрман.

Оныттык без, тәкый сән һәм оныткыл,
Нә сәүдәдер, балам, күӊлеӊ суыткыл.

Алар — ханзадәдер, ханнарга лаек,
Күӊел берлә аларга булма гашыйк.

Әгәр күӊел бирерсән, фетнә артар,
Тәнемгә ут төшәр, җанымны өртар.

Ишетте ошбу сүзе Таһир мәст,
Бу гыйшык уты белән улды пәйвәст.

Ике данә каурмач кулга алды,
Китабыны, алып, куйныга салды.

Барып мәктәпкә керде мәст-мәгърур,
Укыр әбйат гыйшык, кулыда — танбур.

Диде остазы: — Таһир бәк, тыӊла,
Гыйлләтеӊ булса, Зөһрә хандин, аӊла.

Янә Зөһрәгә диде: — Яры дилдар,
Бу Таһир хәледин булгыл хәбәрдар.

Бу сүзе ишетеп Таһир дилсүз,
Гыйлләтен әйтер ирде шаһ фируз.

Бу Таһир егълап күп наз итарды,
Укыеп һәрзаман бәрваз итарды.

Сорар ирде гыйлләтен күп гыйллә т дип,
Гыйлләтем әйтеӊ, и шаһ вәлид, дип.

Бу мәгънәдин икәве сүз катарлар,
Ничәләр күзечә тәдбир итәрләр.

Ки гыйшык утыга көйде Зөһрә чәндан,
Күзедән яшь акар, ләбләре — хәндан.

Бу Таһир гыйшкыда күп көйде җаны,
Тәнедә калмады рухы-рәваны.

Көюбән өстехван будә булды,
Тәнигә ут төшеп, көл түдә булды.

Пәнаһ әйләп үзегә ләм язәлне,
Укыр ирде бу Зөһрә бу газәлне.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

Әүвәл әзәлдә, дустларым, булмагай ирдем кәшки,
Гаһде вафа буйлә әйләп кылмагай ирдем кәшки.

Бер җәлвә әйләп җаным, кылды туман гаугасын,
Мондаг бәланне башыма алмагай ирдем кәшки.

Васлын теләп гашыйк ула
гауга кылган яшь-пәләң,
Башымны ул мәйдан ара алмагай ирдем кәшки.

Гашыйк үзен әйләп бивә,
ярын теләп киткән имеш,
Мин һәм бу дөньядин кичеп калмагай
ирдем кәшки.

Бу кол Сайад гыйшкы ара булды
җиһандин ма сива,
Яр висален, дуслар, куя күр, мәни аердым кәшки.

ЗӨҺРӘ БАГ МӘЙДАНДА РАЗ ИШЕТКӘНЕ

Кил, и Сайад, сән башла бу дастан,
Зәмстанга нәчек ачылды бөстан.

Гөлстан күрмәсен бад хәзанын,
Ракыйпның Тәңре тигергәй зәвален.

Күрең бичара Таһирның сөален,
Бу һәм белгәнене бирде җавабын.

Диде Сайад: — Таһир кылды иңез,
Ки хәлвәт йирдә кылгайлар шәкәр риз.

Бар ирде шаһның бер сабилгәһе,
Чыкарлар ирде анда гәһ-гәһе.

Атын атадылар Баг мәйдан,
Кылырлар ирде анда сөбеле җәүлан.

Ки вәгъдә кылдылар, ул — Баг мәйдан,
Ки, ягъни ултыргайлар анда хәндан.

Кәлеп баг ичегә ике дөкәнә,
Бере — былбыл, бере — гөл бәрке данә.

Икесе кушылып күп моңлашырлар,
Укышып-кочышып күп егълашырлар.

Ки бер-берсегә дип раз дилене,
Ки һәр нә күңледәге мөшкелене.

Ки бер сазда төзелде бу ике яр,
Кызы ди баг ичегә мисле гөлзар.

Ки гыйшык иледә булмас нәң вә намус,
Күзегә һич күренмәс дошман вә дуст.

Хакыйкать гыйшыктыр бу гыйшкы бази,
Вә гәр нә булмасын гыйшкы мәҗази.

Бу Таһир гыйшык утыга көяр ирде,
Нә-кем кыйссаны Зөһрә сорар ирде.

Диде Таһир ки: — И рохсарәи хөсен,
Кылып гыйшкын мәни бичара хөсен.

Атам берлә атаңның гаһде, и җан,
Бар икәндер, булып кодрәте Яздан.

Дир ирмеш һәрберәү, күрмәм аңа мән,
Бу сердин тәлбә йиткәли мөбталә мән.

Нәчек булыр моның тәдбире, и җан,
Калыпмән гыйшык җәзирәсендә хәйран.

Ки сәндин үзгә мәңа яр булмас,
Бу күңлем соргучы дилдар булмас.

Фиракыңда гаҗәп госса йотыпмән,
Өмет берлән итәгеңне тотыпмән.

Догачыңыз ирермән кичә-көндез,
Фида булсын бу җаным сәңа ялгыз.

Бу дастан ахырында бер газәл яд,
Укып, Таһир кылыр йөз аһы-фөрьяд.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Фиракың һиҗрендә, бәс, янадырмән,
Гамең берлә бу көн һәмханәдермән.

Йөзеңдин пәрдә алгыл, и никәрем,
Ки шәмгың утыга пәрванәдермән.

Сәнең дик юк җиһанда дилбәри шух,
Сәнең васфың белән әфсанәдермән.

Висалең дәштегә ләб тәшнәдермән,
Ләбең ширбәтен ичсәм, канадырмән.

Кылып мәнзәл бу көн бәйтел-хозан,
Гәһи чөн китте, диванадырмән.

Сайади әйләде бәсйар зари,
Тигы ул кисә, әфсанәдермән.

ҖАВАП ЗӨҺРӘ ХАНЫМ

Ки Таһир бу газәлне кылды ахыр,
Диде Зөһрә: — Атамдыр тофә кәфер,

Тереклектә кешенең гаһде булса,
Иман итмәс, бу гаһдедин янә кайтса.

Атам янса, янар, мән янарым юк,
Әзәлдиндер бу кыйсмәт, танарым юк.

Минең һәм башыма төште бу сәүдә,
Ки булып гыйшык вадиседә шәйдә.

Сәнең дик очрасайде мәңа бер яр,
Күңел биргем, сәнең гыйшкында бидар.

Минең юктыр сабырым вә карарым,
Ярык дөньяда сәндерсән мәдарем.

Ки сән Ләйләсән, мән сәңа Мәҗнүн,
Булыпмән Мәҗнүн, дәрчәшем бәрхун.

Вә я сән Мәҗнүн, мән сәңа Ләйлә,
Бәли Ләйлә ки, бар Мәҗнүнеңә Ләйлә.

Икесе бер булып кылыр фөганнар,
Бере берен күреп, хәлигә егълар.

Икесе баг ичендә зару-хәйран,
Булып шәһре Татар мисле вәйран.

ТАҺИР-ЗӨҺРӘ ХӘЛЕДИН БАБАХАН ХӘБӘР ТАПКАНЫ

Ушал мәйдан ичендә багбаны,
Булыбән икесегә дидә бани.

Боларның барча эшләрен күрептер,
Бабахан күренешкә йөгерептер,

Сәламе бирде багбан, диде: — И шаһ,
Ишетеңсез, нәдер кодрәте Аллаһ.

Кушылды былбыл гөлбаг ичендә,
Икесен күрдем әмма баг ичендә.

Хәзан вакыты иде, гөлләр ачылды,
Дөрру-данәләр һәр ян сачылды.

Ки былбыл гөл белән һәмраз булды,
Мәхәббәт берлә ул дәмсаз булды.

Икесен күрдем әмма мән мөнасип,
Мөнасип күрмәгәнне үлтер асып.

Бере гөл дәк булып, ут дәк янадыр,
Бере былбыл булып очып кунадыр.

Бере — Зөһрә ирер, бересе — Таһир,-
Диде багбан, бу сүзне кылды ахыр.

Аларның шаныга әбйаты багбан,
Укып шаһ алдыда ул булды гирйан.

ГАЗӘЛ БАГБАН

Шаһа, күрдем чәмән ичрә
куныптыр бер торфә шонкари,
Нәзакәтләр булыр пәйда,
тәкәллем кылса гөфтари.

Аның васфен тәүсыйф кылай алдыңда, солтаным,
Әгәр гакыл ирсәң, ултыр заман, тыңла микъдари.

Гаиб гакыл дана бу дөньяны белеп фани,
Кылыптыр масика авазны,
ки аглай яру-дилдари.

Ушал — Сәйфелмөлек, сани —
Бәдигы ихтирам табып,
Корып сохбәт, ичеп бадә,
торып алдында дилбари.

Гүзәл шуридә былбыл дәк фөган әйләр,
шаһым, Таһир,
Газиз җанын фида әйләр,
күреп ул Зөһрә дилдари.

***

Ике гашыйк өчен һәрдәм фөгану-наләләр әйләп,
Бу гыйшкың утыга көйгән
Сайадидер диләфкәри.

БАБАХАН ТАҺИРГА КЕШЕ ҖИБӘРГӘНЕ

Ишетте шаһ, боерды ничә мәхрәм,
Бу мәхрәмнәр иделәр аңа мәрһәм.

Бу мәхрәмнәр күребән налә кылды,
Һәммә күз яшьләрене җалә кылды.

Һәмма мәтам тотып егълаштылар зар,
Диделәр барчасы: — И Зөһрә, аңар.

Сәне хан чарлады, сүз-сүзе бар,
Кәлең бад, тип бакар, юлда күзе бар.

Сәнең җаныңа безләр гүя килдек,
Гөнаһың нә булыптыр, сора килдек.

Диде Таһир: — Нә сүздер, мәңа әйтең,
Ки монда кәлмәң, әйтең-кайтың.

Диделәр: — Әмре шаһ, тормак юктыр,
Насыйбың бу торыр, кайгырмак юктыр.

Барып гарзе әйләңез алдында зинһар,
Ки булгай хәлемездин ул хәбәрдар.

Диде Таһир: — Мәңа кайгу языктыр,
Ки мән — җаны (аның), Зөһрә — бәдәндер.

Бу Зөһрә — багы, мән — багның гөлемән,
Ки Зөһрә — гөл ирер, мән — былбылымән.

Ки Зөһрә дилбәр ул, дилдадәсе — мән,
Мәни бичара бер әуварәсемән.

Бу сүзләрне диде, купты Таһир,
Чыкарды күңледин бер аһ заһир.

ЗӨҺРӘ ТАҺИРНЫ АТАСЫГА ЙИБӘРГӘНЕ

Кил, и Сайад, Зөһрәнең хыялын,
Ничек бирде бу Таһирның җавабын.

Диде Сайад: — Хыя лы хам кылды,
Ки Зөһрә көндезе ни шам кылды.

Диде Зөһрә: — Күрең атамны барып,
Күңел гамьнәрене әйтең чыкарып.

Бу сүзләр һәм аңа мәгълүм булсын,
Ишетсен, күңлегә мәгъкуль булсын.

Ки ул шарт күңледин чыккалый булгай,
Ишетсә кем, аның күңлегә килгәй.

Барып гарзе әйләңез алдында зинһар,
Ки булгай хәлемездин ул хәбәрдар.

Ишетте Зөһрә Таһир бу сүзене,
Гадәм булмага чөнки күрде үзене.

Ахыр бер газәл Таһир кылып яд,
Укып кылды бу баг ичендә фөрьяд.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Җанашы сөйдем,
        тәкый кичтем бу галәми барыдин,
Күңлемә шаукың төшкәң,
        курыкмам мәхәббәт нарыдин.

Һәр җанда әгәр кусаң мәне,
        кәтмәм ишегеңдин сәне,
Үзен белеп, гашыйк улан иреленмәс ярыдин.

Кырык илмәс мәламәт,
        әйләсә зәһәр мең шәйнем өчен,
Зәррә гамь юктыр маңа,
        би Аллаһ ки аның сәйаредин.

Бер бәндә бичара мән, мәнзәл гәһем бәйтел-хозан,
Бәнем сер тәркман килсә никәрем сараедин.

Мескен Сайади сүзләде, Хакдин сабырлар телә,
Фәтва биреп үлдерсалар, пәрваи юктыр.

ЗӨҺРӘ МӨНАҖАТ КЫЛГАНЫ

Кил, и Сайад, Зөһрә хәлен әйтгыл,
Нәчек булды, аның әхвален әйтгыл.

Диде Сайад: — Таһир китте гаминәк,
Ки Зөһрә багда калды диванамнәк.

Карап Таһирны күрмәде, аһ орды,
Фирак уты белән өртенде-көйде.

Кулын ачып, теләп Хакдин мөнаҗат,
Ходаемдин теләде ошбу хаҗәт.

Чу егълап әйтер ирде: — Яраткан,
— Безләрне кем, Кәрәм, тораткан?

Бу Таһирыңадыр сән бул пәнаһы,
Ки нәүмид итмәген гашыйкны, Әмин.

Ачылыр барчаның сәндин морады,
Будыр гашыйк колыңны сәңа дады.

Гәр мәнеңдин имәс нәүмиде гашыйк,
Әгәр булса бу йирдә бары садыйк.

Ки гашыйк кол ише даим тәвәккәл,
Көяр гыйшык утыга, кылыр тәхәммәл.

Бу Таһир хәсрәтендә бер газәл яд,
Укып Зөһрә, күзедин түкте хунбад.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

И сөеклек дидарымыз, яр вә ярым сән идең,
Тереклегем, гыйшем-хушым,
ширин зөбаным сән идең.

Сәнсез бу ханны нилаен, и галәм солтаныдин,
Бу йите икълим-шәһәр ара солтан җаным сән.

Егълый Мәҗнүн сохбәти, фөрьяд Ширин өлфәти,
Бу хистә җаным рәхәте, рухы рәваным сән.

Шәмсе йөзең, кашың — камәр,
ләгъле ләбең мисле шәкәр,
Кербекләреңә каным түгәр җәллады җаным сән.

Мескин Сайади хастә дил,
һиҗреңдә көйде ничә ел,
Бичарамын, рәхим әйләгел, сахибе Коръәнем сән.

ХИКӘЯТ ТАҺИР БИК

Кил, и Сайад, Таһирдин кыл хикәят,
Нә мәзмун берлә кылдың бу риваять.

Боерып илттеләр Таһирны анда,
Йөкереп йитте Таһир мисле бәндә.

Сәлам әйтте вә Таһир торды анда,
Кулын күксегә куеп, мисле бәндә.

Диде Сайад: — Шаһга килде Таһир,
Бу эшең әүвәледин кылды заһир.

Бабахан сорды Таһирдин сөален,
Бу һәм белгәнене бирде җавабын.

Диде шаһ кем: — Нә эштер сән кылыпсән,
Хәбәрне сөйләгел, кемнән алыпсән?

Бу — тәзвир эшеме, адәм эшеме?
Юк ирсә, бу фәләкнең гәрдешеме?

Ки сәндин бу эне һәм адәм үтемме,
Ки бу вазыйфа максудка йитемме?

Бу Зөһрә — падишаһ, сән — гидасы,
Сәламе хакы беләң сән әшнәсе.

Адәм берлә адәмнең фәркы бисйар,
Тәфавет итте, халикъ итте Җәббар.

Атаң мәңа мәхрәм ирде Баһир,
Ки бу сүз булмады андин заһир.

ТАҺИРНЫҢ ШАҺКА ҖАВАП БИРГӘНЕ

Бу сүзләрне диде шаһ, кылды ахыр,
Тәвазӡуг кылды вә ултырды Таһир.

Диде Таһир ки: — Минең бер сүзем бар,
Әгәр тыңласаң, әйтәй, шаһ пәрваз.

Ул кем, сүзләйәнмен, бер гарип мән,
Гариплек кайгысыдин саргаепмән.

Мәни Таһир, ки бу сүзе әшнасе,
Ки Зөһрә — падишаһ, мән — гидасы.

Мәни бичара Таһир натәванмән,
Бу гыйшык илкедә нә дисәләр, җанан мән.

Әгәрчә бәндә бичарадырмән,
Бу гыйшык дадәседә әүвәрәдермән.

Ки гаеп кылма мине, айа Бабахан,
Үзең кылдың атамга гаһде-пейман.

Тәррәхим кыл безең тәкъсиремезгә,
Рәхим-кәрәм кыл безең канымызга.

Үзең гамьхарлык кыл җанымызга,
Безе тигер бу Зөһрә ханымызга.

Ки ахыр шаһның шәәнегә әбйат
Укып Таһир, кылыр йөз аһы-фөрьяд.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Бу җодалык хәсрәтендин йөрәгем кандыр, шаһым,
Безгә хәсрәт, сезгә һәрдәм рәхәте җандыр, шаһым.

Арзу әйләр идәем хезмәтә мән булсам, мокыйм,
Лотфе итеп кылгыл гыйнаять,
бәндә миһербандыр, шаһым.

Гәүһәри кем, сәндә бардыр, бирмә надан илкедә,
Белмәс аның кадрене ул, күр, надандыр, шаһым.

Кәшт итеп гиздем бу татар иленең яхшыларын,
Яхшыларның ичендә ул сахибе кәндер — шаһым.

Хак тәгалә лотфы итеп бирде сәңа бер таза гөл,
Бәндә Таһир мисле былбыл,
зары-хәйрандыр, шаһым.

Хасыйле гомрең ирер, белдек, бу Зөһрә назәнин,
Сурдың анның ләбләрен,
ләгъле бәдәхшандыр, шаһым.

Падишаһым, яр илән ичтек бу һәмдә бадәне,
Хаһи үлдер, хаһи көйдер,
җаны корбандыр, шаһым.

Ничәләр арзу кылып, синдин теләрләр кәнҗе мал,
Бу Сәйади мәд догасы җаны җәүландер, шаһым.

ШАҺ ХУБАНГА(ГА) ТАҺИР БИКНЕҢ АНАСЫ КӘЛИП, БАБАХАНГА ГАҺД-ПЕЙМАНДИН СЕР ӘЙТКӘНЕ

Бу серне әйтүдә килде шаһ Хубан,
Нәчә сүз сөйләде, булды гирйан.

Ки егълап диде: — И шаһ Хубанә,
Нә эшне кылдыңыз монда бәһанә.

Бу Баһир берлә кылдың гаһде-пәйман,
Ки шартың шул иде, и вәгъдә иман.

Ятимбез һәм әсирбез, һәм гарипбез,
Гариплектә гарип дик сез гарип без.

Ятимнәр хакыга кылма җәфаны,
Кеше күрмәс бу дөньядан вафаны.

Әгәрчә булса беркөнлек вафасы,
Янә йөз анча күп булгай җәфасы.

Бу дөнья биш көн, ун көн имәстер,
Бу таҗ, солтанат — барча габәстер.

Вафасыз дөньядыр, булмаң дил азар,
Гарипләргә үзең булгыл вафадар.

Ки сәндин борын кем күрде вафасын,
Вә ли бисйар күрделәр җәфасын.

Бу дигәне ахрында бер газәл бар,
Моны һәм әйтте, егълады бисйар.

ГАЗӘЛ ШАҺ ХУБАН

Падишаһым, сән ишет, борнакы дәүраннар кани?
Безне берлән дәгъвә кылган гаһде-пейманнар кани?

Ошбу дөнья бивафадыр, сән дәктер бипеймани,
Нәчә егълап зар кылган шарты ялганнар кани?

Сән димә дөнья мәнеңдер, мәндин үзгә кемсә юк,
Сәндин элгәре күп үткән шаһи-солтанннар кани?

Һәркемең дәүрендә бер гашыйк-мәгъшука
улыр-үтәр,
Нәчә йөз мең үткән, ул ил эчрә дастаннар кани?

Зөһрә вә Таһирны яд итмәң мәламәт эчрә һәм
Ләйлә-Мәҗнүн дигән бисәр вә сәманнар кани?

Нәчә мең һәбаи хишемлек
Сәгыйть вә Сәйфелмөлек,
Мәликә, Бәдигыльҗамал, ул ике җананнар кани?

И Сайад угълы Кылыч, мәстанә йөргел, гомер үтәр,
Хосрәү, фөрьяд Вамык, Йосыф Кинганнар кани?

ПАДИШАҺ ТАҺИРГА САНДЫК ЙИТЕГӘНЕ

Кил, и Сайад, гыйшык юлыда дәрдемәнд,
Ки Таһирны болар кылды нәчек бәнд?

Бу сүзләргә колак салмадылар һич,
Фәләк Таһирны ишене кылып һич.

Диде: — Килсендер дигәрләр сәрасәр,
Ясасын буега сандык бәрабәр.

Ул йирене белде Зөһрә, барды ул дәм,
Ки бу осталарның кашыга мөхәррәм.

Диде: — Сандыкны мүмләп багла мәхкәм,
Моның эченә катрә, булмасын нәм.

Эченә катрә су булмаса заһир,
Бирермән юарчаңа дөрре-җәваһир.

Әгәр үтсә, барыгызны суйдырырмын,
Салып утка, барыңы көйдерермен.

Ясадылар болар сандыкны мәхкәм,
Алып килтерделәр шаһка ушал дәм.

Бу сандыкны теләтеп күрде солтан,
Ясауллыр аның алдыда җәндан.

Диде: — Таһирны бу сандыкка салып,
Ки ташлаңнар аны дәрьяга барып.

Ки алып чыктылар солтан катыдин,
Ки юып Таһир йөзене күз яшедин.

Яшәртеп күзене, һәр ян бакарды,
Ушал бакан сари сагыш акарды.

Ки алып бардылар дәрья ләбенә,
Болар ут салдылар Зөһрә җанына.

Ишетеп, шәһәр-иле булды теләтеп,
Аяк астыда калып үлделәр күп.

Диде бикләр: — Күрең имде заманны,
Күрәең дөньяда ярык җиһанны.

— Бу көн миннән сәфәр кылгың ки,
дустлар,
Никәремдин чу айрылдым ки, дустлар.

Ки бардыр ярдин нәчә сөвалем,
Чу егълап әйтаин бу гарзе хәлем,-

Кашыга ул заман килде никәре,
Ки егылап әйтер ирде ядкәре.

Чу егълап диде: — И дөрре дүкәнә,
Ки булдык бер-беребездин бикәнә.

Янә күргәйме мән ярым җамалың,
Атам буеныга булсын убалың.

Диде, бу газәлне яд кылды,
Ишеткәннәр бары фөрьяды кылды.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

Айа дустым, бу көн дивана булдым,
Ки гыйшкың шәмгынә бәрванә булдым.

Ки нәгәһ күрдем ул гөлдәк йөзеңне,
Ки мән былбыл сәңа һәмханә булдым.

Укыдым ул заман хубың китабын,
Мөдәррисләр кеби гүйанә булдым.

Әзәлең китабыны күрдем мөнасип,
Ки ул җан булды, мән җанана булдым.

Фөган-нalə кылсам, гаеп имәстер,
Рәкыйпләр җәбредин бигәнә булдым.

***

Сайади ярыны илтеп һәмишә,
Фиракың дәштенә җуйанә булдым.

ХИКӘЯТ ТАҺИР

Ки Зөһрә ошбу сүзне кылды ахыр,
Ки сүзе башлады Таһир мөсафир.

Диде Таһир ки: — И яры фи зар,
Мәнең чөн булмагыл монча гирифтар.

Әгәрчә су йөзендә мән китәрмен,
Вә ли йөз мең бәлагә сабыр итәрмен.

Нә кем гашыйк ише даим сабырдыр,
Ки гашыйк һәмдәме даим җәбердер.

Әгәр кылмакта сән максуды хасил,
Сабыр кылгыл, сабыр кылгыл, сабыр кыл.

Диде Зөһрә: — Нәчек мән җәбер итәрмен?
Нә булсам булаен, мән һәм китәрмен.

Калып булгынча мән егълары саман,
Сәнең лә суда үлсәм, калмас әрман.

ШАҺ ХУБАН ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ

Торып ул шаһи Хубан йирдә хазир,
Түгәдер күзедин дөрре-җәваһир.

Диде егълап: — Ходайа, көйде җаным,
Берең — җаным, берең — рухы рәваным.

Ике сез мәнең дәрдемә дәрман,
Җөда булып калаен монда хәйран.

Дога әйләң җанны тәслим итәин,
Сезләр торганда максутка йитаин..

Юк исә мәңа бер гамьхари булмас,
Мәнең дәрдемгә дәрмани кылмас.

Илаһи, булмасын һич арзу вә зар,
Булыпмән дидә гирйан сәни әфкәр.

Дады сән ике дидәмне ярагы,
Башымдин китмәгәй вислең фирагы.

Ки сән ике дидамны раушанысын,
Вөҗүдем былбылыны гөлшанысын.

Өмидем гөлшаны беткән кәмали,
Морад-максудым йиткән нәһали.

Сәнең кайгыңда күккә чыкты зарым,
Ки сәндин сыйдка булсын һәр ни барым.

Сәнең өчен көярмен кичә-көндез,
Сәңа корбан булаин япа-ялгыз.

Сәне күрмәс күзем һәм гүрә булсын,
Ки сәнсез мәнзәл кем, ул гүрә булсын.

Сагынсам мән сәнең тирйак йөзеңне,
Алып күземгә сөргәймен изеңне.

Бу күңелем теләсә, күрмәсем мән,
Терек дөньяда һич йөрмәсем мән.

Сәне күрмәс күзем булсын караңгы,
Ки сәндин үзгә юктыр мәңа кайгы.

Ки мән сезгә ай-көне теләенмен,
Мәнең ай-көнем мотлак ки сәнсен.

Бу сүзләрене диде, фөрьяд кылды,
Бабахан алдыда күбе дад кылды.

ГАЗӘЛ ШАҺ ХУБАН

Фирак утыга көймәк әзәлдә кыйсмәтем булды,
Висалың шамгына янмак әзәлдә
кыймәтем булды.

Сәне вислең теләп йөрмәк,
янә мәһлүк җәфа күрмәк,
Сәне юлыңда җан бирмәк
әзәлдә кыймәтем булды.

Хода кылды сәне гашыйк,
рәкыйпләр күрмәде лаек,
Олык-кечек һәммә фасыйк
әзәлдә кыйсмәтем булды.

Ничә еллар җәфа чиктем,
ниһале бер кәмал иткем,
Дәрига мән,
хата иткем әзәлдә кыйсмәтем булды.

***

Сайади, монча сән көймә,
вә ли һәм көймәен торма,
Янә мәни бер йөрмә әзәлдә кыйсмәтем булды.

ТАҺИР БИК АНАСЫГА ҖАВАП БИРГӘНЕ

Диде Таһир ки: — Миһербаным ана,
Мөәннәсем, шәфкатем, ай җаным, ана.

Мәнең өчен гаҗәеп мөбталә сән,
Терек сән, тә гирифтар бәлаи сән.

Көярсән, көл булырсән, җаным ана,
Бу җаным мәлхәмә иманым, ана.

Гарипләрнең гарибе булды ахыр,
Гариплектә гарип дик улдың ахыр.

Янә диде ки: — И Кәгъбәм, анам сән,
Догага бездин артык бишкадәм сән.

Барымызга Хода гамьхари булсын,
Ки һәм гашыйклар сөяри булсын.

Ки гашыйклар ише даим тәвәккәл,
Көяр гашыйк утга, кылыр төхәммәл.

Тәвәккәл кылмаган адәм имәстер,
Ушал гыйшык утга лаек имәсстер.

Ки мөшкелләрне хәй иткән тәвәккәл,
Гарип күңлене сил иткән тәвәккәл.

Тәвәккәлләр ирер әндишә маддә,
Булыр торгынча күп гыйшкы зийадә.

***

Нә көндер ул кыямәт көннәре дик?
Ки көндез көне елда төннәре дик.

Ясауллар кылыр сәгый җөдалны,
Бу Таһир бик укыр ошбу газәлне.

ТАҺИР ЗӨҺРӘ ХУШЛАШКАНДА ОШБУ ГАЗӘЛНЕ АЙГАНЫ

Мөшкел эш җанымга төште,
җани-җаным, әл-видаг,
Тормадым бер ләхзә мән,
рух-рәваным, әл-видаг.

Мән бу көн кылсам сәфәр,
төшсәм бу горбәт юлыга,
Барса башым ба нәһанем,
шаһ-җөданым, әл-видаг.

Шом рәкыйпләр кафсе эчрә
җөдаи кылды мәне,
Былбыл ирдем, айры төштем,
гөлистаным, әл-видаг.

Гәр насыйбы булса янә,
күрсәм йөзеңне би хиҗаб,
Гәр каза итсә мәңа, и
миһербаным, әл-видаг.

***

И Сайади, бу нәчә налан
былбыл шуридәи рәң,
Даимән сил иткүче, и
бөстаным, әл-видаг.

ТАҺИР БИК АНАСЫ МӘРДАНӘЛЫК КЫЛГАНЫ

Янә ул йирдә Таһир бик анасы
Нә кылсын күзенең ак-карасы.

Көеп ул наләләр бөнйад кылды,
Нәчә сүзләр укып әбйат кылды.

Диде кем: — И бүтәм, мәрданә булгыл,
Кичеп җандин, янә җананә булгыл.

Җиһанны тәрк итеп субаи,
Таләп кыл сән су эчрә мәрхәбаи.

Кәрәк булсаң, висалыны гидаи,
Мөйәссәри булса, булгыл гидаи.

Кеше мәрданәләр дик юлы керсә,
Ул эшидин янмак юлыда улса,

Сән ул диванә дик дөнья эчедә,
Кылып бәйтел-хозан мәнзәл маидә.

Янә Сәйфелмөлек Сәгыйде берлән,
Тәкый йөз мең сәбаһи габид берлән

Төшеп дәрья эчендә ул юл алды,
Ата-анасы егълап анда калды.

Насыйбәсен күреп тапты нигәрен,
Кем, ул Бәдигыльҗамал, Мәликә ярын.

Янә сән дә үтеп чәндан диләфкәр,
Газиз җандин кәчәр ул гашыйка зар.

Сән һәм гашыйк исәң, җанбазы булгыл,
Вә ли хак юлыда дәмсазы булгыл.

Көеп-янып, биреп рөхсәт анасы,
Укыды бу газәлне җан казасы.

ГАЗӘЛ ШАҺ ХУБАН

Гашыйк ирсәң, кич бу җандин әл-видаг,
Җани-дилдин, ханимандин әл-видаг.

Талип ирсәң, йөз якадин, янмагыл,
Әл-видаг җани-җиһандин, әл-видаг.

Гашыйк җананә исәң, көфер дигел,
Юлыда кылгыл имандин әл-видаг.

Хәҗер иледин тап, такать калмады,
Рәхим юк на миһербандин әл-видаг.

***

И Сайади, васил хасил булмады,
Имде ул на миһербандин әл-видаг.

БИКЛӘР ТАҺИРНЫ ҮТЕНГӘНЕ, СОЛТАН, ҮТЕНЕП, БИРМӘГӘНЕ

Ясауллар тотып Таһирны анда,
Ки сандык эчрә салып мисле бәндә,

Салып сандык эчегә җайладылар,
Ки Зөһрәне ут эчрә дагладылар.

Ясауллар торып аның башыга,
Нәчә көнлек азык аның кашыга,

Янә тәзвир белән су салып анда
Халаикъ барча хәйран калып анда.

Чу куйган беркетибән суга салды,
Анасы егълаю кайрыла калды.

Бу шәһәр иле диде: — Булды кыямәт,
Ки шаһка барча кылдылар мәламәт.

Диде бикләр: — Кәлең барча, баралы,
Бабахан алдыда хазир торалы.

Бу хан хәзинәсе тулгынча зәр алсын,
Бу Таһир өнене безегә бирсен.

Киңәш берлә халаикъ барча кәлде,
Кәлеп, алдыда хезмәтедә торды.

Диделәр барча: — И солтаны галәм,
Бу шәһәр иле барсы тотты мәтам.

Бу Таһирны үтенделәр: — Безгә биргел,
Нә кем, сәң барә микъдарынча алгыл.

Бу сүзләргә ки шаһның каһре кәлде,
Ачыгланды, елан дик зәһре кәлде.

Диде солтан: — Бу сүзне кылмаң әхбар,
Үтен бирсәм, булай халык эчрә көффар.

Җәзасы бу аның, алмак кәрәктер,
Үлем хактыр, риза бирмәк кәрәктер.

Аларга булмады җавабы мотлак,
Бу Таһирга бул ирде кыйсьмәте Хак.

ТАҺИРНЫ САНДЫККА САЛЫП, ДӘРЬЯГА ТАШЛАГАНЫ

Күтәреп Таһирны салдылар суга,
Тәвәҗҗуг кылды Таһир зикр Ходага.

Олуг дәрья иде, бәяне булмас,
Гарип улса, гарип тавани булмас.

Гарип ирде, күрең, Таһир нә булды,
Бу сандык эчрә төште, тәрек улды.

Нә йирдә күрсәңез, без гариптер,
Чырай зәгъфыран дик саргаепдыр.

Гарипне күрсәңез ки, ул — диләфкәр,
Булың әлбәттә хәледин хәбәрдар.

***

Гариптер кол Сайади бинәваңез,
Бетептер нәчә сүз мөфлис гидаңыз.

ЗӨҺРӘ КҮШЕККӘ ЧЫГЫП НАЛӘ КЫЛГАНЫ

Ясауллар бары килделәр анда,
Бу сандыкны суга салдылар анда.

Салып суга, барысы булды хәйран,
Олык-кечек барысы булды гирйан.

Нә кылсын Зөһрә җан, бичара булды,
Көебән ах орып, йөзе сары булды.

Кызыга күшек салып ирде солтан,
Нәчә баксаң, белнер ирде фәраван.

Бу Зөһрә чыкты күшек өстегә ул дәм,
Ки килде җөмлә галәмне тотып гамь.

Кылыр күшек өстедә Зөһрә фөганы,
Көенечә чыкты ул рух рәваны.

Бу күшек өстедә гирдабы бар ирде,
Нә кем төшсә, балыг алып йийар ирде.

Күрең, сандык бу гирдабы эчрә төште,
Акып әйләнде, күшеккә авышты.

Сызаи кылды Зөһрә: — Көйде җаным,
Фиракың утыга өртенде җаным.

Җамалың раузаи ризваным ирде,
Висалың ширбәт хәй багым ирде.

Кани бер дәрте дил булган карендәш,
Ки булгай ирде ялгызлыкта юлдаш.

Бу ялгызлыкта, и, хәлең нә булгай,
Бу тингез эчрә әхвалең нә булгай?

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

Яр китте, дустларым,
мәни зар калдым тилмереп,
Мән шикәстә хастә дил бимар калдым тилмереп.

Дәсте базым йитмәде яр илә һәмдам кәткәли,
Бала коош дәк телибеп,
начар калдым тилмереп.

Гөл йөзең күрдем-оныттым, кәре бардым сәрәфне,
Имде сәндин айрылып бигәнә калдым тилмереп.

Сәндин үзгә юк иде бер ләхза хәлем сорыгыч,
Бу рәхипләр күзечә әфкәр калдым тилмереп.

Кол Сайад углы Хараби, монча әфганнең нәдер?
Гыйшык утыга өртәнеп әфкәр кылдым тилмереп.

ТАҺИР БИК НАЛӘ КЫЛГАННЫ

Янә йир әйләнеп, дәрьяда бер бад,
Бу сандыкны китерде, кылды фөрьяд.

Диде Таһир: — Хараплык пәйда булды,
Сәнең гыйшкың белән пәйвәстә булды.

Сәне гыйшкың мәни бичара кылды,
Мәнең йөрәгемне йөз парә кылды.

Кеше бил бағласа бу гыйшык юлыда,
Гөманы калмагай уңы-сулыда.

Бу гыйшыкның уты җанымга якылды,
Аның чөн күп мәламәтләр такылды.

Чыкар гыйшык юлыда төрлек мәламәт,
Хода кылсын мәламәтне сәламәт.

Ходайның лотфыдин нәүмид булмам,
Ки булсам, гөл булырмән, бид булмам.

Янә һәм булса Таһир йөз һәвәстә,
Вә ли бу былбыл нә кылсын бу кафәстә.

ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК

Нә гашыйк мәниң сәргәрдән илем тут,
и нигәрем сән,
Нә мәгъшукмын,
ки рәхим әйләп димәйсен ант зарым сән.

Ки мән шуридә былбыл
һәр сәхәр гөл шәүкыдин налан,
Сән ул кем,
хуб хөррәмдә хуш ачылган гөлгезарым сән.

Чу мән Искәндәр Казин,
золумәт эчрә гарык улдым,
Хозер дәк рәһбарым сәнсен,
нәчек кем, шаһиварым сән.

Мәхәббәт ширбәтен соңын мәңа, и сакый дәүран,
Фиракың дәштедә ләб-тешнәмен,
тәнсен хомаруем сән.

***

Нәчә сипсәм су, сүнмәс, Сайади зәррә очмас ут,
Көярмен, көл булырмән, чөн әзәлдә тудә арам сән.

ХИКӘЯТ ЗӨҺРӘ

Бу сүзләрне диде, җарга орды дәрья,
Кылып сандыкны ошбу йирдә шәйда.

Ки һәр өч көндә бер өркелер ирде,
Нә кушса суга, ул килтерер ирде.

Янә өркелде килтерде яныга,
Зари салды Зөһрә аның яныга.

Укыр әбйатыны җананәсыга,
Бу шәмгың өстега бәрванәсыга.

Янә иңәр кылды наләберлән,
Бәхиллек теләшеп җананә берлән.

Кылып күшек өстедә фөрйад-фөрйад,
Күреп наләкылыр ул кадди шәмшад.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

Нә хәлвәттер мәңа, и яру, сәндин айрылып,
Кайгы килептер мәңа, дилдар, сәндин айрылып.

Гөл идем, сән — былбылым,
очтың кунар заг-загыйн,
Кайсы сохбәттер мәңа, гөлзар, сәндин айрылып.

Зар кеше мән, калыпмын төфнәи әгъйар илән,
Нә мәламәт тормаңа, гамьхар сәндин айрылып.

Шом рәкыйпләр куймады яр илә
һәмдәм киткәли,
Нилаим, калдым ерак, начар сәндин айрылып.

***

Дилбәрә кәтте, Сайади хастә калды тилмереп,
Имде мән булдым бу көн
бимар сәндин айрылып.

ХИКӘЯТ ТАҺИР БИК

Ки Зөһрә бу газәлне әйтте ирсә,
Янә Таһир көенеп үтенде ирсә,

Чыкарды җаныдин бер аһ дилсүз,
Кыямәт ирде гүяки ушал руз.

Янә бер налә башлап Таһир ул дәм,
Ишеткәннәр барысы булды пөргамь.

Янә гамьдер, аһ орубән өртәнәдер,
Йөрәге тоташып, бәгъре көенәдер.

Диде: — И Зөһрә, җаным, миһербаным,
Ки сәндин айрыладыр тәндә җаным.

Ки сән бөстан идең, мән сәңа былбыл,
Ки былбыл очты, и гөл, кылма тәхәммел.

Ки һәр заг-загыны яд кылма,
Мәни — диле хастәне азар кылма.

Җиһан барча гашыйкыйга җәфадыр,
Җәфа кешегә төмән мөһре вафадыр.

Терек булсам, котылсам бу бәладин,
Теләгемдер сәне янә Ходадин.

Әгәр төшсәм, нә йирдә бәндә булсам,
Кыла белмәй сәне гыйшкында улсам.

Вә гәр бәхет дәүләт яр булса,
Нә кем хөкем әйләсәм, таййар булсам.

Онытмагым сәне, и яр-дилдар,
Ки сән һәм үзгәне яр итмә зинһар.

Көебән өртәнеп Таһир бик анда,
Укыды бу газәлне җани-тәндә.

ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК

Куен дәк гәр башым күккә йитешсә,
яр яраның мән,
Нә Ләйлә сән ки, мән — Мәҗнүн,
бийабаның гизәрең мән.

Нә хуш рәфтар сән назек шәмгың хас Ширин дәк,
Ки мән Фәрһад дәк ашөфтә зар бикарарың мән.

Җиһанда гашыйк-мәгъшук икәндер
вармак газаз,
Гөли сираб сән нәүруз дәк, зар нәзарың мән.

Зөләйхавеш никәрем сән,
җаныма җәбер-җәфа кылма,
Чөн Йосыф кеби шам-сәхардә интизарың мән.

Кә мән Сәйфелмөлек вакыт
Бәдигым сәңа сәргәрдан,
Тингездә яман улдым, янә өмиде вараның мән.

Сөләйман солтанат шаһым,
куп имде газем дәүран,
Күрәй бу кот рәфтарың, нәчек диләфкәрең мән.

***

Гаҗәеп шәмгы раушан Сайади сәңа бер улса,
Кояш дәк зөлеф тапдараның мән.

ТАҺИР БИКНЕ ДӘРЬЯ АГЫЗГАНЫ

Бу сүзне өстедә мәвеҗ орды дәрья,
Нә кылды мәвеҗ орып сандыкны агза,

Бу гирдапдин чыкарып су акызды,
Ки Зөһрә йөрәкедин кан тамызды.

Бу сандык тормады, гирдапдин үтте,
Ки һичкем тотмады, ул акты китте.

Ки Таһир бәлиде сандык тиз йөрде,
Әзәлнең кыйсмәтега аны куйды.

Акып сандык барырды су йөзедә,
Ки анда бар иде гаклы үзендә.

Колагына ширгасыны кәлерде,
Зиргә барганыны анда белерде.

Ки йитте нәгәһан бер җирлега,
Колак салды аның разы дилега.

Аларны ады Әби-Дира ирде,
Алар адәм иседин куркар ирде.

Аларга килгән өчен адәм исе,
— Хода, — дип кычкырыр ирде барысы.

Ки нәгәһ күрделәр, чыкты ки сандык,
Бу сандык кашыда һич адәми юк.

Ки ягъни аркыдин алды бисйар,
Мәңа булгаймы, дип бәһбуд әхбар.

Хәбәр аркасыдин булмады заһир,
Ки җан тәслим итәргә йитте Таһир.

Кашыда алты айлык азык ирде,
Вә ли су тәгърифедин назек ирде.

Ки бу өч ай иде акып килерде,
Ки бәһрә-катрә судин алырды.

Ки йитте өркелеп бер йиргә нәгәһ,
Ишетең, нә булыр кодрәте Аллаһ.

ТАҺИР БИКНЕ КОШЛАР ОЯСЫГА АЛЫП ЧЫКАРГАНЫ

Кил, и Сайад, имди кыл бу гөфтар,
Бәян әйлә, бу кыйссада нәләр бар.

Нәләр күрде бу дөньяның эчендә,
Аны килтер, йителсен тел очында.

Олуг гирдап иде Тәңре яраткан,
Дәрәхтләрне тигрәсендә яраткан.

Төшеп дәрьяның өстегә сәясе,
Аның өстегә кошларның оясы.

Олук кошлар иде, өйдин зиядә,
Ки бер җүрә ятып ирде ояда.

Ике кош күребән оядин очты,
Бу сандык өстегә талаша төште.

Чыкарып алдылар суның эчедин,
Ояга илттеләр зәррә көчедин.

Ояда нәчә көн кош берлә торды,
Терек ирде гүяки, имде үлде.

Кылыр нalә үзедин ул үзегә,
Бәгырь хунабәсе тулып күзегә.

Диде: — И падишаһ һәр дү галәм,
Һәмма галәм сәңа ирер мөсәлләм.

Сәңа тапшырдым үземне әманәт,
Бу кошлар зарбедин сакла сәламәт.

Нә булсам булаен дәрья эчендә,
Нә күрсәм күрәен дәрья эчендә.

Ки шаят күрсә һәркем, яр булгай,
Бу дәрья эчендә гамьхар булгай.

Вәләйк сәндин үзгә юктыр гамьхар,
Үзең булгыл гарипләргә вафадар.

Ки мән кем идем, мондаг бәлаләр,
Үзең салдың башымга йөз җәфалар.

Рәхим кылсаң, мәни Сән коткарырсән,
Мәни матлубемә сән тигерерсән.

Мәни бу йирдә кылмагыл грифтар,
Илаһи, кылмагыл гашыйкларың зар.

Аңа тигер мәни бичара хәлен,
Мөйәссәр әйләгел ярым җамалын.

ТАҺИР БИК ҮЗ ХӘЛЕНЕ ШИМАЛГА ӘЙТГАНЫ

Айа хуш хәбәр бад шималы,
Күреп китең анә бәндәи хәли.

Аны дип җөмләдин булдым сиваи,
Ки сандин үзгә юк бер мәрхәбаи.

Сагынып егълады җананасене,
Ки Зөһрә атлыг ул әзадәсене.

Үзедин үзе егълап әйте: — И яр,
Җөда булдым нәчек, нигәрем, на чар.

Рәкыйпләр җәбредин айрылдым анда,
Төшеп сандык эчендә мисле бәндә.

Әгәр суда кичә-көндез йөрер ирдем,
Насыйбым нә булыр, аны күрер ирдем.

Янә андыйн зиядә булды мөшкел,
Ки мәнзәлем ояда калды мөшкел.

Барыны хәлен әйтеп яд кылды,
Үзенең хәлене әбйат кылды.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Ай саба, тигер сәлам ул вафалык ярга,
Мән шикәстә хәлене айгыл ушал дилдарга.

Дәрд хәл итәй дибан чөн күңлем кошы,
Хастә җаным ма гами ул мөәннәс гамьхарига.

Ошбу сәүдәдә күрепмән башымны мәйдан ара,
Шат кем булгай мөйәссәр күзләрем дидарыга.

Налә-әфган мән идәрсәләр, гаеп әйләмә,
Былбыл шуридәдер мән гашыйкым гөлгезарига.

***

Кол Сайади,
тап ки көйгең рәкыйпләр җәберединн,
Кем яман булса, аны тапшыр Игәм Җәббарыга.

НӘҮРУЗ ШИМАЛ ТАҺИР БИКНЕ ТӨШЕРГӘНЕ

Күр имде кодрәте Йәздан Халикъ,
Нәчек котылды ул бичара гашыйк.

Газәлне укыды диле сүз берлән,
Шимал килде яныгә нәүруз берлән.

Егачлары селкенеп булды җөдай,
Бу кошларыдин халас итте Ходай.

Төшеп дәрьяга, ул булды рәванә,
Янә китте бу акга янә-янә.

Барыр ирде су үзрә ул диләфкәр,
Ки бу су юклыгыда булды начар.

Бу сандык эчрә су калмады һәргиз,
Бу Таһир бәнддин айрылмады һәргиз.

Эчәргә булмады су, кипте авыздин,
Ки тәне сәвт булыбән калды сүздин.

Сусыздин кәтте беркөн халәтедин,
Кичеп дөньяны гыйше-гыйшрәтедин.

Су эчрә барды судин насыйбы юк,
Бу дөньяда аның дәк бер гарип юк.

Килер булса, килер Шаме-Гыйракдин,
Китәр булса, китәр кашы кыйакдин.

Бу сүзләр иртә калган мәсәлдер:
Һәр эшнең әүвәле сәгый, җәдәлдер.

Җәдәлдин булмаса максуды хасил,
Сабыр кылмакы кәрәк бичара дил.

Ки гашыйк максудә йитте нәдин бел:
Сабырдыр, бел, сабыр бел вә сабыр кыл.

Кылып бәнд эчрә Таһир сабыр на чар,
Ки бер сәнк яра кәлде аңа дучар.

Аны дәрья өгерде, орды ташка,
Бу сандык җисме булды зәррә башка.

Бу сандык үзрә суы булды пәйда,
Янә сандыкны акызды бу дәрья.

Ушандин катрә-катрә бәһрә алды,
Аның өчен тәнедә җаны калды.

Нәчә мәдәт килерде кичә-көндез,
Ки бу сандык эчедәигә ялгыз.

Ки нәгәһ йитте бер мәнзәлга сандык,
Нәфсе бар ирде, әмма ки мәдар юк.

Ушалы мәнзәл аты шәһри Багдад,
Аның дәк юк иде һич шәһәр-абад.

БАГДАД ПАДИШАҺЫНЫҢ КЫЗЫ ТӨШ КҮРГӘНЕ

Моның шаһының аты Гадел ирде,
Гадәләттә вә ли разы дил ирде.

Бу шаһның шаныга ирде гадәләт,
Гадәләттә кәмал ирде, дийанәт.

Аның угылы, өч кызы бар ирде,
Кызыны бересен Маһым дир ирде.

Ки Маһым бер көнне йоклап өендә,
Күрәр бер вакыйга суның буйнында.

Нә вакыйга булыр ул бәлаи,
Аңа бер мөждә тигерде Ходаи.

Ки мөждә ул ирер, бер төш күрәдер,
Газиз җаныга имгәк эш күрәдер.

Күрәр төшедә бер шаһзадә берлән
Кушылып, ул торып маһпарә белән,

Карап ул ултырыр мәшрикъ саридин,
Күренде бер кара шаһ бер йиредин.

Нәчә сүзләр сорады Маһым андин,
Иштәй, сөйлә килдең монда каедин.

— Нәдер атың? Каю йирдән булырсән?
Сәбәп нәдер, килеп монда торырсән?

Каю шаһзадәнең фәрзәндедер сән?
Каю маһпарәнең дилбәндедер сән?

Каю бакча эчендә наридыр сән?
Дигел, кайсы гүзәлнең ярыдыр сән?

Диде: — Тәңре яраткан бер колы мән,
Бу гыйшык базарыны мән былбылмән.

Мәне Татардин тартып, насыйбә
Кәлепдермән, рәхим кыл мән гарибә.

Атым — Таһир, атамның аты — Баһир,
Бу сүзне ишет әүвәле-ахыр.

Мөсафирмән, нәчә көн сәңа бәндә,
Үтәрмен чөн насыйбым тартса анда.

Вә ли мәндин сәңа юктыр вафаи,
Чыгадыр сәңа мәндин вай-ваи.

Бу сүз өстедә кем, уйганды Маһым,
Диде: — Тотты җиһанны мең аһым.

Бу кызның бер инәкәсе бар ирде,
Кичә-көндез аның берлән яр ирде.

Диде егълап барып Маһым инәгә:
— Колак сал, әйтәем төшемне сәңа.

Кәчә төшемдә бер гауга күрепмән,
Башымда йөз төмән сәүдә күрепмән.

Нә сәүдәдер төшәр, бәяне булмас,
Мең дәрдемне ул дәрмәни булмас.

Нәчек күреп иде, ул кылды әзһар,
Фөган-налә берлән егълады зар.

Инәкә диде: — И җананә гашыйк,
Кылыпдыр Хак сәне гамьханә гыйшык,

Бу төшең тәгърифене әйтәен мән,
Бу сүзне яхшы тыңлап аңлагыл сән.

Бу мәшрикъ саридин бер буртә нар,
Төшәр сәңа вә ли ахыр китәре бар.

Сәңа булмас аның зәррә вафасы,
Вә ли артар сәңа җәбер-җәфасы.

Ул ирер үзгә йирнең мәрхабәсе,
Нәчек булыр бу кыйссаның давасы.

Бу сүзне үзгә һичкем белмәделәр,
Бу серне тәдбирене белмәделәр.

Кәчә-көндез Маһим утка көядер,
Үзедин аһ орадыр, үтенәдер.

Диде бер көн: — Аны теләп китәрмен,
Аны гәр тапмасам, нәчек итәрмен?

Әгәре тапсам, мәңа кылма бәрвә,
Нә кылгымдыр мәни бичара ай-ва.

ТАҺИРНЫ БАГДАД ПАДИШАҺЫНЫҢ КЫЗЫ ТОТЫП АЛГАННЫ

Ки бу өч кыз иде айдин зиядә,
Күреп шаһлар булыр иде пиядә.

Өчәүлән чөнки гыйшрәт әйләр ирде,
Бу Багдад шәһредә дәүран сөрәр ирде.

Гөл ирде бер багы Ирам дәк,
Алар дәүран сөрәр җам-җам дәк.

Ки нәүбәт берлә кызлар сәяр итәрде,
Ки һәр өч көндә бер нәүбәт йитәрде.

Йитеште ошбу көн Маһымга нәүбәт,
Бу Таһиргә булып баз бәхет-дәүләт.

Нәзар гәһен акар ирде дәрья,
Бу дәрья эчрә Таһир булды пәйда.

Күрерләр бер кара дәрья йөзедә,
Юк ирде ул заман гаклы үзедә.

Киләдер, күренер сандык яңликъ,
Күзе яшьлег ирде, бәгыре канлык.

Бар ирде кечесе кем, аты Шәһри,
Кеше күрсә, ачылыр ирде бәһри.

Диде Шәһри аңа: — И нурыдидә,
Ки бер сандык киләдер су йөзедә.

Диде Маһым аңа: — Гауваси керсен,
Ачып күрмәй, аны безгә китерсен.

Янә бер кыз ирде, аты Җиһангир,
Диде ки: — Мән кылаен аңа тәдбир.

Аның сачы иде кырык гәз тәмами,
Күреп хәйран калыр ирде хасс-гами.

Бер үрмәсен биреп болар кулыга,
Берен алып, рәван булды юлыга.

Барып, сачы белән баглап билегә,
Ки Мәррих афәрин кылды кулыга.

Ки көч берлән аны алып чыкарды,
Ки Маһым колфене ачып бакарды.

Күрәр: төшедә күргән маһы бикәр,
Йөзе — багның гөле, ләбләре — шикәр.

Күреп Маһым аны, бер аһы орды,
— Нигә аһ ордыңыз?— дип Шәһри сорды.

Диде Шәһригә Маһым: — Бихәбәр сән,
Минең аһымны сән имде сорарсән.

Төшемдә күргәнемне монда күрдем,
Ки шәйда булдым, дивана булдым.

Кәлеп күрген, ятыр сандык эчендә,
Янә калдым гаҗәп кайгы эчендә.

Бу Шәһри күрде ки, бер маһипарә,
Калыптыр тәнендә бер рухы рәванә.

Барып килтерделәр мөшкин гөләби,
Йөзенә сиптеләр мөшкин гөләбе.

Янә һәм утка салып мөшек-гамбәр,
Кылып ул кызлары бер җисме бидар.

Мәшамыга йитеп хушбуе нагяһ,
Ки гатсә орды ул, орды бер аһ.

Күзен ачып боларны күрде исә,
— Нә йирдер?— дип болардин сорды исә,

Диде Маһым ки: — Сән сөйлә нә йирдин
Килерсән? Бер хәбәр биргел сән андин.

Сәбәп нидер, кереп сандык эчегә,
Төшеп, акып килерсән су эчегә?

Ки сән кыйссаларың кылгыл кифаять,
Ки без һәм кылали, әйтең хикәят?

Диде Таһир аларга: — Нәзаниннәр,
Колак салың һәммә хур вә пәриләр.

Атым — Таһир, атамның аты — Баһир,
Хисабы юк ирде дөрре-җәваһир.

Минең атам иде йортка базаргән,
Бар иде хәзинәдә һәм дөрре-галтан.

Атам барып иделәр шәһри хамуш,
Бу сүзне аңлагыл, и гафил һәнүз.

Кичәләр хәзинә эчендә ятар ирдем,
Көндездер гашыйка һәм итәр идем.

Киңәш белән килебән нәчә кәфер,
Кылыптыр мән, чөн аныга нәфер.

Ятыр ирдем ушал хәзинәдә, нагәһ
Бәлагә очрадым мән анда, агәһ.

Кулымны һәм аягым бagладылар,
Мәни гамь уты эчрә дагладылар.

Алып китте мәни алар күтәреп,
Ки бер мәнзәлгә куйды мәни илтеп,

Шуны белдем ки, сандыкка салып,
Мәне ташлап суга, үзләре калып,

Күзем ачтым ирсә — бер яхшы сандык,
Ки йите алма вә үзгә нимә юк.

Аның кашыда һәм йите йотым су,
Мәни бичара колның кыйсмәте бу.

Бу кыйсмәт бабыда Таһир бик анда
Укып әбйаты, егълады бердәй анда.

ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК

Бу сарайга килгәнем, дустлар,
әзәлдә кыйсмәтем булды,
Җамалыны ки күрмәгем, дустлар,
әзәлдә кыйсмәтем булды.

Бу дәрья эчрә күп көймәк,
янә мәһлүк-җәфа күрмәк,
Сәне алдыңда җан бирмәк, дустлар,
әзәлдә кыйсмәтем булды.

Әзәлдә бар икән, дустлар,
моның дәк суда сәүдәләр,
Төшеп башымга сәүдәләр, дустлар,
әзәлдә кыйсмәтем булды.

Бу юлга салган Аллаһтыр,
чын гашыйкка масивәллаһдыр.
Һәр гашыйк эше бәладер —
әзәлдә кыйсмәтем булды.

***

Күрең бу Кол Сайад углы,
насыйбәсе нәчек булды?
Гаме-госса илә тулды, дустлар,
әзәлдә кыйсмәтем булды.

МАҺЫМ ТӘХКЫЙК КЫЛГАНЫ

Янә сорды ки Маһым: — И җәван мәрд,
Ки, йә, булдыңмы сән гыйшык юлыда фәрд?

Мөәҗҗирме идең, я кәтхода сән?
Чын әйтгыл, сүзе бир Хак Хода, сән?

Бу Таһир белде, кыз максуды булыр,
Үзене һәм тәкый биһбуды будыр.

Диде Таһир аңа: — Мән бинәвамән,
Җиһан мәшгуләседән масивәмән.

Ачылмас гончамын бәндәги эчендә,
Дисәм ялган, калаин тигъ эчендә.

Касәм яд итте Таһир бәк ушал дәм,
Бу Маһым булды анда шады-хөррәм.

Аның ялган сүзене чын белде,
Бу Таһир бикне катары дәстгир булды.

Бу гәз хуш хәле хөррәм булды Маһым,
Диде: — Шөкер Ходага булды аһым.

Ушал йирдә һәммә кыз булдылар шат,
Янә Маһым булып бу гамьдин азат.

Бу Маһым янә бер эш кылды бөнйад,
Теләтер ул заман муллаи остад.

Китерде мөнши данаи мөкәррәм,
Кадимдин ирде ханга хас мөхәррәм.

Кылыбан мөншигә бу серне әзһар,
Бу төшнең әүвәледин кылды әхбар.

— Бу ирде намданәрамыни шаһ,
Гадаләт менәредә сән шаһиншаһ.

Тәбугыңда будыр ки гарзе бәндә,
Гизәр ирдем силе, гәһе чәмәндә.

Тугып дәрья эчендә көн гараип,
Аны һәркем күреп калды гаҗәип.

Төшеп дәрьяга, ул агып киләдер,
Аның өчен нә барын кем беләдер?

Якын килде исә бер яхшы сандык,
Бу сандык кашыда һич адәми юк.

Акып уртага куймады, үтеп алдым,
Үземдин һәм үзем йөз неңә калдым.

Ки бер сандык мәрзигъ кыегълы алтын,
Аны һәркем күрәр, булымды мәҗнүн.

Аны белмәс кеше эчендә нә бар?
Үзе заһир беленер сезга дәргәр.

Үзе шаһ урдасыда хассы була,
Нә чыкса, безга бабам лотфы кыла.

ПАДИШАҺ КЫЗЫГА ҖАВАП БИРГӘНЕ

Бу сүзне шаһ ишетте, булды хуш хәл,
Диде: — Бирдем, әгәр йөз мең чыкар мал.

Әгәрчә тула булса ләгъле-җәүҗәр,
Вә я мөшек Хүтән, я гуды-гамбәр,

Әгәре нә чыкса күп якут-мәрҗән,
Нә кем, сәнең пәрәләр, алын алдан.

Бере чыкса янә адәм асылы,
Ки җәннәт хуры, я гыйльман нәселе,

Насыйп итсен кызыма барын, Аллаһ,
Ирадә булса һәм гәр гакыйл кем, аһ.

Килеп касыйд диде солтан сүзене,
Багышлады егеткә кыз үзене.

Йибәрде сандыкын шаһ хезмәтегә,
Диде: — Лаектыр аның дәүләтегә.

Сөенеп кайтты кызлар өй сарига,
Аны тапшырдылар шаһибәрига.

Диде: — Берничә көн сән мәрхәмәт кыл,
Аның фигыль-мәҗазын аңлап алгыл.

Аны Шәһри алып килде өегә,
Бу Таһир төште аларның көегә.

Нәчә көннәр кылып бер йирдә пинһан,
Боларның гыйшрәте Таһирга зиндан.

Бу Таһир гонча гөл ирде, ачылды,
Аның васфы халаикъка сачылды.

Аның тәгърифене ишетте солтан,
Ки Таһирны теләтеп кылды миһман.

Сорап шаһ күңлегә килгән сөален,
Бу һәм белгәнене бирде җавабын.

Инанып шаһи Таһирның сүзегә,
Аны дамад итәр булды үзегә.

Вәзирләрене йийгып киңәш кылды,
Моны ялган сүзене раст белде.

Вәзирләр диде: — И солтаны галәм,
Янә булмас моның дик яр вә һәмдәм.

Боларның киңәшегә керде солтан,
Боерды шәһәрене аине әлван.

Янә әйтте: — Кылың шәкәр ярагын,
Салыңнар һәр тараф туйның сорагын.

Боерды нигъмәтне анча микъдар,
Халаикъ килделәр һәм анча бисйар.

Бу шаһ ул кичә-көндез туйны бирде,
Халаикъ күрмәгән гыйшрәтне күрде.

Ки шанлы кылдылар гакде никахы,
Булып Таһиргә зиндан ул никахы.

Боларга һәм кылып Таһир мәдари,
Торырга юк аның сабыр карары.

Тегеп хәргәһ хани Хөсрәванә,
Чалып йөз төрлек анда шадиянә.

Икәвен куштылар кыркыннар анда.
Чыкыйбән киттеләр чөн мисле бәндә.

Бу Маһым сүз катарын белмәде һич,
Вә ли көн өркелебән булды төн-кич.

Диде Маһым ки, ахыр: — И Дилавәр,
Сәңа булдым ушал бәхер эчрә бавәр.

Сәни дип калмады бер зәррә намус,
Йөземгә нәчә салды дошман вә дус.

Сәни дип нәң -намусымны оныттым,
Шөкер Аллаһ ки, бу максутка йиттем.

Ки имде нә гөнаһым булды заһир,
Халаикъ тәгънәсегә куйдың ахыр.

Диде Таһир: — Җавап әйтәй сүзеңә,
Вә ли мәгъкуль килер ошбу сүзеңә.

Атамдин калды күп динар бәсйар,
Кылаен ошбу сүзне сезгә әзһар.

Аны белгел, йите ел хисап итәрмен,
Табармын дәфтәре, китап итәрмен.

Ки йите елгача һәмдәм булгыл,
Ки андин соң тәни мәхрәм булгыл.

Мәңа сән дуст булсаң, тигмә зиныһар,
Әгәр кылсаң, калыр күңлемдә губар.

Бу сүзләрне диде Маһымга Таһир,
Бу Маһым сабры пишә кылды ахыр.

У йирдә икесе һәмдәм йөрәрде,
Фирак уты белән даим көярде.

Куяр ирде кылычын дәрмиянә,
Бу ирде маҗара, даим бәһанә.

Ки булса ике тән бер йирдә васил,
Булыр гыйшкы һәвәс ул йирдә хасил.

Вә ли Маһым ки сабрын пишә кылды,
Бу эшнең ахырын әндишә кылды.

Боларның серене һичкем белмәде һич,
Бу — Маһым күңлегә һич өстегә һич.

Ки Таһир шәэнега кылды газәл яд,
Укып, егълап кылыр йөз аһы-фөрьяд.

МАҺЫМ ТАҺИРГА МӘЗӘКЫДӘ ГАЗӘЛ УКЫГАНЫ

И никәрем, хөсне эчендә сән кеби җананә юк,
Шәмгы рухсарыңа көйгән мән кеби бер данә юк.

Төште гыйшкың башыма,
сабыр карарым калмады,
Табе-такать тоткалый бер гашыйк мәрданә юк.

Гыйшык мәйданы эчендә бәнде-зиндан тотканы,
Хәзрәте Йосыф кеби бер гәүһәре йәк данә юк.

Гыйшык базары эчендә күп мәламәтләр чигеп,
Мансур Хәллаҗ дәк җан биргүче дивана юк.

***

Кол Сайади, сабыр кыл,
гашыйк мәрдане җәбердер,
Чөн сәдәф дәк сабыр итәргә бер дөрданә юк.

ТАҺИР БИК ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫ САГЫНЫП НАЛӘ КЫЛГАНЫ

Кил, и Сайад, сахибе гыйшык даме,
Китер имде әҗәле васил җамы,

Ки булсын ошбу мәҗлес эчрә сакый,
Ки сүвенсен без лә ул йирдер айакый.

Бу мәҗлестә хикәят яд булсын,
Гарип бичаралар дилшат булсын.

Ки булсын ошбу йирдә васил яды,
Ачылсын хәстә Зөһрәнең морады.

Кыл имде бу гарипләрдин хикәят,
Бу Таһир госсасыдин бер риваять.

Йөрер Таһир бу Багдад эчрә гамьнак,
Күңел пәргамьдер, әмма дидә нәмнак.

Ки йите ел кылып мондаг мөдарә,
Аның хәлегә егълар сәнге-хара.

Кылыр үз-үзедән Таһир фөгани,
Акар күз яшедин абе рәвани.

Көебән үртәнеп дип: — И Ходавәнд,
Үзең кылдың мәне адәми фәрзәнд.

Күрең, гөл чәһрәсе күңлегә төште,
Ки былбыл җанига утлар ябышты.

Ушал дәм Зөһрәсене яд кылды,
Чу егълап наләи фөрйад кылды.

Диде Таһир: — Айа сахиб җамалым,
Ки бер дәм сорамадың бу хастә хәлен?

Ки сән күшек өстедә дәүран сөрәрсен,
Мәни — бидил, сән — хәндан йөрерсен.

Ки сән күшке өстедә хушхәл хөррәм,
Мәни — бидил, мән йөз гамьдә мәхрәм.

Ки сән күшкеңдә солтанлык кылырсән,
Мәни — бидил, гариплектә йөрермән.

Ки сән күшкеңдә солтани мөгаззәм,
Мәни — бидилмән, һич горбәттә һәмдәм.

Ки сән күшкеңдә назың берлән яр.
Мәни — бидилмән, һич юктыр гамьхар.

Ки сән күшекеңдә шаһи-падишаһи,
Мәни — бидил, мән — мөфлис-гидаи.

Саба, сәңа дидем хәлемне әзһар,
Мәни — бидил, мән монда гирифтар.

Дигел гарземны ул зиба санәмга,
Терек булса, янә мескин анамга.

Терек мән, шәһре Багдадта гарипмән,
Гариплектә гариптән сәргарипмән.

Мәни ул назәнин һич яд кылмас,
Фикер кылгаймы ди ул монда, белмәс.

Онытса ул, вә ли анам онытмас,
Ушал сөт хакыдин миһрен суытмас.

Гөзәр кыл анда, зинһар анда, зинһар,
Дигел, Таһир гирифтар анда, начар.

Бу сүзләрне диде, әйтте газәлне,
Газәледә яд кылды ул гүзәлне.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Яр, сәнсез булмасын ул багы-бөстани мәңа,
Булмасын бу хәстә ник һәмдәми җаны мәңа.

Бу терекләңдә висалың күрсәм әсәрү-наз,
Күңлем эчрә калгусыдыр бәс ки әрмани мәңа.

Кем, висалың күйдә булсам, гидайдыр бидар,
Парса мән һәм гизгәмеш тәхет Сөләйман мәңа.

Гәр насыйп итсә биһишт, барсам висалы яр өчен,
Нилаен, йа Аллаһ, кирәкмәс хуры-гыйльман мәңа.

***

Яр үзе әлвәгъдәдин дип әйде рузы әзәл,
И Сайади, шат булгы, Тәңре фәрманы мәңа.

ТАҺИР БИКНЕҢ АНАСЫ ҮЛГӘНЕ

Ки и Сайад, бөнийад ит бу гөфтар,
Бәян әйлә бу кыйсса данәләр бар.

Сән имде кылгы дисәң бер кыйсса бөнийад,
Ишеткәннәр дигәйләр афәрин бад.

Диде Сайад, Таһир бик анасы
Булып Таһир өчен ул мөбтәласы,

Фәләкнең җәбредин фөрйад итәдер,
Балам дип аһ орадыр, зар итәдер.

Ки беркөн дәрдедин кылды хикәят,
Фәләкнең җәбредин кылды шикәят.

Диде: — Җәрех фәләк нә касәд итеп сән,
Нә максут вә морадыңа тиеп сән?

Бу гакылым калмады зәррә кулымда,
Керештең өче бер кәлеп билемдә.

Мәне һәр янга кәшакәш күп кылырсән,
Бу җан чыкали йитте, сән белерсән.

Мәне ул көн баламдин аердың,
Ки гөл химчәмәсене шахын каердың.

Ки һәр кемеге үземгә дуст тотыдым,
Ки дошман булды ул, җанымга бетем.

Йөзене дүндер мәнең сүземдин,
Кем ул гарь итәдер мәнең сүземдин.

Ки имде сән мәңа биргел морадым,
Морадым ошбудыр, бирәй Ходаем.

Ки мондин нази кылма күп җәфаны,
Ки имде мәңа күргәз дин вафаны.

Мәңа җәбрү-җәфаны күп ашырма,
Бу бәхет әсбабыны мәндин төшермә.

Бу бетмәс мөшкелемне беткер, Аллаһ,
Морат-максудымга тигер, Аллаһ.

Морадым ул ирер — Таһирны күрсәм,
Аның эзен алып күземгә сөрсәм.

Вә гәр нә калгысыдыр йөз мәнең әрман,
Балам ирер мәнең дәрдемгә дәрман.

Ходайа, Таһирымны кыл мөйәссәр,
Гариплыкта үзең бул мәңа рәһбәр.

Юк ирсә, бу әманәткә риза мән,
Моның дик йөргәнемдин би риза мән.

Бу сүзләрене диде, аһ орды,
Бу Таһир юлыда ул җан бирде.

Ишетеп бу хәбәрне Зөһрә җаным,
Кубып аһ орды, әйде: — Көйде җаным.

Ки кыркыннар айлап килде кашыга,
Кара чадыр салып барча башыга.

Кылырлар һәрбере бер нәүхә бөнйад,
Укырлар һәрбере бер нәугы әбйат.

Бу Зөһрә ошбу әбйат укыр ирде,
Бу кыркыннар бары ады дир ирде.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ ХАНЫМ

Диде: — И нурыдидәм, миһербаным,
Бу золмәт әчрә, и маһы тәбаным.

Мәни бичараны горбәттә саим,
Каян бардың, айа, и натаваным.

Мәни дәрдемә дәрман сән идең, дуст,
Кемә ди сереме, өртенде җаным.

Бу таҗы-тәхет мондаг солтанатны
Ки өртай капмасын зәррә нишаным.

***

Сайади хәксари бинәвага,
Нәзәр салмаймы ул Сахип карага.

ЗӨҺРӘНЕ АНАСЫ ТЕЛӘТЕП АЛГАНЫ

Ишетең имде Зөһрәнең нәвасен,
Салып башына Таһирның һәвасен.

Кичә-көндез булып мөстәгърак мәст,
Кылып Таһир гамен үзегә пәйвәст.

Ятыр күшек өстедә налан гирйан,
Күзе гирйан, әмма бәгъре бирйан.

Атасын һәм анасын һәм онытты,
Җиһан гыйшрәтедин күңлен суытты.

Ки чыкмас бер заман дөнья йөзегә,
Караңгылык булып галәм күзегә.

Ятыр бер сәхрада мәнзәл кылыптыр,
Үзен гыйшык юлыда бидил кылыптыр.

Нә башы, нә аягыдин хәбәр бар,
Нә Таһир хәледин бер зәррә әхбар.

Кичә-көндез көяр ирде анасы,
Кызыда бар иде гыйшык һәвасы.

Дир ирде даимән: — И Паке Сәрвәр,
Кылырсән Таһирымны сән мөйәссәр.

Ки Таһир анасыны яд кылды,
Гыҗып аһ орды, у йәккә егылды.

Кеше юктыр аның хәлене соргай,
Кани ата-ана, рәңгене күргәй?

Аны һәркем күрер, көяр улыптыр,
Кызыл гөл бәрке дик рәңге сулыптыр.

Анасыга диделәр бу хәбәрне,
Атасы белмәде мондак зарарны.

Көеп килде анасы шаһ катыга,
Кызыны гарзе кылды хәзрәтегә.

Олуг анасы күңлегә төште,
Кызыны күрәен дип көйде-пеште.

Мәхәббәт берлә чарлады кызыны,
Кызыга илтәр солтан сүзене.

Диде Зөһрә: — Нә дип аңа бараен,
Атам йөзене мән нәчек күрәен.

Бу дөньяда нә атам, нә анам бар,
Нә хушы әкърабадин зәррә гамьхар.

Барыдин кич, каму биганәдермән,
Ки Таһир гыйшкыдин диванәдермән.

Гамь Таһирдин үзгә һәмдәмем юк,
Бу җаным юлыда барса, гамем юк.

Кулыдин килсә, үлтерсен, ризамын,
Моның дәк йөргәнемдин биризамын.

Бу ут эчендә куйганчы мәни зар,
Мәни үлдерсен, булсын вафадар.

Ки мәндә зәррә юктыр нәңе-намус,
Булыптыр гакыл, һушым, барча мәхбүс.

Бу гыйшык шәэнидә булды мәламәт,
Мәламәт илене иткәй ул сәламәт.

Мәламәт иленә әйткән газәлдер,
Мәламәт тарткан ил барча гүзәлдер.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

Мәламәт кашыга шәһәр
вөҗүдем камил әйләпмен,
Мөдәррисләр кеби гыйшык
дадседә тәхсил әйләпмен.

Мәни бер гыйшык гидасыдыр,
бидарлык хуш гөлзари,
Нитай на чар нагәм ошбу йирдә мәнзәл әйләпмен.

Әзәлнең кәтибе мондак бетептер дәфтәре хәлем,
Ракыйплар җәбредин
тәкъдир хакыны тәбдил әйләпмен.

Күземдә ойку юк, күңлемдә — арам,
и мөселманнар,
Багышлап юлыда җаным,
үземне йәкдил әйләпмен.

***

Гыйнаять әйләп Аллаһым,
мәхәббәт берлә әйткәйме:
— Сайади хәк саримдыр,
сөеп мән бер кол әйләпмен?

АТАСЫ ЗӨҺРӘНЕ КАРА БАҺАДУРГА КҮҢЕЛДӘШ КЫЛГАНЫ

Кызының сүзене бу шаһ ишетте,
Үзенең күңлегә бер фикер кылды.

Бу шаһның бер имекдәше бар ирде,
Аның угылы-карендәше бар ирде.

Дир ирделәр атын Кара Баһадур,
Баһадирларга ул һәм агадыр.

Аны чарлады, диерде кызыны,
Бу шаһ аңа бирер ирде сүзене.

Бабахан күңлегә килде бу мәгъни,
Аңа бу шад вә булгай ди бәк ягъни.

Хыял итте ки, Таһирны онытыр,
Аңа мәшгуль булыр, күңлен суытыр.

Укыды фатиха, дамад кылды,
Кара Баһадурны анда шат кылды.

ЗӨҺРӘ ИШЕТЕП НАЛӘ КЫЛГАНЫ

Ишетте Зөһрә ханым бу хәбәрне,
Бәрабәр кылды йигылган сим-зәрне.

Гарипләргә бирер сәң-барәләрне,
Алыр күңелләрен бичараларны.

Бирер ләгыль, җәваһир бинәвага,
Хәер-ихсан кылыр мескин-гидага.

Ки ягъни, бересе дәстегир булгай,
Бу Таһир хәлегә тәдбир кылгай.

Вә ли гәһи Кара Баһадур килебән,
Китәр ирде еракдин тилмеребән.

Тотар ирде күңелендә кинә бисьяр,
Бу Таһирдин ишетте зәррә әхбар.

Барып тотып, аның башыны киссә,
Бу кызларга йитмәс ирде дад исә.

Боларның фикере Таһир кичә-көндез,
Чыкарырлар барысы аһы дилсүз.

Ки бер көн Зөһрә күп кылды фөгане,
Ки бер аһ орды, өртенде җаны.

Янә Зөһрә кылып бер налә бөнйад,
Үз-үзедин кыладыр аһы-фөрьяд.

Янә Мәҗнүн кеби дивана булды,
Күрең, халык эчендә әфсанә булды.

Фирак утыга көйгән бинәва дәк,
Гөлстан күрмәгән баде саба дәк.

Нә дигәнене белмәй аһ ордылар,
Йөрәге тоташып, бәгъре көядер.

Диде ахыр ки: — И Яры йәганә,
Мәне гыйшкыңда кылдың дивана.

Нәдин булдың икән мондаг бигәнә,
Ятырмән һәҗер утыда яна-яна.

Үзең гаибсән, гамьдин җөда сән,
Вә йә бер нәзанингә әшна сән?

Мәни бичараны яд итмәдең һич,
Бозык күңелемне абад итмәдең һич.

Гарибеңне куебән монда хәйран,
Йөрерсән кайсы йирләрдә хираман.

Мәни бичараны имде оныттың,
Нә кылдым, миһреңне ахыр суыттың.

Сән анда баг-бөстанда гизәрсән,
Буеңны сәрви итеп, гөлгә бизәрсән.

Ятырмын хөҗрәдә бичаралар дәк,
Баш-аяк белмәгән әүварәләр дәк.

Сән анда гыйш-гыйшрәт берлә мәшгуль,
Очар былбыл булыпсән, һәмдәмең гөл.

Ки мән монда харабы-хәстәдермән,
Ни гыйшкың юлыда пәйвәстәдермән?

Касыйд юк мән фәкыйрьгә-бинавагә,
Булыпмән мөнтәзыйр баде һәвага.

Ки бу дәрдеме диргә һәмдәмем юк,
Синең васфыңны диргә һәмдәмем юк.

Үзем йөргәли тапмыймын бәһанә,
Ки гөл булдым бу утка яна-яна.

Бу сүзләрне диебән аһ орадыр,
Анасы ишетеп, бәгъре көядер.

Кылып Зөһрә, өй кызы нәүхә-налә,
Түгәрләр күзләредин дөрре-шалә.

Диделәр: — Барчамызның рәһбәре сән,
Гүя хөсен эчендә хур сәре сән.

Булып гыйшык утыга сән хәбәрдар,
Кани нәңе, кани намус, кани гарь?

Кани сөргән дәвер ул солтанатлар?
Хәзан булмый хәзан булды йапаннар.

Кани гыйшы, кани гыйшрәт, кани яр?
Булыптыр шады-хөррәм барча әгйар.

Кил имде, бу заман хөррәм торали,
Фәрагать берлә бер дәм ултырали.

Ракыйп-дошманнарыңны шат кылма,
Бу гамьханә эчендә күп утырма.

Бу гамьдин ләхза үзеңне шат кылгыл,
Ушал дошманнарыңны мат кылгыл.

Диде Зөһрә: — Барың маһбарәләр сез,
Минең бу дәрдемә дилбарәләр сез.

Кылыңлар барча алдымда хикәят,
Ки мәндин Таһирымга бер риваять.

Беленңнәр, ул терекме бу җиһанда,
Ки монда җаны, әмма җисме анда?

Риваять мазмунен инша кылыңнар,
Фәкыйрьнең хәлене имла кылыңнар.

Йийгылып барча кызлар җәмгы булды,
Бу Зөһрә урта йирдә шәмгы улды.

Алар һәрбере белгәнен диделәр,
Барысы Зөһрәнең гамен йийдылар.

Вә ли бер өй кызыдыр, аты Шаһбаз,
Бу ирде Зөһрәнең дәрдегә дәмсаз.

Бар өй кызларының башы ирде,
Һәмишә Зөһрәнең юлдашы ирде.

Булыр ирде бу Зөһрәгә карендәш,
Янә бер йирдә сөт имгән имекдәш.

Диде ул: — Килтерең мөнши дивани,
Бети бетең — намә хуш миһербани.

Биреп Касыйд кулыга йибәреңнәр,
Хәбәр нә булгысы, аны күреңнәр.

Табылса, булгай ул дәрдеңгә дәрман,
Табылмаса, бары калмагай әрман.

Бу сүзләр Зөһрәгә күп хуш кәлде,
Мәхәббәт берлә аңа җуш кәлде.

Диде: — Мөнши кәлеп хәлемне күрсен,
Күреп хәлемне, ул намәгә язсын.

Китереп мөншине Зөһрә кашыга,
Сәрупа кидереп буе-башыга.

Аңа кылды бары хәлене әзһар,
Диде: — Таһирдин аңа булса әхбар,

Морадыңча җәваһирлар бирәен,
Сәне туйкаем үзендә күрәен.

Бетеде мөнши һәр нә әйткәнене,
Нә-кем мөшкел башыдин үткәнене.

Янә язды ушал хат эчрә әбйат,
Укыбән бу газәлне кылды фөрйад.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

Кылыр бәйтел-хәзан маәви үземгә,
Күренмәс булды бу галәм күземгә.

Йөз налә кылып-әйтеп йибәрдем хәбәрем-
не,
Килтер хәбәрен, Касыйд ушал симбәремне.

Ул безне куеп, үзгә белән яр булыптыр,
Әмма мән үзем кылгым андин гизәремне.

Бер ләхзада вәйрәнә кылыр арды-сәмани,
Йекбар чыкар сим дады, аһ сәхәремне.

Җанымны фида әйләян, имде нитәмдер,
Күрсәм янә бер йөзене, шәмсе-камәремне.

Йөз михнәт әндүһкә гирифтар булып мән,
Җанымны бәрай кем, кылаен дәрд серемне.

Бәрваз кылыр бәндә Сайади, оча белмәс,
Көйдерде йөзең шәмгы мәне, бал серемне.

ЗӨҺРӘ ТАҺИРГА КАСЫЙД ЙИБӘРГӘНЕ

Биреп ул хатны Касыйдны кулыга,
Рәван кылды аны бу гыйшык юлыда.

Янә нәчә тивәгә йөкләде зәр,
Бары ләгъле-җәваһир ирде әхмәр.

Ки шайәд бәндә булса ул мөсафир,
Биреп әленең аңа дөрре-җәваһир.

Юк ирсә кайсы йирдә шаһ булса,
Аңа фәтех зәфәр һәмраһы булса,

Дигел гарзе дилемне аңа зинһар,
Мәнең хәлемдин ул булса хәбәрдар,

Кадәм рәнҗидә кылсын бу гизәргә,
Нәзар салсын харабынчы бән зарга.

Күземне нуры юк юлымны күрсәм,
Тилем юк кемсәдин бу серне сорсам.

У чарга нилаен, балы бер ямь юк,
Бу дөньяда мәнең дик бер гарип юк.

Терек мән, үзмәгем андин өмидем,
Оныттым мән аны дип дады йийдым.

Дибан Касыйдка хәлене сәрасәр,
Китереп кушты кәрванга бәрабәр.

Катар әйләп нәчә хуб белмәяне,
Йөреп йиңел торыр яды һуаны.

Диде Касыйд: — Айа и дилбәр балар,
Сөчүк җан мәлхәме маһи ләкалар.

Сорагын белмәсем аның һәр шәһәрдә,
Вә йә гавасләр дәк бәхре бәрда.

Янә кычкырсам һәр язы-ябанда,
Вә йә чүлләрдә, һәр багы чәмәндә.

Вә йә базар эчендә чари кылсам,
Нә йирдә мән, һәр гизәрләрдә йөрсәм.

Сорагын аны кемдин сорармын,
Нә дирмән һәр гизәрләрдә йөрәрмен.

Диде Зөһрә: — Һәр бу сүзне яхшы әйтең,
Җавабыны бираен, сез ишетең.

Әгәр һәр мәнзәл маәвадә йөрсәң,
Вә йә шәһәр эчрә һәр базарда керсәң.

Вә йә ултырганыңда-йөргәнеңдә,
Вә йә базар эчендә кергәнеңдә.

Вә ли чүле-җазирәдә йөресәң,
Вә йә бөстаны баг эчега керсәң.

Бөләнд аваз кычкыр, дады гыйшык мән,
Гариплектә гарип һәм зады гыйшык мән.

Мәне бу гыйшык уты хәйран кылыптыр,
Мәнең дәк кемгә сәргәрдан кылыпдыр.

Бу дәрдемгә дава эзләп йөрепмән,
Кәчеп җанымдин ил ба ил сөрепмән.

Боларны кычкырып йөр юл йөрердә,
Каю мәнзәлдә утлырып торырда.

Бу сүзләрне ишетсә ул дилфикәр,
Булыр гыйшык бабыда сәңа хәридар.

Кылыр җаныга җанына фидаи,
Була күр ул егеткә рәһнәмаи.

Бу сүзләрне ишетте ирсә Касыйд,
Рәван булды у заригә васыйд.

Йөрәрде һәр шәһәрдә, саз итәрде,
Ки зады гыйшык дип агаз итәрде.

Йөреп һәр йирдә бер дәм кычкырырды,
Ки барын-юкыны аңлап алырды.

Ки нагәһ очрады шөһрәти Багдад,
Булыр гамьлык кеше бу Багдадта һәм шат.

Силгәһ ирде, шаһлар сил итәрде,
Ки бу юл силгәһ эчрә үтәрде.

Торып шаһзадәләр берлән бу Таһир,
Нишанә атар ирде, күрде заһир.

Торып кычкырды Касыйд: —
Зады гыйшык,— дип,
— Гарип өфтадага һәм зады гыйшык,— дип.

Минең дәк бармы икән
гашыйк эчрә кергән,
Көебән көл булып өртәнә йөргән?

Минең дәк бу шәһәрдә бер мөсафир,
Ки булгаймы мәңа һәм йирдә һәмсир.

Ки ягъни гыйшык көйгән булса ул шаһ,
Гариплыкта ул мәңа булса һәмраһ,

Бу гыйшык дадыны Касыйд кылды ахыр,
Бу сүзләрне барын аңлады Таһир.

Диде Таһир: — Айа шаһзадәләр сез,
Торып сез бер бүләк, әвараләрсез.

Барали, ул егет хәлен сорали,
Нә булыптыр ки, әхвален сорали.

Каю шаһзадәнең фәрзәнде икән,
Каю бер дилбәрнең дилбәнде икән?

Килеп сорады ки Таһир: — И диларам,
Каю мәйханә гыйшыкдин ачып җам?

Булып сән лайагкыл шәбруз,
Нә сәндә гыйшы-гыйшрәт гайде нәүруз?

Бакармән, юк нә сабырың-карарың,
Гакыл бабыда зәррә ихтиярың.

Вөҗүдең шәһәредә кем тәхет корыптыр,
Ушал тәхет өстедә кем ултырыптыр?

Бу дөнья шаһымы, я бинәвалык?
Ки дилбәр дагымы, я бу гидалык?

Каю гыйшкың бу сәнең падишаһы?
Тотыптыр тәхетең үзрә бер гүаһы.

Каю шаһдин булыптыр миһербанлык?
Кылып сәнсен аның илә әшнәлык.

Илаһи, булмасын һич гаһед-пәйман,
Гидайны кылыр шаһ бәнд рәваннан.

Ки мән бер шаһ илән мәйханә булдым,
Ракыйплар хәйредин бикәнә булдым.

Аның берлән мәхәббәт тохмен иктем,
Вә ли бисйар горбәтләрене чиктем.

Ризасы юк иде мәндин айрылырга,
Гарип булып, гариплектә йөрерга.

Юк ирде айрылырга ихтиярым,
Аерды, нилаен, Пәрвардикәрем.

Булып мән бу шәһәрдә бер гарибе,
Ки юктыр мәндин үзгә һич гарибе.

Кешем юк бер заман разы дилемга,
Бу күңлем эчрә төшкән мөшкелемга.

Укыбән бу газәлне зары-гирйан,
Күреп шаһзадәләр һәм булды миһербан.

ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК

Һәҗәр утыга кичә-көндез
көйде җаным сән багыйс,
Калмады сабры-карарым,
миһербаным сән багыйс.

Унсигез мең галәмне тәрк әйләдем вислең өчен,
Ма сива булдым мән, и арам җаным, сән багыйс.

Үзгәләр мирза булып гыйшы-фәрагать әйләде,
Хәк па булдым мән, и арам җаным, сән багыйс.

Бер сәне дидем, дагын булдым җиһаны әүварәсе,
Гыйшык утыдин өртенеп,
бу ханәманым сән багыйс.

***

Гыйшык утын бәнһан ит, көйде Сайади нәчә ел,
Имде әзһар әйләрәм, сахиб караным сән багыйс.

КАСЫЙД ТАҺИР БИК БРЛӘН ТАНЫШКАНЫ

Диде Касыйд: — Айа гаммаде гыйшык,
Бу шәһәр эчрә гарип офтабе гыйшык.

Ки һич гамьхар бар микән гарибә?
Каю йирдин сәни тартып насыйбә?

Кәлеп монда, торыптыр сән мәкаме,
Төшептер бу муйнына сәйийаде даме,

Нә йирдән сән, мәңа кылгыл хикәят,
Чигепсән рәнҗе-михнәт биниһаят.

Диде Таһир ки: — Шәһрем аты — Татар,
Ки җөмлә кәраваны андин үтәр.

Ки шаят төшсә юлың ул йирега,
Сәлам әйт бездин ул шаһ сарига.

Дигел, әлбәттә, бездин анда әхбар,
Бу хастә хәледин булсын хәбәрдар.

Мөсафир бер егет Багдадта безгә
Очырап, күп сәлам йибәрде сезгә.

Сәбәп берлән төшептер ул мөсафир,
Теләйдер ул сездин мәгәре тәдбир.

Дисәңез нә сабырына карары?
Сәнең ядың ирер аның морады.

Дигел бу сүзләрне, әлбәттә, аңа,
Тәррәхим әйләгәй шаят ки мәңа.

Диде Касыйд: — И гыйшык мөбтәласы,
Төшеп башыңа гариплек бәласе,

Гариплектә гарип дәк сәр гарипсән,
Әгәрчә бер гарип сән, шат итәрсән.

Ки Зөһрәң анда хәйраны харап,
Фиракың утыга даиме кәбаб.

Фиракыңда ачылган гөл сачылды,
Хәзан улды, әмма гөлләр ачылды.

Тигеп бады хәзан гөлнең йөзегә,
Күренмәй дөнья гыйшрәте күзегә.

Күзене җөмлә галәмдин йомыптыр,
Ки сәндин үзгәне ул онытыптыр.

Гыйлаҗы юктыр, кайсы сари баргай,
Хыялыда шудыр ки, җаны биргәй.

Мин аның касыйдемен, яхшы белгел,
Китәр булсаң, китәр фикрене кылгыл.

Бу сүзләрне ишетте ирсә Таһир,
Чыкарды йөрәгедин аһы заһир.

Кочаклашып икәве егъладылар,
Бу торганнар йөрәген дагладылар.

Кылыр һәркайсы бертөрлек фәгани,
Ки булды күз яше абы-рәвани.

Бу Таһир бик инанмас дәк буладыр,
Сөвенгәндин терелеп, гәһ үләдер.

Диде (Таһир): — Бу сүзең чынмы, и яр?
Нәчек һәмдәм булып сөйләштең, и яр?

Шу күз берлән күрепме сән күзене?
Колагың ла ишеттеңме сүзене?

Шу тел берлә аңа сүзләштеңезме?
Гаме-кайгысыдин изләштеңезме?

Диде Касыйд: — Йөзен күз берлә күрдем,
Нә хәле бар ирде, тел берлә сордым.

Нәчә дәрде диле бар ирде, әйде,
Мәне касыйд кылып сезгә җибәрде.

Ки булды икесе хушхали хөррәм,
Булып бичаралар ул дәмдә пәйгамь.

Бар ирде анда бер кәрвансарай,
Төшәр ирде (анда) гарип һәм гидай.

Бу Таһир килтереп төшерде анда,
Булып Касыйдка Таһир мисле бәндә.

Диде Таһир: — Мән өй сари бараен,
Барып, хандин китәр дәстүр алаен.

Керебән барды Таһир ул хәрәмгә,
Бу серне әйделәр Маһым санәмга.

ТАҺИР БИК ШАҺИДИН РӨХСӘТ АЛГАНЫ

Янә килде янып солтан кашыга,
Чөн анча гарзе кылды хәзрәтега.

Диде солтанга Таһир гарзе бисйар,
Бу эшнең әүвәледин кылды әхбар.

Ишетте ирсә ул гарзены солтан,
Аның күңлене аулап, булды хәндан.

Диде: — Нә йирдә булсаң сән, терек бул,
Кил имде, егълама, китсәң, әнә юл.

Торырсән, дидәмез өстедә торгыл,
Китәрсән, янә бер әйләнә килгел.

Ки булсын җөмлә мөшкелләр көшады,
Кыла күр безне һәм, әлбәттә, яды.

Илаһи, килмәгәй ирдең кашыга,
Бу нә сәүдә иде, салдың башыга?

Кызыны дәрде берлән көйде җаны,
Фирак уты белән өртенде җаны.

Фәганы-налә берлә кылды вәхшәт,
Нә кылсын ул, һәм ахыр бирде рөхсәт.

Диде: — Һәркайда булсаң, бул сәламәт,
Вә ли куйдың кызымга сән мәламәт.

Бу сүзләрне диде, хазингә керде,
Керебән, фута туннар чыкарды.

Сәрупа кидереп андак җанани,
Бу Таһирга әйде: — Хуш, миһербани.

Һәмишә биш йөз оста ирде намдар,
Бары Маһымга ирделәр сизадар.

Ошбу көн барчасын йигдырып ирде,
Ки бердәүдин фута кылдырып ирде.

Аңа күп ирде бу гыйшык һәвасе,
Ки бер йөз мең төмән ирде бәһасе.

Әмма бу футаны бирмәде аңа,
Диде: — Саклап куярмын,— диде,— сәңа.

Әгәр кырык ел үтәр, һич уңа кылмам,
Ки сәндин үзгә, бел, һичкемгә бирмам.

Фута булсын кызымга ядкәре,
Көяр күңлене булсын пайдары.

Ки сән килгенчә фута мәндә торсын,
Сәне күңле теләсә, аны күрсен.

Ки барсаң, анда сән безне онытма,
Бу Маһымдин кызык күңелне суытма.

Барып күрсәң сән ул мәһбарәләрне,
Вә я нәзек бәдән шаһзадәләрне.

Алар берлә кушылып гыйшрәт итсәң,
Ки бу бичараны анда онытсаң,

Айа ниткәй зәгыйфи натәваным,
Фиракыда көяр хәстә бу җаным.

Фиракыңда чигеп ирде җәфаны,
Ки сәндин күрмәде ахыр вафаны.

Янә куйдың аны үзгә бәлагә,
Гыйлаҗым нә булыр ул бинәвага?

Өмидең мән фәкыйрьдә бар булса,
Килермән, гәр Ходаем яр булса.

Даригъ итмә бу бер футаны мәндин,
Өмидең булса әгәр соңра мәндин.

Кылыр ул барча һәмдәмнәр мәламәт,
Килермән гәр Хода кылса сәламәт.

Аларның алыда шәрмәндә кылма,
Ки бер фута өчен шәрмәндә кылма.

Ки бу тәзвир илә футаны алды,
Ки Таһир шат, Маһым гамедә калды.

ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК

Гыйшык ара Мәҗнүн булыпмын,
Ләйлә дәк ярым кәрәк,
Гамь дийарыга төшеп мән, мәңа гамьхарем кәрәк.

Налә вә зари әгәр кылсам, мәни гаеп әйләмәң,
Балбыли шүридәдер мән, мәңа гөлзарым кәрәк.

Дустларым тагын әйләмәң бу синәи чакем күреп,
Гыйшык ара мәрданә кердем, нике нә арым кәрәк.

Һәркемең күңлендә бер арманы бар, эзләр аны,
Гыйшык базары ирермен, мәңа базарым кәрәк.

***

Кол Сайади, интиһаи дәрде дил, ишеткел аны,
Яхшы сахип дил белән элмәктә тотарым кәрәк.

МАҺЫМ ТАҺИРГА ҖАВАП БИРГӘНЕ

Фута берлә тутарын алды Таһир,
Янә Маһым кашыга кәлде Таһир.

Бу гәз Таһир кәлеп Маһым кашыга,
Кызыл гөл дәк йөзен юып күз яшега.

Кылыр Маһым өендә аһы-фәган,
Түгәр күзләрендин яшь урныга кан.

Фәган әйләп диде Маһым: — Айа шаһ,
Көяр булдым мәни бу бәхте-кәмраһ.

Зәгыйфә үзем белән чиктем җәфаны,
Ки сәндин күрмәдем ахыр вафаны.

Мәне өртәр сәне нару-фиракың,
Күңледин чыкмагай бу иштийакың.

Ниһан итсәм, эчем көеп барадыр,
Фәган итсәм, һәммә галәм беләдер.

Китәрмен, димә, йөрәгем ярылыр,
Юлың туфракыда каным карылыр.

Бу мөнәккаш хөҗрәне тәрк итәрмен,
Китәр булсаң, мән һәм бергә китәрмен.

Мәне бу утың эчрә куйма, и җан,
Мәнең һәм калмасын күңлемдә арман.

Тапугыңда йөреп хезмәт итәен,
Әгәр үлсәм, морадыма йитәен.

Фəганымдин халаикъ күңле тынсын,
Хəсəд иткəн фəлəкнең буйны сынсын.

Фəлəкнең шаныга кылды газəл яд,
Укып Маһым, кылыр йөз аһы-фөрйад.

ГАЗƏЛ МАҺЫМ

Монча җəбер иттең мəңа фөрйад иткəндин, фəлəк,
Дəрдемə һич йитмəдең бидар
əйлəгəнеңдин, фəлəк.

Такате сабыр карарым калмады бу һəҗəрдин,
Булды күңлем кəнче,
хуш бер бад əйлəгəнеңдин, фəлəк.

Яр мөхəррəм юк ки, нəҗат дилем гарзе əйлəсəм,
Шат күңелем əйлəдең,
на шат əйлəгəнеңдин, фəлəк.

Җəмилəи җан тəнемне өртəр нару-фирака,
Һəҗəр утыда булмасын бөнийад
əйлəгəнеңдин, фəлəк.

***

Кол Сайади, бу фəлəк күплəрне бер бад əйлəде,
Йитмəде шəрринега һич фөрйад
əйлəгəндин, фəлəк.

ТАҺИР БИК НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ

Диде Таһир: — Айа гыйшык мөбтәласы,
Ки зәррә булмады гамьнең дәвасы.

Сабыр кылсам, буладыр гамь зиядә,
Мөдара калмады һич маҗарада.

Нәчә еллар сәңа һәмханә булдым,
Әсире дилбәри дилдарә булдым.

Башымдин чыкмады аның хомары,
Күземдин булмады аның дидары.

Күңелдин чыкмады бер лалә дагы,
Мәне көйдерәдер аның фирагы.

Аның дагыда бу хабе хыялым,
Торырга, нә йөрергә юк мәҗалым.

Китептер гакыл, һушымның хомары,
Әлемдә калмады сабыр вә карарым.

Җиһанда ники багның гөле ирдем,
Ачылмаган чәмән былбылы ирдем.

Газиз ирдем җиһанда, хур булдым,
Теләдем яр васлын, зар булдым.

Әгәрчә мән ирермен заре әфкәр,
Өмидемдер мөйәссәр булса ул яр.

Әгәр сән гашыйк ирсәң, сабыр итәрсен,
Сабыр берлә морадыңга йитәрсен.

Китәрмен, тормакым юк, хуш калгыл,
Мәне күргел, мәне пәндемне алгыл.

Әгәр һәркем чикәр һәҗран җәфасын,
Күрер бичара кол ахыр вафасын.

Әсир булдым, күрең, нә хур булдым,
Булып гашыйк, һәмишә зар булдым.

Ни гашыйк шәәнегә ул кылды иршат,
Бетеде куйды, әйтте нәчә әбйат.

ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК

Хәстә җаным йөз әләм
та-ар-та-ар ушалы дилдар өчен,
Тартмас ирдем йөз әләм,
та-ар-та-ар мәхәббәт бар өчен.

Аh ва вәйлаh, дисәм, и дустлар, гаеп әйләмәң,
Налә кылмай нилаен ул дилбәри дилдар өчен.

Нә гөнаh иттем икән,
айрылмадым, и Пәрвәрдегәр,
Булмас ирдем мән җөда,
булдым гами әгъйар өчен.

Гашыйк бичаралар мәйданда күрде башыны,
Мәгърифәт базарыда торган шәкәр гөфтар өчен.

***

Көлбәи әхзан ирер дип әйткән Сайади мескен,
Җаныны әйләр фида ул сахибе әсрар өчен.

ИКЕ ГАШЫЙК ӨЧЕН КАСЫЙД ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ

Бу әбйады укып чыкты кашыдин,
Румалын һөл кылып күзе яшедин.

Кәлеп, Касыйд каршыда егълады зар,
Бу Касыйд һәм күзендин түкте хунбар.

Диде Касыйд: — Дәрига, би вафа син,
Кылырсын бу гарипләргә җәфа син.

Аны анда күрермән заре әфкәр,
Моны монда күрермен мәйле дидар.

Ул анда хуш яныптыр зары хәйран,
Болар монда булыптыр зары гөрйан.

Ки Зөһрәҗан ирер бер шаһы хубан,
Бу Маһымҗан гүя бер маһы табан.

Ки Зөһрәҗан ирер бер шаһы сәрвәр,
Ки Маһымҗан ирер бер маһы әнвәр.

Аны анда күрермен — йөзләре гөл,
Моны монда күрермен — зөлфе сөмбел.

Ул анда җөмлә күздин хур улыптыр,
Бу монда хәстәи-бимар улыптыр.

Күрермен җөмләсе зарың сәңа ул,
Ки җанбази хәридарың сәңа ул.

Боларның хәлегә ул көйде Касыйд,
Нәчә сүз гашыйканә кылды Касыйд.

ГАЗӘЛ КАСЫЙД

Чын гашыйклар һәмишә зар икәндер,
Хакыйкать юлыда нә хур икәндер.

Булып даим һәмишә ма сәви Аллаһ,
Бу гыйш әсбабындин бизар икәндер.

Синең гыйшкыңда көйгәннәрне күрдем,
Аларның арзусы таййар икәндер.

Гүзәл ярыдин айрылганны күрдем,
Аның һәм багыйсе әгъйар икәндер.

***

Дисәләр, кол Сайади, җан фида кыл,
Бу гыйшык әсбабыдин таййар икәндер.

КАСЫЙД БАГДАТТА КАЛЫП, ШАҺРАЙНЫ АЛЫП, ТАҺИР БИК ЯЛГЫЗ КИТКӘНЕ

Укыды бу газәлне Касыйд анда,
Күңлегә гыйшык төште җаны-тәндә.

Бу Шәһри гашыйк Касыйд булыптыр,
Күрең, Шәһригә нәүбәт килептер.

Бу Касыйд һәм булып гыйшкың хомары,
Күрең, Шәһри белән булды җаны.

Янә бер эшне күрең, кылды Касыйд,
Бу Таһирдин нәчек аерылды Касыйд.

Диде: — И Таһир, мәрде сәхин саз,
Ки бирсен никдин һәм булды агаз.

Сәнең өчен фәкыйрь монда тораин,
Насыйбым ни булыр, аны күрәин.

Кичә-көндез торып хезмәт итәин,
Хаһи терек, хаһи үлек булаин.

Үземгә һәр җәфа килсә, торыпмын,
Башымга бу гариплекне күрепмен.

Бу сүз Таһирга андак хуш кәлде,
Ки бу Шәһри ханымга хуш кәлде.

Диде Касыйдка: — Мән бирдем үземне,
Халаикъ, чын белең, әйткән сүземне.

Диде Таһир: — Мән үзем туй итәрмен,
Күңлемне тындырып, мондин китәрмен.

Ушал туйда күп халаикъ булды хәндан,
Җәваһир сачтылар чәндан-чәндан.

Ушал туйда ясаул булды Таһир,
Хакыйкатьләрне анда кылды заһир.

Гарз ки туй итеп Касыйд ханымны,
Боларга тапшырып Маһым җанымны.

ГАЗӘЛ ТАҺИРГА МӘРДАНӘЛЫК БИРГӘНЕ

Мәйданә керан гашыйк мәрданә кәрәк булса,
Һәр җәбре Рөстәм ширанә кәрәк булса,

Гашыйк ише егъламак намус нә важибдер,
Ташлап тәнең гарене дивана кәрәк булса,

Һәр сүзе яратларын һәм дөрре-гәүһәр булды,
Дәрьяга чумар гаувәс дөрре данә кәрәк булса.

Һәр йирдә күрең,
гашыйк җан тартты җәфа чикмеш,
Җаныны бирер гашыйк җананә кәрәк булса.

Дөньяны талак әйләп, гыйшык бунәсендә кайнап,
Челлә Йәзид дәк даим мәстанә кәрәк булса.

***

Бу сүзне Сайад аның лә һиммәт футасын багла,
Һәр шаме-сахар багла һәмханә кәрәк булса.

ТАҺИР БИК СӘФӘРЕДӘ КЫРЫКЧЫ ОЧРАГАНЫ

Кәлеп Таһирга ярының сәламе,
Китеп Маһым кулыдин вислы җамы,

Торып нәчә күреп егълаштылар зар,
Ишеткәннәр барсы булды әфкәр.

Икесе егълашып кылды дәдагы,
Күреп Маһым орар җәрех сәмагы.

Китереп менде Таһир яхшы чынбаз,
Очар ирде йөрерсә мисле шаһбаз,

Тәҗаз укып рәван булды шәһәрдин,
Булып Маһым җода ул бәхре бәрдин.

Килеп Таһирга ул дәм Хозер рәһбәр,
Мәдәт кылды ушал әүладе сәрвәр.

Йөреде җәһд әйләп : —
Хак, — ди-ди бисйар,
Күзедин яшь акар, күңледә гыйар.

Барыр ирде юл үзрә мәсте мәгъмүр,
Күңлендә — гыйшык уты,
кулыда — тамбур.

Ормиз юк иде хабы-хәйалы,
Хыялыдыр никәренең җәмалы.

Кичә иде әйранлык, күңел хушы,
Егетлек мәүсиме эчендә йөз хушы.

Нигәрен яды берлә саз итәрде,
Үзене сазыга агаз итәрде.

Барыр иде нигәрен яды берлә,
Нәчә гыйшык бабыда әбйады берлә.

Барыр ирде юлыда берничә рәһзән,
Адәм сурәт каракча ирделәр бәнд.

Бу Таһирга алар очрады нәгаһ,
Төшеп бәнд иттеләр Таһирны бигәһ.

Диде Таһир аларга гарзе хәлен,
Үзе һәм йәнә Зөһрә никәрен.

Болар һәм белерделәр: гашыйк икәндер,
Бу Таһир Зөһрәгә лаек икәндер.

Диделәр: — Гашыйканә кыл газәл яд,
Ишетебән сәне әйлайәле, әлзад.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Гашыйкым, и дустлар, җаныма җанан эстәрам,
Җанга җанан булганы җаныма иман эстәрам.

Ләбләре әбе хәйаттыр, тәшнә ләб бичарадыр,
Дәүләтеңдә мән йәнә бер әбе хәйат эстәрам.

Яр, сәнсез җәннәтә барсым, золым маэвә ирер,
Наләи-әфганә әйтеп бер маһы табан эстәрам.

Дәрд би дәрманыга төштем, и табибы харикым,
Мөкаддәмендә баш куеп, дәрдемә дәрман эстәрам.

***

Кол Сайади, гашыйк ирсәң, эстәмә абадлык,
Мән үземне хәл итеп, бер маһы табан эстәрам.

ТАҺИР АНДИН ЯНӘ ГИРИФТАР БУЛГАНЫ

Ишеттеләр ирсә Таһирның сүзене,
Фида кылырлар болар барча үзене.

Куя бирде алар кылмай зарар һич,
Яманлык булмады зәррә әсәр һич.

Алардин үтте вә сөрде юлыны,
Каравыл дәк карап рәһ уң-сулыны.

Күренде алдыда нагәһ сәпаһи,
Чыкарды җаныдин Таһир бер аһи.

Якын йитте, күрәр һәм диле азар,
Барысы ата би зар, ана би зар.

Болар һәм килделәр, таһирны тотты,
Гарип бичара һәм хунайә йотты.

Күреп Таһирны барсы булды хара,
Күзедин яшьне барадыр, синә би яра.

Диләр: — Бу ни хәл, бу ни гөфтар?
Сән угрысәнме, юкса гашыйк зар?

Җавап бирде аларга ошбу Таһир,
Бары хәлен боларга әйде ахыр.

Диде: — Мән бер харап дик, нә дер сән?
Мәхәббәт шәмгынә пәрванәдер мән.

Төшепдер күңлем эчрә данә гыйшык,
Булып мән, дусларым, инсаны гыйшык.

Ки бер шаһзадәни булырым гида,
Мәне көйдерде ул мөйәссәр Хода.

Бу дәрдемгә булыпдыр ки гирифтар,
Булыпмын гыйшык утыга өртенәр.

Хәйлинә күргәли та мән бәһанә,
Барамын гыйшык утыга яна-яна.

Диде Таһир бу сүзләрне тәмамы,
Болар егълаштылар бер хассы-гами.

Диделәр: — Бер ишетик барча дадың,
Хода бирсен, егет, җөмлә морадың.

Бу гыйшыкдин бер газәл сөйлә бары,
Ки сәндин безгә калсын ядкәре.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Былбыл мәстем, кунарга бер гөлестан эстәрам,
Бу һава гөлләрне нилә́й, үзгә гөлне эстәрам.

Җаһил бәдбәхет имәсмен бер мәкам эчрә торып,
Һәр мәкам мәнзәле бөстан бөстан корып.

Кем дәк хәммал имәсмен,
салу-маһ вәгазь иткәне,
Гашыйкым дидары мән күрмәгә асан эстәрам.

Вәгъдә вәсил улгали гакыйба
һушым хәйран ирер,
Гакыл ла йагкыл ирермән тарфәте мәстан ирер.

***

Кол Сайади, сабыр идән, күрең, висал ярыны,
Изтираб әйләп, һәвәсе берлә асан эстәрам.

ТАҺИР АНДИН КУБЫП БЕР МӨНАҖАТ КЫЛГАНЫ

Бу сүздин алдылар бер зәррә өлфәт,
Олук-кечек барысы бирде рөхсәт.

Янә юлга кереп булды рәванә,
Янә гыйшык уты берлән көя-яна.

Үзедин үзе һәрдәм чуш итәдер,
Гәһи үзедә, гәһи үзедин китәдер.

Хоруш ошбу ирде бинәваи,
Теләр ирде Ходадин дилбәрени.

Дийәр ирде: — И Ходай, һәр ду галәм,
Яраттың Адәм-Хәуваны әүвәл дәм.

Мәне шәмгъ утыга өртенде җаным,
Тәнемдә калмады рухы-рәваным.

Мәни бер дилбәрга яр кылдың,
Әсир вә бикәс пимар кылдың.

Кечелектә бәси чиктем җәфаны,
Ки имде күрсәт ул ярдин вафаны.

Ки бу кичәдә мәнзәлга йитергел,
У мәнзәл мәне мәнзәлга йитергел.

Сәхәр вактыда йиткер мәңа аны,
Кушылсын ошбу тәнга тәне-җаны.

Кылырсән ошбу мөшкелне сән асан,
Ки сәндин үзгә юк дәрдемгә дәрман.

Бу сүзене диде, йөреде бер дәм,
Күрәр алдыда бер таг мөгаззәм.

ТАҺИР БИККӘ ТАГ ЮЛ БИРМӘГӘНЕ

Ки бу юл таг арасыдин үтәрде,
Нә кем кәрван килеп, укып китәрде.

Бу Таһир килде, юл бабгыдин үткәй,
Бу тагдин үткәй, мәнзәлгә тигәй.

Күрең, таг бер килеп, булды гирифтар,
Йөрер юлы юка ирде, калды зар.

Диде Таһир: — Дәрига, кыйсмәтем бул,
Бу таг эчендә калдым, кани ул юл?

Гарип улса, кеше булмас кашыга,
Гарип улса, гарип егълар башыга.

ТАҺИР ТАГЫГА ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ

Бу Таһир тагның шаиныга әбйат
Укып кылыр бу таг эчендә фөрйад.

Ки егълап диде: — Айа сәң харә,
Нә кылдым сәңа мән мескен бичара?

Гарипләргә рәхим йиймәйдер даглар,
Гариплектә гарип хәлега егълар.

Диде: — И бу әл-Хәҗәр Тәңре атыдин,
Мөхәммәд Мостафаның хөрмәтедин.

Зәмин-әсманның гарше хакы,
Янә Ләүхә-Каләмнең нәкыш хакы.

Өмидлек булмаса Тәңре хөрмәтедин,
Мөхәммәд Мостафаның шәфкатедин.

Мәни бичарага сән юл бирерсән,
Гүя оҗмах эчендән гөл бирерсән.

Ходага бер мөнаҗат кылды ирсә,
Бу таг юл ачып, юл бирде ирсә.

ТАҺИРГА ЮЛ БИРГӘНЕ

Әйтең инде, дустлар, асыл сүзене,
Мөселман сән, Ходага тапшыр үзене.

Чын ихласыңдин үзгә яр булмас,
Ходадин үзгә һичкем яр булмас.

Мөнаҗат әйләде ихласы берлән,
Сыгынды бер Ходага расты берлән.

Ачылды юл, сәгадәт булды Таһир,
Котылды бу бәладин бәндә Таһир.

Бу таг арасыдин үтте булып шат,
Гаму-кайгыларыдин булды абад.

Хода дип төште юлга, булды арам,
Ки татар шәһәрега егылды ихрам.

Янә юлга кереп, андак йөрерде,
Тивәне юл белән йитез-йитез сөрерде.

Ходаем ул заман кылды гыйнаять,
Сәхәр вактыда тугрыр дәүре сәгадәт.

Күренде шәһәр Татарның карасы,
Хәйлә итмәгә юк һич маҗарасы.

Вә ли һич туктамыйдыр күздә яше,
Бетеп юл өстедә тивәнең ашы.

Йиймәк өчен буенына озатыр,
Тивәнең шаиныга Таһир сүз әйтер.

Диде Таһир ки: — Һәмдамым, белерсән,
Мәнең күңлемдә серне белерсән.

Сәне куйсам әгәр бәгъзе галәфкә,
Таба алмам бу көн ошбу таләпкә.

Янә бер ничә форсат кыл бу сәгать,
Ки йиткәймен никәремгә сәламәт.

Бу сүз берлән тивә ул юлга керде,
Кадәмен тиз итеп, илдаим йөрде.

Карары калмады, керде шәһәргә,
Ки сабры юк анасыга карарга.

Кереп дәрвазадин булды рәванә,
Күңлендә шөкер итеп орар тәранә.

Ушал күшек астыга тивә чүпте,
Төшеп, тивә йөзен сылады-үпте.

Тивәне куйды, юкары чыкты,
Бу күшек хөҗрәләрне гизде-бакты.

Күрәр бер хөҗрәдә ятыр дүкәнә,
Күребән орды аһ гашыйканә.

Аның аһыга уйганмады Зөһрә,
Бу Таһир зәррә алмады бәһрә.

Дәми ултырды, кылды сәзаи,
Карамады бу һәм, тартты изаи.

Фөган әйләде Таһирзадә: — Гыйшык мән,
Мәни бичара, гәр һәмзадә гыйшык мән.

Еракдин килгәнем сән яр өчен торыр,
Җәфалар тартканым дилдар өчендер.

Бу сүзләр иртәдин калган мәсәлдер,
Куп имде, ятмагыл, вакыт җәдәлдер.

Сәне гыйшкың мәне дивана кылды,
Сәне гыйшкың мәне әфсанә кылды.

Сәне гыйшкында күрдем күп җәфаны,
Ки күрмәс булдым имде бер вафаны.

Башыңны күтәреп күр бинәване,
Синең гыйшкында булган бинәване.

Никәрем, наз кылып ятма имде,
Мәне күреп тәгафүл итмә имде.

Кубып имде висле җамы китергел,
Мәне тәшнәга бер дәм суны биргел.

Фиракың тәшнәсен сираб кылгыл,
Бу золмәт кичәсен мәһтап кылгыл.

Әгәрчә мөфлис мескен гидамын,
Сәне көекеңдә көйгән бинәвамын.

Ки йите ел ирер һиҗреңдә, и җан,
Җәфа тарттым, вә ли калмады арман.

Ки имде вакты ирер ки шат утырсак,
Арага висле җамыны китерсәк.

Ки бу гамькин күңелләр имде туйса,
Хәсәд иткән фәләкне буйны сынса,

Әгәрчә дуст булса, шат булсын,
Бары гамь илкедин азат булсын.

Ки ахыр бу газәлне кылды әбйад,
Бу сүз берлән уянып булды дилшат.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Шөкер Аллаһ,
мән бу көн күрдем рухы гөлшанымны,
Йөзне гакес мәгәр хөршид әйләр җамыны.

Җамы тотгыл никәрем ошбу көн бер җам ичан,
Бел, ганимәт ошбу көн, үткәрмә бу аййамыны.

Тере гыйшкың йиткәли җанымга, и ширин лика,
Бән ки рисва әйләде һиҗрең мәне, бутамыны.

Лотфы итеп кылгыл гыйнаять
падишаһы хәсән хөкем,
Руз әнвәр дәк кылыр гафуың карангы шамыны.

Мондак гыйшратны сәңа күрмәс рәва бу заль дөн,
Кол Сайади, кылмагыл ошбу хыял халемене.

ТАҺИР ЗӨҺРӘГӘ КУШЫЛГАНЫ

Укыды бу газәлне, орды бер аһ,
Аның аһыдин ул кыз булды агәһ.

Күзен ачып күрәр ул яры һәмдәм,
Төшеп күз яшедин йөзегә шәбнам.

Укып егълайдыр, зари итәдер,
Гәһи үзедә, гәһи үзедин китәдер.

Кубып егълап, кочаклап диде: — И яр,
Хыялымда кәлеп башымга әгъйар.

Кыладыр миңа күп ул миһербанлык,
Сәне белдем, и яр, вафалык.

Минем дәрдемгә сәндерсән вафадар,
Ки сәндин үзгә юктыр миңа гамьхар.

Кичепмен җөмлә гыйш-тарәфдин,
Ятармын хөҗрәдә ошбу сәбәпдин.

Кеше белмәс мине, и яр вә һәмдәм,
Кылырмән үз-үземдин абы-зәмзәм.

Сәне дәрдеңне кылдым дәрде әүкат,
Кылырмән һиҗредин фөрйады-фөрйад.

Көеп канкысы кеби үз-үземдин,
Түгеп хунабәләр ике күземдин.

Кабул төшкәйме дип шаме-сәхәргәһ,
Карап юлга, орырмын дәм бәдәм аһ.

Синең ядың, висалендә хыялым,
Тәнемдә калмады зәррә мәҗалым.

Вә ли васлың кылыр ирде тәҗәлла,
Дир ирдем, тигерерсен миңа Мәүла.

Шөкер АллаҺ ки, кылды Хак мөйәссәр,
Мөкәррир хатерем булды мөнәүвәр.

Сөенгәндин укып үткән көнене,
Нәчә ел башка төшкән мөшкелене.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

Мән сәнең һиҗрең белән бимар булдым, и хәбибә,
Һәм янә вәсил хушыңа зар булдым, и хәбибә.

Җөмлә гыйшрәтдин кичеп
уздым күнкеңне бер юлы,
Ханиманымдин кичеп бикәр булдым, и хәбибә.

Дәрт чукдыр, дәрт юк кылмас дәва һичкем миңа,
Мәни газиз ирдем, борынрак хар булдым, и хәбибә.

Һәрничә мән җәһәд итеп
висалыңны кылдым җөст-җу,
Яр итеп һәмдәм әгъйар булдым, и хәбибә.

***

Кол Сайади хәстә дил кылды микән вәйранны,
Буй висалыңны сөйләп гаттар булдым, и хәбибә.

ТАҺИР ЗӨҺРӘДИН КӘМДАР ТАПКАНЫ

Ике гашыйк кушылып бер-берегә,
Хәбәр юк барча ул кыркыннарыга.

Кунып былбыл гөлестанның гөлегә,
Булып һәмдәм янә гөл былбылыга.

Ки былбыл зәвык итеп, очып кунадыр,
Ки бу үткән җәфалардин тынадыр.

Ачылып рәңе бәр рәң ул гончәи гөл,
Салып буйныга кулын зөлфе сөмбел.

Бу каш-күзләрен кылды тәразу,
Бу кичә бер-берендин канды арзу.

Таң атканча кылып максуды хасил,
Нә арман бар иде, тындырды күңел.

Фәләкнең буйны сынды, йитте дәүран,
Күңелдә калмады бер зәррә арман.

Хәзан вакты иде, гөлләр ачылды,
Сәдәфдин дөрре-мәрҗәннәр чәчелде.

Бу сүзнең мәгънәсегә йитте гакыл,
Ки имде шаһ кылганы на мәгъкуль,

Ки ахыр бер газәл Таһир кылып яд,
Нәчә бәет гашыйка кылды фөрйад.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Куй сакый сабурдин җамы вислат,
Килтереп безә сон ки йите дәүләт.

Сабыр өедә безә йитте дәүран,
Яр илә кылалы гыйшу-гыйшрәт.

Дөньяны әгәрчә тотты көффар,
Басты башны-күзене гафләт.

Кил яр, бу көн чыкалы гамьдин,
Күңлендә нигә кыладыр көлфәт.

Тәхет үзрә чыкып, орып тәрәнә,
Дәүран соралы, тоталы мәхәббәт.

Чиктек без күп тотып җәфаны,
Бер җана рәванәме монча михнәт?

Гөл-гончә шөкөфтә булсын имде,
Ачыл күземгә, йитте нәүбәт.

Ачылса кәрәк бу багы-бөстан,
Чөнки ягадыр бу абы-рәхмәт.

Син — шаһсен, фәкыйрь гидамын,
Шаһзадә кылыр гидага шәфкать.

***

Алдыңызда Сайад бәндә улса,
Хәке кадәмеңдә әйләр төрбәт.

ЗӨҺРӘ ХАНЫМ АНАСЫГА ӘЙГАНЫ

Ки мондак раздил? — дирде әникәте,
Фәкыйрь бичаралар хунап йотты.

Ки ягъни күрсә, берәве кызны нәгәһ,
Аларның агызыдин ишетер ул шаһ.

Нә кылгаймын дип күп егъладылар,
Йөрәк бәгъренә дагладылар.

Ки ахыр кылдылар бер фикер сандык,
Салып Таһирны аңа агызы канлык.

Мисалы күргәнне күрмәгән дәк,
Ләбедин гамь дәвасын сөрмәгән дәк.

Янә ул хөҗрәдә ул икәү ялгыз
Орар халыкны күзечә аһ дилсүз.

Ки көндезләр куймый михнәтдин,
Кичә булса, үзенең сөхбәтендин.

Бар иде бер әнәкәсе кадими,
Бу ирде Зөһрәнең ичке нәдиме.

Аңа әйтер иде булса мөһиме,
Вә ли бисйар иде аның мөһиме.

Күрең, Зөһрә хыялы хамә төште,
Бу гыйшрәт көндезе шамә төште.

Ышанып аңа кылды серен әзһар,
Җәрәк әүвәл иде Зөһрәгә гамьхар.

Диде: — Кәгъбәм анам, пөште пәнаһым,
Гафу кыл хезмәтеңдә бу гөнаһым.

Ки сәндин бихәбәр йөрдем, яңылдым,
Әгәрчә яздым, алдыңызга килдем.

Минең дәрдемне ул дәрманы килде,
Шөкер Аллаһ, бу җисмем җаны килде.

Мәшәкать көндезенең көне батты,
Фирагать кичәсенең таңы атты.

Кара бәхетем уянды ойкысыдин,
Котылгаймын халаикъ көлкеседин.

Киңәш нәдер, айа кызлар сәрасы,
Тугыптыр башыма бу ай парәсе.

Кәлеп Таһир үзе, бикләр түрәсе,
Нә булыр имде бу эш маҗарасы.

Икебезгә була күр имде рәһбәр,
Кыла күр икебезне имде бәрвәр.

Торып без хезмәтеңдә ике гашыйк,
Гарипләрмез, кыла күр миһербанлык.

ЗӨҺРӘ ӘНӘКӘСЕ ҖАВАП БИРГӘНЕ

Әнәкәсе диде: — Хуп кылыпсән,
Бу золмәтдин ярыклыкка кәлеп сән.

Аны көндез мәңа бир, яшерәен,
Кичә булса, үзеңә тапшыраен.

Бу сүзләр икесегә булды мәгъкуль,
Кылып икесе Тәңрегә тәвәккүл.

Бу көндез булса, Таһирны бирәдер,
Кичә бер йирдә гыйшрәтне күрәдер.

Ничә көннәр монында үтте форсат,
Тотып бер-берене әгъзазе гыйззәт.

Әнәкәсенең һәм бер пире-зали,
Бар ирде хезмәтедә маһы-сали.

Бар ирде ул боларның хезмәтедә,
Кичә-көндез аларның сөхбәтедә.

Нә сер булса, аңа әйтмәс иделәр,
Бу серне аңа һич белдермәделәр.

Вә ли бу пирә-зән аңлады-белде,
Боларның эшләрен аңлады-алды.

Кичә-көндез аның фикре бу ирде,
Нә йирдә торганыны белмәс ирде.

Ки бер көн күрде ки, сандыкка салып,
Яшырделәр аны уртага салып.

Боларның середин заль булды агәһ,
Ки Шайтан ул бәсарны кылды гөмраһ.

Кәдүрәт тотты бу күңледә бисйар,
Булып Таһирга ул тәң йирдә әгъйар.

Юк ирде бер көне әнәкә өйдә,
Сәйлгәһ ирде дәрьяның буенда.

Бары өй кызлары һәм барып ирде,
Бу өйдә пир-зали калып ирде.

Кәлеп ул пир-зән Таһир кашыга,
Нә көннәр салды Таһирның башыга.

Диде: — Сәңа йитәрме ошбу эшләр,
Башыңа ягъдыраен таг-ташлар.

Белермән, көндезе монда кәлерсән,
Ничә эшләреңне сән белерсән.

Мәңа сән бер гөнаһкәри мүс корсән,
Юк ирсә, мәңа бер әбйад укырсән.

Ки начар Таһир әйләп ошбу әбйат,
Ки бу зәнне гаҗәеп итте бөнйад.

ТАҺИР БӘРӘЗӘНГА ГАЗӘЛ ӘЙТКӘНЕ

Сүзне саклап сүзләгәннәр хуп белер сүз кадрене,
Фәрык юк, күп сүзләгәннәр тә белер үз кадрене.

Багы-бөстан кадрене белмәсдер һәр загзәгый,
Былбыл шуридә белер ошбу гөлриз кадрене.

Җаны-җанварлар очар һәркайсы вакытын белер,
Тутый-торна белер сайрарда нәүруз кадрене.

Һәркемең башыга төшми белмәс ул гамь ләззәтен,
Кем гарибтер, ул белер бер аһ дилсүз кадрене.

Кылдылар, чарам нәдер,
харь мүһрәне гәүһәргә тиң,
Ары-ары белмәделәр ләгъле фируз кадрене.

***

Ят белән йөрдең Сайади, белмәде тик кадрене,
Гакыл-дана белер һәм, ят һәм әйлә кадрене.

ТАҺИР МӨНАҖАТ КЫЛЫП ЕГЪЛАГАНЫ

Бу сүзләр берлә бу зalә булды дилшат,
Йибәрде күңледин ул гамьне бәрбад.

Бу Таһир калды ошбу йирдә хәлвәт,
Ки нәгәһ килде күп күңлегә көлфәт.

Диде: — И падишаһи һәр ду галәм,
Әзәлдин әйләдең бу гамьгә мәхрәм.

Нә сәүдә ирде ки, башымга салдың,
Биреп гашыйк һәвәс, җанымны алдың.

Ки мәндә калмады бер зәррә намус,
Бары халык эчрә булдым торфәи мәәюс.

Мәне тәңидем бары уйлап көләдер,
Йөреп халык эчрә ул барып киләдер.

Нә кылдым мән бу йирдә зары әфкәр,
Ятырмән йөзтүбән гамьгә гирифтар.

Гараз бу җанда булса, җан синеңдер,
Юк ирсә дәрдемә дәрман минеңдер.

Бирерсән сән минең дәрдемә дәрман,
Моратка йитмәен үлсәм нә арман.

Ки сәндин гайре юк пөште пәнаһым,
Колыңмән, кылма шәрмәндә, Илаһым.

Ки мәндә нә ата вә нә ана бар,
Нә хиш вә әкърибадин мәңа гамьхар.

Кылырмын үзеңә һәрдәм тәвәккел,
Көеп һәҗер утыда бичара күңел.

Ничек гамьгә салып сәнсен салыпсән,
Һәммә сабыр, карарымны алыпсән.

Ки сәндин үзгә һичкем дәрде белмәс,
Минең бу дәрдемә дәрмани кылмас.

Дибан Хакны юлыда гарзе кылды,
Үзене уларыга фарзы кылды.

Укыды Тәңрегә ошбу шананы,
Теләмде Ходага ошбу җананы.

ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК

Мәни бичаралар кылган үзең сән,
Җиһан әүварәләр кылган үзең сән.

Сойнып сакый мәңа шәрәб әзәлдин,
Мәне мәстанәләр кылган үзең сән.

Салып башымга бу гыйшкың һәвәсен,
Тәкый диваналар кылган үзең сән.

Якып шәмгы утыны җанымга һәрдәм,
Мәне пәрванәләр кылган үзең сәнн.

Сайади дәрдега дәрман үзең сән,
Мәне пәрванә кылган үзең сән.

ЗӨҺРӘ ТАҺИР БЕРЛӘ ГЫЙШ-ГЫЙШРӘТ КЫЛГАНЫ

Диде Таһирга Зөһрә әнвәр дидә :
— Анам кәлсен, дияен бу серне аңа.

Бу сүзене өстедә әнәкә килде,
Бу сүзене мәгънәсен аңлады алды.

Бу серне серләшеп киңәш итәен,
Бу заль эшене соңра беткерәен.

Ки егълап керде бу Зөһрә кашыга,
Бу Зөһрә һәм кушылды егълашыга.

Диде ул пирә залә колы бер кәр :
— Күреп Таһирны, ул булыптыр әфкәр.

Ничек булгай бу эш тәдбире имде,
Килер тәдбирне тәкъсыйре имде.

Диде Зөһрә аңа: — Айа яр,
Бары сән бирмәгел ул гөлгә азар.

Барып, бичараны сән монда кәлтер,
Бу мескен җанны, ул тәнне кәлтер.

Ки бер дәм ултырале яхшы хәлвәт,
Үтеп гыйшрәт, кәлер булыр мәшәкать.

Әнәкә чарлады, чөн кәлде Таһир,
Бу үткән мөшкелне кылды заһир.

Ки бер дәм ултырып раз әйтешерләр,
Икесе дә дәмсаз итешерләр.

Ки чарладылар өй кызларыны,
Бары хезмәткәр кыркыннарыны.

Барысы күрде Таһирның йөзене,
Бары бер йирдә куйдылар сүзене.

Диделәр: — Барча ахыр үлгемездер,
Гөлестан гөлләредин сулгымыздыр.

Үлем килгәнче бер гыйшрәт кылале,
Нә-кем кыйсьмәт булыр, соңра күрәле.

Диде Зөһрә ки: — Ул гыйшрәтемдер,
Мәниң алдымда үлсә, дәүләтемдер.

Китереп бизән әле бивафаны,
Ике гашыйк өчен ул бер җафаны.

Аны тәхеткә салып каймә кылды,
Боерды, тәрсене тәсмә кылды.

Диделәр: — Имде үлсак, калмаң арман,
Күрәр без Тәңредин нә булса фәрман.

Әгәр үлтерсәләр, кыйсьмәтемездер,
Әзәлдин гашыйка тантанамездер.

Ки чарлатып бары шаһзадәләрне,
Газәл кычкыргучы азадәләрне.

Тегеп түшәк өстедә мең шамьйанә,
Бөләнд кактырдылар йөз шадийанә.

Барып сазәндә торып саз кылды,
Газәлханнар бары агаз кылды.

Боларның зәүкыны ул шаһ ишетте,
Аларның гыйшрәтегә шөкер итте.

Диде: — Таһирны сәүдәсен онытты,
Кызының миһрен бу Таһирдин суытты.

Хәбәре юк боларның һәм улардин,
Уларның һәм хәбәре юк болардин.

Бу солтан белмәде кызларның мәкерен,
Бу кызлар белмәде Солтан мәкерен.

Бу мәкер-хәйлә берлән туе булды,
Никах итмәга гиффәт көе булды.

Бу хатын итте никах кара атыга,
Шөкер, диде, кушылды үз атыга.

Бу кыз гаһд итте Таһир бик атыга,
Колак салың Ходаның сәнгатега.

Шәригать-сөннәт китерде бер җай,
Бу солтан кылган гакъде булды биҗай.

Хәбәре юк бу кызларның эшедин,
Ишетте халык бу кызлар киңәшедин.

Җаны-тән бирде бу кызлар эшега,
Бу кызлар бирде солтан орышыга.

Нәчә көн ошбу дәүран берлә үтте,
Халаикъ пайлады, солтан ишетте.

Әмер кылды ки солтан: — Аңлаңызлар,
Аны, бар, тотыңызлар, саглаңызлар.

Җөда очраса, монда килтереңнәр,
Вә гәр бер булса, тотып үлтереңнәр.

Хакыйкать белде шаһ ки, хәл нәдер,
Бу гауганың эчендә фал нәдер.

Бу кылган эшедин кылды пәшиман,
Нә кылсын, тапмады дәрдегә дәрман.

Китерде алдыга җәлладларыны,
Ки йигъдырды һәммә бикзадәләрне.

— Гыйнаять хакдин улса, зиндә торсам,
Булыр арман, аны үлтермәй үлсәм.

Касәм яд итте кем, ул йирдә солтан:
— Терек куйсам аларны, тапмай иман.

Алар мәңа бу яңлы эш итептер,
Хәбәрем юк, алар эш беткәрептер.

Ишетеп нәчә бикләр ошбу сүзне,
Киңәш берлә арага салды үзне.

Диделәр барча: — И солтаны сәрвәр,
Барымызга ирерсән шаһ давәр.

Кызың ятга бирер ятлык кешедер,
Кыз-углан күп оятлык кешедер.

Бу Таһир берлә Зөһрәне аерма,
Ике гөл гончасы шахын каерма.

Әзәлдин боларның гыйшкы, и шаһ,
Янә күрдеме кодрәте Аллаһ.

Олук дәрья эчендә гарык булды,
Хыял иттек барымыз кем, Таһир үлде.

Белермесән каю йирләргә барып,
Нә хикмәтләр белән аны чыкарып,

Аны бу йиргә китергән Ходадыр,
Сәбәпләр берлә тигергән Ходадыр.

Асылы юк иделәр, бар кылды,
Икесен бер-берега яр кылды.

Янә һәм кылдың үзең гаһде-пәйман,
Укып фатиха Таһир берлә чәндан.

Кеше ирлектә гаһдедин танармы,
Кылыч башыга килсә, һич янармы?

Аердың сән, янә кушты Ходаем,
Куша биргел, дигел: — Сынмасын гаһдем.

Биһиштнең мәйвәсен йийып, саф булгыл,
Эчеп Кәүсәр суын, сәйран булгыл.

БИКЛӘРНЕҢ НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ, УЛ СОЛТАННЫҢ КАҺӘРЕ КИЛГӘНЕ

Ишетте шаһ бу сүзне, булды гамькин,
Боерды бикләргә:
— Кылың кыйн.

Нә сүзләр мәңа әйтәдер болар күп,
Барыны башларыны әйләен туп.

Ки ахыр барча бәкләр гозер кылды,
Бу бикләр ханны фигълене белде.

Диделәр:
— Кыйсьмәте хак үзгә булмас,
Ходa белгән эшне бәндә белмәс.

Аңа кыйсьмәт әзәлдин булып ирде,
Аның пәйманәсе һәм тулып ирде.

Аның чөн кылды бу эшне бәһанә,
Алардин калды безгә бу нишанә.

Ки ахыр гашыйк бичараларны
Тотып бәнд иттеләр әүварәләрне.

Фәкыйрь Таһирны әйләп бәндә мәзбут,
Бу Таһирдин китеп мәхбүбе-бәһбуд.

Икесе айрылыбән бер-берединг,
Ки һәркем качтылар ирлек йиредин.

Алыбән бардылар ханнарыга,
Ки керделәр аларның каннарыга.

Барадырлар ракыйплар шат-хөррәм,
Дәхи бу икеседә йөз төмән гамь.

Фәләкнең илкедин ул кылды фөрйад,
Газәлдә укыды, кылды фөрйад.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Фәләк кылдың бәси җәбрү-җәфани,
Ки сәндин күрмәдем ахыр вафаны.

Нә касдың бары мәңа, и зале дүн,
Аман бир мең җәфадин бер заманы.

Кичеп мән җөмлә әсбабы-торабдин,
Теләмәс мән бу көн сәндин дәваны.

Җәфа берлән бу көн әфкәр кылдың,
Ки сәндин күрмәдем бер хәйаны.

***

Кил имде, бу фәләктә шөкүһ кылма,
Сайади, ташлагыл ошбу һәваны.

ПАДИШАҺ ТАҺИРДИН СҮЗ СОРГАНЫ

Кил, и Сайад, сүзлә, үтте дөнья,
Ки гашыйкларга нә йирләрдә маэва?

Диде Сайад: — Юк дөнья вафасы,
Ки ахыр ошбудыр дөнья җәфасы.

Тотып килтерделәр Таһирны анда,
Килеп шаһ алдыда ул мисле бәндә.

Диде солтан: — Бу дөньяда нә күрдең?
Бу дәрьядин чыкып кайдәк йөредең?

Сәбәп нә булдик, дәрьяга төштең,
Ки Шәһәр илдин ялгыз адаштың.

Бу сәүдәдә үләрең белмәдеңме?
Бу җандин зәррә кайгы кылмадыңмы?

Нә күрдең ошбу дөньяда, нә ишеттең?
Дигел сән, имде үләреңә йиттең.

Бу солтан мәрза Таһирдин сорады,
Йөргән-күргәнне бу һәм әйаде.

Бу күргәнен бәян әйләп газәлдә
Һәм серене гайан әйләп газәлдә.

ГАЗӘЛ.
ТАҺИР ШАҺГА ҖАВАП БИРГӘНЕ

Айа шаһым, йөрер гашыйк Ходаемдин аман эзләп,
Сөҗүд әйләп һәмишә би нишандин нишан эзләп.

Зарафәт йитсә,
гашыйк рәкыйплар җәбредин, шаһым,
Сәфәр әйләр ватандин ул тараф, ул кәрван эзләп.

Кичебан таҗ тәхетендин нә бикләр
ул гизәр кылды,
Үзене ма сива әйләп йөрәр шаһ хубан эзләп.

Әгәр гакыл исәң, шаһым,
җиһаның кылмагыл тәрик,
Күрең, кафилә сәрдары күчәр маһ-табан эзләп.

***

Сайади бинәвадер дип гаеп кылмаң, мөселманнар,
Фикер дәрьясыга төштем,
гүзәл сахип Коръән эзләп.

ТАҺИР БИКНЕ ҖӘЛЛАДКА БОЕРГАНЫ

Ки ахыр шәрхе итеп җәлладларыга,
Анын хәнҗәрләр-булатларыга.

Алып чыктылар вә мәйдан йөзега,
Җиһан тулды халаикъның тузыга.

Диде Таһир ки: — И барча халаикъ,
Тәвәккъкыф әйләңез, бер Хаккы Халикъ.

Кылаен ярыма бернәчә гөфтар,
Ул ирде бу гарип җаныма гамьхар.

Бу сүз өстедә нагәһ Зөһрә килде,
Бер аһ һиҗре белән бәгырьне телде.

Диде: — Булсын мөбарәк ошбу мәйдан,
Ки мән һәм кылгым гаһде өстедә җәүлан.

Бу мәйдан эчрә кердең, шашма, җаным,
Күзем, җаным, Таһирым миһербаным.

Айа дустым, бу көн мәрданә булгыл,
Сүзеңдин янмагыл, ширанә булгыл.

Морад вә максудыбыз ошбу ирде,
Ходаем максудымызга тигерде.

Диде Таһир: — Айа дустанә җаным,
Сәңа гарзем будыр, җан җиһаным.

Кечекдин бер-беребезгә гирифтар
Ки булдык, безне белде дус вә әгъйар.

Диделәр, бер-берегә булды гашыйк,
Алар дәк булмагай бер яры садыйк.

Булыптыр гашыйка бу гайде корбан,
Бирер җан ошбу мәйданда хираман.

Теләр гашыйк Ходадин кичә-көндез,
Мөйәссәр кыл моның дәк гайде нәүруз.

Шөкер Аллаһ ки, бу максутка йиттек,
Нә-кем күңелдә, матлупка йиттек.

Ки тәгаен әйләгел бу кылугымны,
Ки белсен барча халык гашыйклыгымны.

Бу мәйдан эчрә миһербанлык кыл ингамь,
Ки тапсын хәстә күңелләр сәрәнҗам.

ЗӨҺРӘ ДӘРТ ХӘЛ ИШЕТКӘНЕ

Ишетте Зөһрәхан, булды хираман,
Кубып, кылды көеп аһыңны мәйдан.

Күрең, Зөһрә ушал мәйданга керде,
Аның гашыйклыгыны барча белде.

Кереп мәйдан эчега, диде: — Бикләр,
Мәни бичара гарзен ишетеңнәр?

Мәни аңа насыйп иткән Ходадыр,
Бу җанан юлыда җаным фидадыр.

Кирама кәтибин язды әзәлдин,
Тәкый тапкан нәзыр ул ләм йәзәлдин.

Безне максутка тигергел, Илаһым,
Гарасат көнедә хактыр гүаһым.

Ходаның үзедәндер бу нишаннар,
Аны белмәдеңез, и калтаганнар.

Йибәрдеңез акызай бәхре Гомман,
Арадин нәчә ел үтте фәраван.

Китерде Хак аны бер шивә берлән,
Күрең, килтерде бер Хак тивә берлән.

Бу залимнәр шаиныга кылды газәл яд,
Укыды гашыйканә, кылды фөрйад.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

Гаҗәптер касде, әгәр бу җанда булса,
Бирермән җан, әгәр фәрманда булса.

Кирама кәтибин язмыш әзәлдин,
Инанмыңмы дәлил Коръәндә булса?

Ки зуште тәзвиште без улдык,
Моны мәгънәсене белгәндә булса.

Кәфер — белмәс кеше шәргың бәянын,
Әзәлдин гаһде әйлан бимандә булса.

***

Сайади кол, бетер барча морадың,
Кичә-көндез күзе гирйанда булса.

ХИКӘЯТ. ТАҺИР-ЗӨҺРӘ ӘЗДИЛ ИШЕТКӘНЕ

Күреп Таһир бу Зөһрәнең сүзене,
Күзегә сөртәдер алып әзене.

Ки егълап әйтер, и яр вафадар,
Хуш имде, миһербан, и яр гамьхар.

Мән үлгәнче мәңа дилдарлык кыл,
Мән үлсәм, мөрдемә гамьхарлык кыл.

Мәне бер мәнзәлә дәфен кылырсән,
Ки соңра мәслихәтен сән белерсән.

Теректә фирак утыга көйдем,
Җиһандин туйдым, җандин түнгелдем.

Калыптыр ошбу тәндә бер корыг рух,
Алыр җаныңны сән гәр яшәсәң Нух.

Булып мән ошбу җандин һәм риза,
Күренер мәңа бер фазыйль зыя.

Йөзеңне шөгъләсе хоршидә табан,
Ки мән пәрванәмен, сәрү-сәман.

Көяр шәмгы утыга пәрванә һәрдәм,
Ки көймәклек өчен әфсанә һәрдәм.

Сәмәндер көймәен максуда йитмәс,
Калындәр улмаен матлубә йитмәс.

Ки бер мән ошбу көн пәванәләр дәк,
Улармын һәм йитә диваналар дәк.

Гарипнең рухыга тәкбир кылгыл,
Гарипнең кабрегә шәбгир кылгыл.

Ракыйплар җәбредин кылдым видагый,
Ки сәндин үзгә мәңа барча ягый.

Бу Таһир ирде укыган ләбиди,
Ки ахыр кылдылар аны шәһиди.

ГАЗӘЛ ТАҺИР

Әфкәрем калмады, бу тәндә дәрман, әл-видаг,
Булды яр ярдин җөда,
булмакка фәрман, әл-видаг.

Мән бу көн кылдым сәфәр шәһре
Хамушан шәһрега,
Сән калып тапгың
хаят җавидан җананинга, әл-видаг.

Мән качан айрылгай ирдем,
җәбре солтан булмаса,
Та әзәл мондак булыптыр,
җәбре солтан, әл-видаг.

Каһир итеп, зөлчәлаби кылды икебезне җөда,
Имде булмас дәрдебез дәрдега дәрман, әл-видаг.

***

Кол Сайади, сабыр кыл,
гашыйк морады сабырдыр,
Чара юк имде бу көн һәм дәрдә дәрман, әл-видаг.

ХИКӘЯТ.
АХЫР ТАҺИР МАҺЫМГА БИКЛӘРДИН СӘЛАМ ӘЙТКӘНЕ

Ике гашыйк калып әфгане-гирйан,
Бу татар илкедин һәм янә бирйан.

Диде имде: — Кызым хәлен сораен,
Нә дип икесен мән үлдерәен?

Хыял итте ки, Таһирны онытыр,
Сабыр белән йөрәгене суытыр.

Кылып Зөһрә бу гаһед өстедә җәүлан,
Акып мәйдан эчендә рәң-бәрәң кан.

Бу Таһир бик укып бирде ризаи,
Ки кылды җаныны гашыйкың фидаи.

Ки ахыр Тәңрега кылды тәвәккәл,
Диде: — Мәрк ширбәтен эчсә кәрәк кол.

Китеп бу йирдә Таһирның мәҗалы,
Ки нalә төште Маһымның хыялы.

Диде Таһир: — Айа бикләр заманы,
Хыял әйләң кылали бер гыйшык бәяне.

Гарип булып барып Багдад эчендә,
Гаҗәп, калдым фәкыйрь гамьбад эчендә.

Аның солтанының бер кече кызы,
Аты Маһым, вә ли маһпарә йөзе.

Мәне бичарага булды хәбәрдар,
Гариплектә мәңа булды хәридар.

Вә ли мән кылмадым һич илтифаты,
Ки калмады мәндә аның күп ояты.

Ки нагәһ барсаңызлар ул сарайга,
Сәлам әйтеңләр ул маһпарәга.

Ки тигереӊ аңа күп-күп сәламе,
Кәрәк бездин сәлам, андин пияме.

Диңез, үлтерде Зөһрә үз колыны,
Оныткан икән ул кол үз юнене.

Гарибеӊ рухыга кылсын догаи,
Сәфәр кылдык без, ул белсен Ходаи.

Мәнеӊ бетте эшем, кылдым сәфәрне,
Аларга әйтеп үттем бу хәбәрне.

Ике дилбәрга Хак гамьхар булсын,
Ки без китек, алар тайар булсын.

Тереклектә бары юлдаш иделәр,
Гарип башымга күп сердәш иделәр.

Бу мәйдан эчрә төштем яккә ялгыз,
Булып мәңа бу көн бу гайде нәүруз.

Бу гыйшык мәйданыдыр гашыйкка җәүлан,
Ки мәрданәләр башын туп итте чәндан.

Мәнем килдем бу көн мәйдан башыга,
Кадәм куйдым бу көн мәрдан башыга.

Айа бикләр, багышладым җанымны,
Бу мәйдан эчрә акызып канымны.

Бу сүзедин үзгә сүзне димәде,
Үләрдин зәррә кайгы һич йимәде.

Ясауллар кылырлар иштираби,
Булып Зөһрә йөрәк гыйшык кибаби.

Бу Зөһрә ярыдин мөрәүвәт теләде,
Аңа мөрәүвәт биреп, сүзен сорады.

Диде Зөһрә: — Айа и на тәваным,
Тәсаддык әйләрем бу тәндә җаным.

Мәңа юктыр бу җандин зәррә кайгы,
Булыр дөнья мәңа сәнсез карангы.

Ки сәндин соң нә көн күргемдер, и җан,
Сәнең юлыңда бу җанымдыр корбан.

Мәзарың алдыда кылай мәзари,
Кылай каным белән мән лалә зари.

Сәннең кабрең кашымда төрбәтемне
Төзәен, барча күрсен рийбәнымны.

Тереклегем корытып хәк итәрмен,
Ки хәнҗәр берлә күксем җәк итәрмен.

Танык булсын бу сүземгә Илаһым,
Бу бикләр барчасы булсын гүаһым.

Кылып өчген бу бичара бер-берега,
Ки рөхсәт бирделәр җәлладларыга.

Ушал кәбрикләре-фуладларыга,
Ушал җан алгучы җәлладларыга.

Кисеп ул йирдә Таһирның башыны,
Бары халык күзедин түкте яшене.

Рәкыйплар хәер-шәрне белмәделәр,
Боларга зәррә рәхим кылмадылар.

Бу җаһил шаиныга әбйат-әбйат,
Укып Зөһрә кылыр фөрйад-фөрйад.

Рәкыйплар кылдылар максуды хасил,
Ки булдылар дузах утыга васил.

ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ

Ки белмәс әһил-җаһиллар нәдер хикмәте дузах,
Сез ураите үзләрен тотыбән, җите дузах.

Ки һәркем ки көймәсдер мәхәббәт утыга монда,
Харарат берлә көйдергәй
һәм анда вәхшәте дузах.

Мәхәббәт багласа
гашыйк тәҗәлли нуры Аллаһга,
Ки булмасдыр аңа аслан заманы гакраби дузах.

Бу дөнья мөэминә дузах ки,
кәферләрга җәннәттер,
Җидальмен,
бәһрә җәннәтдин күтәрде мәнине дузах.

Тәнәгъгым җәннәте, дустлар, касур,
хуры-гыйльмандыр,
Вәләкин мар вә кәсәрдемдер,
белең, ул зиннәте дузах.

***

Булып гашыйк, Ходаның мәхәббәт утыга көйгең,
Сәңа юктыр ике галәм, Сайади, михнәте дузах.

ЗӨҺРӘ ТАҺИР МӘРДӘСЕНЕ, ӨЕГА АЛЫП, АБРУЙ КЫЛГАНЫ

Кыл, и Сайади, Зөһрәдин хикәят,
Ки ахыр мәрдәга булды химаять.

Күтәреп мәрдәне кыркыннарыга,
Ки матәм берлә илтте өйләрега.

Кылыр һәрберсе бер төрлек әфган,
Аның дәк мордәга көймәс ничек җан.

Кылып Зөһрә аңа абруй бисйар,
Нә дисә, бар иде ди хезмәттә тайар.

Сачып башыга ул дөрре-җәвәһир,
Җәрәк бар иде хәзиндә вафир.

Ябып өстега тәҗәммел берлә зәрбап,
Егълып казый-мөфти әрбап.

Бетеделәр аны шәһит агълайа,
Аның урныны җәннәт кылды мулла.

Җеназа укыдылар барча торып,
Бу шаһ ил халкы халка орып.

Янә суфи шәех ахуҗа чәндан,
Фәкыйрь бичаралар анда фәраван.

Сәпаһи ат төзеп багладылар рәң,
Гүяки әйләю мисле кылыр җәң.

Рәгыййәт шидә баглап рәң-бәрәңне,
Төреп хафиз муллалар аһәңне.

Кылыр дәрвишиләр чәрхе-сәмагы,
Бары халык әл-фирак, әл-видагы.

Бар ирде анда муллаи-мөдәррис,
Булыр ирде ушал Таһирга һәм җинс.

Бәнд кычкырып әйде: — Айа-һай ән-нас,
Диямен бер сүз моны аңлап белең раст.

Китап эчрә күреп мән бер дилбәрне,
Сезләргә әйтаен андак серне.

Шәһит булса бу дөньяда мөселман,
Китермәң шик аңа, ул әйтер иман.

Шәһитне бер кеше ракәип кылса,
Дийә бер зәррә кабутыдин алса,

Ушал колга гата әйләр биһиштне,
Күрәр биһишт эчендәге йимешне.

Лаек булды Зөһрәгә бу сүзләр,
Газәл берлән нигәрен-ярын эзләр.

Ки Зөһрә сүз башында бер газәлне
Укып егълап итәр яд ул гүзәлне.

ФИРАГАТЬ БЕРЛӘ ЗӨҺРӘ МӘЗАРГА БАРГАНДА БАҺАДУР, КИЛЕП, НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ

Кил, и Сайади, ахыр хикәят,
Ки Зөһрә күңледин кылгыл хикәят.

Диде Сайад, кем, Таһирны җарлап,
Бары халык кәтте Зөһрә күңлен аулап.

Күрең, бу Зөһрә фикре үз кылды,
Халаикъ барча күрде, таң калды.

Ки өч көн бирде халыкка аш-абы,
Ки аш өстега сиптереп кәлами.

Ки ссаны барды ул кабрең башыга,
Барыр юл һивл булыр күзе-кашыга.

Нәчә өй кызлар һәм бергә ирде,
Алар һәм егълашып дәрден дир ирде.

Киеп иңнега кара көртә Зөһрә,
Ягъдин алыр ирде зәррә бәһрә.

Бу хәл өстедә на ки йитте Кара,
Ул һәм салды күреп күксега яра.

Егълап диде ки: — И яры дилдар,
Кил имде мәңа сән, булгыл вафадар.

Нә булды ул никәреңне вафасы,
Сәңа ядкәр калды күп җәфасы.

Аның көлфәтедин чыккыл, үларсән,
Фиракы утыда даим көярсән.

Мисследер иртәдин калган бу әхбар,
Ки үлгән артыдин сән үлмә зинһар.

Терек мән, сәңа хезмәткәр ирермән,
Әгәрчә үлдерсәң, тайар ирермән.

Кара гарзен диде, торды бер дәм,
Укыды бу газәлне, булды хөррәм.

ГАЗӘЛ КАРА БАҺАДУР

Нә кылдым, и никәр, кылмадың яд,
Гарибең күңлене әйләмәдең шат.

Ки бер дәм булмадым мән шат-хөррәм,
Күңлем булмады бу гамьдин азат.

Сәнең гыйшкыңда зар-хур иремән,
Кил имде, бәндәи сән кылгыл мәдәт.

Гарзе бу җанда булса ирдем,
Үзең үлдер, нә хаҗәт сәңа җәллад.

Мөйәсссәр булса вислең зәндәлектә,
Укыем вислеңә бу исемне әүрад.

Нә кылсын көйгәнедин бу Баһадур,
Нәчә сүз гашыйка кылды әбйат.

***

Сайади, булмады максуд хасил,
Моны белгел, нәчә тәк бәрде шәмшад.

ЗӨҺРӘ ХАННЫМ ҖАВАП БИРГӘНЕ

Ишетеп Зөһрә, диде: — И Баһадур,
Бу көнчә димәгел, бу сүзең нәдер?

Бу сүзләргә диден аслыны инкарь,
Бу көн гыйш булмас, булгысы тиңлар.

Бу Таһир үлде, мәңа йитте дәүран,
Бу көнчә егълаен, калмасын арман,

Бу йирдә тормагыл, илдин оялгыл,
Барыбан, туй әсбабыңны төзатгыл.

Ки мән шаһзададермән, сәңа лаек,
Кардәшем ирерсән, кушты Халикъ

Бу көндин ары аны юкламасмын,
Ки сәндин үзгәне һәргиз димәкмен.

Бу сүз белә Баһадур булды хәндан,
Бар икән, диде, мәңа күңле чәндан.

Сөйнеп гыйш-гыйшрәт берлә кайтты,
Бу сүзне, килде, атасыга әйтте.

Ата-анасы барча булды хөррәм,
Шөкер кылды, барысы булды би гамь.

ЗӨҺРӘ ГАШЫЙК ТАҺИР МӘЗАРЫНДА ҖАН БИРГӘНЕ

Вә ли Зөһрә кылып налән вә гирйан,
Бары өй кызлары һәм бәгъре көйгән.

Бу кызлар белмәделәр Зөһрә хәлен,
Яшерде кәфәшин берлә румалын.

Һәммә янды фөганы-аһ берлән,
Бары өй кызлары һәмраһ берлән.

Ки нагәһ килде Зөһрәхан үзега,
Румалын сөртебан йөзега.

Табылмады румалы ул заманы,
Сәбәп будыр ки, тәндә чыкса җаны.

Бары ул кызлар һәрьян йөгерде,
Бу Зөһрә итәген билегә орды.

Сабыр кылды, болар китте арага,
Гүяки Зөһрә менде бер бурага.

Йөкереп йитте ул кабренең башыга,
Хәбәр булмады яр-юлдашыга.

Ки бер хәнҗәр бар ирде биледә,
Сугырды, хәнҗәрен алды илега.

Нә хәнҗәр, ун төмән бәһасе бары,
Аңа кылган нигәрене ядкәре.

Куеп дәстәсене кабрега ул дәм,
Аны тоткали юк кашыда һәмдәм.

Синәсен аңа куйды, оорды бер аh,
Морады бу иде, тигерде Аллаh.

Ишарәт кылды ул дәмдә үзега,
Күренмәй ата-анасы күзега.

Кәлим әйтте Зөhрә, булды ахыр,
Бәли үлмәкдин үзгә юктыр тәдбир.

Пычак уйнап чыкыбан бәгъредин,
Буялды кәмәре кызыл каныдин.

Ки сани булды бу кызлар хәбәрдар,
Бары мәтәмдә булды зары-әфкәр.

Бу матәмне ишетте ирсә солтан,
Йөгерде кызыга әфтанү-хизан.

Ишетте hәм янә Кара Баhадур:
— Нә сүздер ошбу сүз? Бады-hавадыр.

Мәңа ирде бары ул дәрде налин,
Яшермәде фәкыйрьдин кыйле-кален.

Аның шарт будыр, үлмәк имәстер,
Бу көндин соң янә көймәк имәстер.

Мең берлән кылып ул гаhде-пәйман,
Сөрәр булдың бу шәhр эчендә дәүран.

Бу сүзләрне диде, инанмады hич,
Бу гаугалар белән ул көн булып кич.

Бу Зөhрә мәрдасен шәhрегә илтмәй,
Риваять берлә мәрдәне китермәй.

Ушал кабер өстедә күп булды гауга,
Кәрәк гашыйк бу яңлы кылса сәүдә.

Таң аткынча кылып бу халык әфган,
Ата-анасы гирйан бәгъре бөрйан.

Атасы диде: — Мондак белмәдем мән,
Кызым дәдега дәрман кылмадым мән.

Күңледә калды бу дагы Кыямәт,
Мән имде нәчә тарталы мең мәламәт.

Мән имде бу тереклекне нитәен,
Үз эшемгә нәчек тәдбир итәен.

Анасы диде ки: — И на тәваным,
Нә сәүдә булды, и арам җаным?

Нәчә әйтсәм, атаң hич аңламады,
Синең күңлеңне ул hич ауламады.

Димәде, хәстә күңелне сораен,
Кызым сәүде, мән hәм бергә сөвәен.

Ки ахыр хәл бу булды, гарибем,
Нитәй, әхваль бу булды гарибем.

Әгәрчә шаh hәм шаhзадә булдың,
Гарип булды, тәкый гамьбадә булдың.

Бакармын, сән кеби, билләh, гарип юк,
Сәнең дәк янә Таhир дәк гарип юк.

Сәнең дәк булгай ирдем кәшки мән,
Юлыңда үлгәй ирдем кәшки мән.

Терек бу утың эчрә көйдем ай-вай,
Нә мөшкел булды мәңа вай, сада вай.

Нәчә егъласа, дисә, юк вафасы,
Аның өчен әбәд калды җәфасы.

Кылып барча ахыр сабыры начар,
Ясап ул йирдә чөн каберне тайар.

Куеп Зөһрәне кабергә халаикъ:
— Морады бу иде, тигерде Халикъ.

КАРА БАҺАДУР ҮЗЕНЕ ҮЛТЕРГӘНЕ

Ки имде Кара Баһадур дәрден ишеткел,
Аның дәк гашыйка максуда йитгел.

Кабер башыга килде, орды бер аһ,
Ки Шайтан кылды ул мәлгуньне гөмраһ.

Сугырды, орды пычакны үзега,
Ки дәрман кылмады үзгә сүзега.

Екылды-ятты ул һәм бер заманда,
Тереклек калмады зәррә гөманда.

Ки бер сәгатьтә күрсәң өч гөлестан,
Хәзан улды, булып йир берлә йәксан.

Моны һәм ата-анасы ишетте,
Йөгереп, кабер башыга йитеште.

Аның һәм егълашып кылды мәзарын,
Бу Зөһрә алдыга төз дәк гөзарын.

Уңында — Зөһрә, у сулында — Таһир,
Алар уртасыда Кара Баһадур.

Аның дәк төзделәр аның мәзарын,
Янә аердылар Зөһрә мәзарын.

Янә төште арага анда әгъйар,
Янә булды бере-бересега зар.

Ки бер кичәдә, күреӊ, ике гашыйк,
Аның дәк булса, хуптыр ике лаек.

Бере гөл булды, бере — нуниһалы,
Икесе чырмашыптыр торфә хәле.

Вә ли Кара Баһадур һәм күгәреп,
Чыкыптыр икесене аера ярып.

Күгәрептер гаҗәп торфә тигәне,
Ки мәгълүм булды ул әгъйар икәне.

Янә керептер ул солтан төшега,
Килеп Зөһрә бу солтан күрнешега.

Диде ки: — И ата, мән нә кылыпмын,
Гаҗәеп, мөбталалыкка калыпмын?

Тереклегемдә гомрем ул булды,
Җиһан гыйшрәтедин күңлем түгелде.

Ки имде үлдем, гамьдин котылдым,
Нә кылдым, бу гөнаһымдин котылдым.

Арадин бу кире тәнне күтәргел,
Безе максудымызга сән тигергел.

Уянды хан, үзе ул сабах гәһе,
Үзедин-үзе егълап орды аһы.

Барып иртә белән кабернең башыга,
Күреп хәйран калып болар эшега.

Ки вакты гөл имәс ки, ачылып гөл,
Аларның башыда сайрайдыр былбыл.

Бу Зөһрә — бере ди, Таһир һәм гөл гыйшык,
Икесе чормашыптыр сөнбел гыйшык.

Күрәр ул, Кара Баһадур бер тигәни
Булыбән күгәрептер, күрде аны.

Барадыр икесене яра-яра,
Ракың, дустларым, йөзегә кара.

Аны күрде солтан, булды хәйран,
Йөрәген парә булды, кылды гирйан.

Теләтеп ул заман белде аларны,
Нәҗесдин көттем агъйарларыны.

Аны китерде, ташлады арага,
Ата-анасыны куйды фирага.

— Ки бер кавем ил идек, — әмер кылды,
Аларга йир-йорт мөлек бирде.

Диде: — Һәр елда күреп ташлаңызлар,
Янә бу гөл эшене эшләңезләр.

Булыңыз барчаңыз иза затыдин,
Чыкыңыз һәм янә даюана хатыдин.

МАҺЫМ ТАҺИРНЫ ЯД КЫЛГАНЫ

Хикәят Сайад *Зөһрә* булды ахыр,
Кыл имде Маһым эшләрене заһир.

Ишетең имде Маһымдин хикәят,
Ки бер көн бәхтедин кылды шикәят.

Үз-үзедин диде: — И бәхте никәр,
Мөйәссәр булмады ул васлы дилдар.

Мәңа бер ләхза яри бирмәдең һич,
Бу гыйшрәт көндезене әйләдең кич.

Ничек үткән икән һиҗрандә хәлем,
Үтәр булды бу яңлы маһы-салым.

Өмидем бар иде килгәй янә яр,
Ки имде һәр тарафдин тигде йөз кәлер.

Нәчә ел бу өмидтә кичте әүкать,
Бөгелде гончә дәк бу коры шәмшад.

Зыяд улды янә дәрд эчрә хәлем,
Зыяд улды янә бу инфисалым.

Мән имде ошбу дәрт эчрә нитәен,
Юк ирсә, мән аны эстәп китәен.

Бу сүзләрне дибән башлады әбйат,
Фөганы-налә берлә кылды фөрйад.

ГАЗӘЛ МАҺЫМ

И миһербаным, эзләсәм, тапкымы мән, ярым, сәне?
И яр җаным, эзләсәм, тапкымы мән, ярым, сәне?

Гыйшкыңда булдым мән гарип
кичә-көндез сәр гарип,
Кичә-көндез яд әйләрем,
тапкымы мән, ярым, сәне?

И назнин санәмин бәдән, җан китте,
монда калды тән,
И һиммәт гали бәләнд, тапкымы мән, ярым, сәне?

Һәр ләхза кылырмын һәвәс,
булса янә бер һәм нәфәс,
Ай-һа ахыр фөрйад рис, тапкымы мән, ярым, сәне?

***

Мескен Сайади,
тапки галәмә кылырсән мисле най,
Гомер үтте, китте, мисле маһи,
тапкымы мән, ярым, сәне?

МАҺЫМ КЫЗЛАР БЕЛӘН ӘЗДИЛ ИШЕТКӘНЕ

Ишетеп кылды ул дәм ошбу гөфтар,
Ки җан бирмәгә барча булды таййар.

Барсы налә әйләп кылды әфган,
Түгеп күзләредин яшь урныга кан.

Диделәр барчасы, и пәризат,
Синең күңлең янә булгымикән шат.

Диде Маһым:
— Нә шатлык, тудәи гамь,
Очырдым шөһрене, гамь тотты матәм.

Күземга күренер бер рухы паки,
Мәгәр булды микән ул зире хаки.

Килең, кызлар, китәрбез шәһре Татар,
Мәңа торган сарай күп җәбер артар.

Вәгәр үлгән булса, кабрендә булсак,
Вә я терек ирсә, хезмәттә булсак.

Китәрга багладылар бил барысы,
Бу кызлар барча, егет-карыйсы.

Диде ки:
— Мән калыпмын гамь илендә,
Янә һиммәт коры һиммәт билендә.

Көебан һәҗәр утыга, и яр,
Бу шәһәр эчендә мәңа юктыр гамьхар.

Сабыр кылдым, сәне Хакдин теләрмен,
Морадымга йитәрмен, я үләрмен.

Бетеде бу газәлдә висле ярын,
Нә кылсын, язды бу сүздә химарын.

ГАЗӘЛ МАҺЫМ

Нигәрасендин үзгә яр булмас,
Мәне бикәскә һич гамьхар булмас.

Сәнең гыйшкың утыга хәстәдер мән,
Табибым сән, дәвадәргәр булмас.

Сәнең һиҗреңдә булдым, сормадың һич,
Сәнең дәк рахим юк дилдар булмас.

Йитептер халәтем җан халәтега,
Мәңа бәрва мәил дилдар булмас.

Качан максуда йиткәй ошбу Маһым,
Бәли һич йирдә гөл бичара булмас.

***

Була күр, кол Сайади, яд Хакта,
Ходадин үзгә һич дөмдар булмас.

ТАТАРДИН КӘРВАН БАГДАД КӘЛЕП, ХӘБӘР АЛГАННЫ

Бу сүз өстедә ирде, килде кәрван,
Ки Маһым җанига һәм җитте дәүран.

Диде Маһым: — Бу кәрванны күреңнәр,
Нә йирнең адәме икән, сорыңнар.

Бу Татар шәһредин булгай микән шад,
Хәбәрне кигерең сезләр мәңа бад.

Нәчә кызлар раван булды бу сүзгә,
Ки Маһым әмрене кылмады үзгә.

Барып кәрванга сүзләште бу кызлар:
— Нә йирнең адәме сез, әйтеңезләр?

Диделәр: — Шәһре Татардин кәлербез,
Нә сорсаңыз ушал йорттан, белермез.

Диде кызлар: — У йортта нә хәбәр бар,
Диңез сез яхшы-яман булса әхбар.

Алар дир: — Йортымызда бер җәванмәрд,
Аның дәрде ирер җанымызга дәрд.

Нә егет ирде ки, бер шаһбази,
Башыга төште аның гыйшкы бази.

Үзе мирза иде ки, аты — Таһир,
Йөзедә Мостафаның нуры заһир.

Ачылып ирде дәр җәннәте Рахман,
Җиһанга кәлеп ирде хуры-гыйльман.

Бар ирде шаһының сәрүдан бер гаҗәп кыз,
Аның тәгърифене чөн әйтәлек без.

Йөзе ирде караңгы көндезе дәк,
Аты — Зөһрә, ки Зөһрә йолдызы дәк.

Бу Таһир гашыйк Зөһрә икәндер,
Гүяки Дамык-Газәр икәндер.

Икәүләп кылды бази гыйшык бөнийад,
Аларны тотты солтан, дады-бидад.

Тотып китерделәр Таһирны ханга,
Гүя ут салдылар ошбу җиһанга.

Диде шаһ бикләрега: — Килтереңнәр,
Нәчә сүзләрдин әйтәй, ишетеңнәр.

Әзәлдиндер безә гаһде-пәйман,
Нәчә гашыйк кылып җаныны корбан.

Ки без һәм ошбу гамьдин үтәрбез,
Силарның икегездин дад итәрбез.

Бу сүзләрне диде ул, кылды әфган,
Боларның җаныга көймәс ничек җиһан.

Ушал дәм илкедә алмас җәллад
Кызыл гөл гонҗәсен кылды бәрбад.

Башын кисте җәллад, юлыга кәтте,
Күрең, нәүбәт янә Зөһрәгә йитте.

Йийгып Таһир үлеген Зөһрә ул дәм,
Өегә илтте аны, тотты матәм.

Нә ирделәр белән куйды йирега,
Биреп рөхсәт тәмам шәһре-илега.

Үзе ялгыз калып кабре башыга,
Хәбәр юк барча яры-юлдашыга.

Ки бер хәнҗәрне бәгърега куептыр:
— Бу ирде максудым,— дип җан бирептер.

Боларның хәлега ил булды хәйран,
Ки һәркем башын алыбән китте бер ян.

Аның дәрде белән юлда китәрбез,
Нә үткәнен, нә киткәнен беләрбез.

Сорасаң, йортыбызда бу хәбәр бар,
Бары егълап бу әбйат кылды тәкрар.

ГАЗӘЛ КӘРВАН

Дустларым, әйтең хәбәрне, ул шәһре маһпарә юк,
Йөзе — гөл, кашы — каләм,
ул күзләре хунхар юк.

Ул шаһ-хаһ асылны сорсам җиһаны хуплардин,
Ишетерләр, хәбәр кылгыл, андин үзгә чара юк.

Тапмадык эстап аны, егълап йөрдек зари-зар,
Әхтәрурбыз шәһәр,
ба шәһре каралар без, кара юк.

И саба, тигер сәлам бездин бу Ләйлә ярыга,
Мәҗнүне дәк тилбә булган мән кеби әүварә юк.

***

Кол Сайади, мән гариплыкта ятыпмын аһ орып,
Нә кылаймын
хәстә дилдин бер хәбәр та атара (татара) юк.

БУ ӨЙ КЫЗЛАРЫ МАҺЫМГА ТАҺИРДИН ХӘБӘР ӘЙГАНЫ

Ишетеп кызлар ул дәм кылды әфган,
Диделәр барча: — Имде биргемез җан.

Барысы дир ки: — Маһымга барале,
Барысы дир ки: — Берчә җан бирале.

Барсы ди ки: — Киңәш тодырале,
Барсы дир: — Барале, өндәмале.

Тәвәккәл кылды Хакка бер-икәүлән:
— Барырбыз,— диләр,— гамь булса һәрчәндан.

Бере — Шәһри иде, бере — Җиһангир,
Беләерләр ирделәр мең хәйлә-тәдбир.

Икесе барды Маһымның каршыга,
Җиһан кайгысыны салды башыга.

Куебан икесе бер йирдә башын,
Күзедин акызыбән канлы яшен.

Диде кызларга Маһым ки: — Нә булды,
Тәнемгә ут төшеп, көл тудә булды.

Диделәр: — И айа Маһым сәрәфраз,
Ки бер гамь тиңедин һәм булды агаз.

Бу кәрванлар кәлер Татар иледин,
Барсы егълашыр көффәр иледин.

Ушал бөстан кәлидандер бу кәрван,
Кәлеп торырлар кылйан гөлне хирман.

Гөлестанга хәзаны бад йитептер,
Бу гөл тазәсене өзеп китептер.

Барып тиз, бөктеләр шаһ хезмәтега,
Нә кылсынлар әзәлнең кыйсьмәтега.

Гөлестанның гөле калмай төкәнде,
Кулыңны фани дөньядин ю имде.

Кәлептер гөлне хирман бер зиллавар,
Кани Таһир, кады сәрви, хәнү яр.

Бу кәрван шом хәбәрне кәлтерептер,
Тотып Таһирны шаһ, ул үлтерептер.

Ки Таһир мәрдәсен Зөһрә алыптыр,
Аның өстедә ул һәм җан бирептер.

Ике гашыйк өчен Кара Баһадур,
Ул һәм җанын бирептер би һәвадыр.

Икесене күмептерләр янәшә,
Чыкыптыр сәрви гөл бер дәк талаша.

Арасында Кара Баһадур ятыптыр,
Ходаем бер тигән аны итептер.

Ишетте сүзне Маһым, орды бер аһ:
— Нигә булдым мән би бәхет, гөмраһ.

Нә дип мәне яратты бу әләмдин,
Фирагать күрмәдем сөегән гүзәлдин.

Ходая, мән ризамын, ал бу җаным,
Кәрәкмәсдер миңа дөньяда малым.

Бу сүзләрне дибан бер аһ орды,
Ушал аһ өстедә ул җан бирде.

Бары кызлар торыбән кылды әфган,
Акып күзләредин яшь урыныга кан.

Диде кызлар: — Айа маһи бикәр,
Барымызга ирдең сән шаһы сәрвәр.

Диделәр: — Нәчек тәдбир итәле,
Ки без һәм без максудымызга йитәли.

Нәчә кызлар бу йирдә бирделәр җан,
Аның чөн җаннарыны кылды корбан.

Хәбәр йитте Маһымның анасыга,
Олы төште аның кәшанәсега.

Янә аңлап моны ул шаһ Гадил,
Диде: — Бирде аңа кем зәһәр катил?

Бу солтан берлә ханым тибрәделәр,
Аларның дәрд катыга инрәделәр.

Йитештеләр ушал матәм сарайга,
Нә кылсыннар әзәлдәге казага.

Күрәрләр ки, кыран бады гизептер,
Ушал гөл тазәсен силлап өзептер.

Икесе ултырып налә кылды,
Гүя күз яшьләрне жалә кылды.

Киек дәк наләләр кылды атасы,
Кара сачын йәйеп егълар анасы.

Фөганнар кылдылар максуда хасил,
Ки гафләт төнега күзе булды васил.

Икесе йокыга бер дәк катылды,
Ки нагәһ бер нида Хакдин йителде.

МАҺЫМ АТА-АНАСЫ ТӨШ КҮРГӘНЕ

Диде Сайади, Маһымның атасы,
Гаҗәп төш күрде ки, юктыр хатасы.

Күрәр кем, төшедә бер маһ дана,
Аларга диде: — И ике җананә.

Вә диде: — И бихәбәрләр, нә йыгыййдыр?
Силарга нә йыгыйдыр, нә сагыйдыр?

Тән үлде, җан-җанига ауланды,
Ике гашыйк кушылып бер куанды.

Кушылды Маһым, Зөһрә вә Таһир,—
Икесе күрде тиң бу төшне заһир.

Икесе бу төшдин булды бидар,
Тәкый артыкка кылды налә-зар.

Икәүлән егъладылар иртә вә кич,
Аларга зәррә туфәр кылмады һич.

Казага бирделәр ахыр ризаи,
Чирәк ирде тәкъдире Ходаи.

Нәчә мәхрәмнәрга шаһ боерды,
Бу фани дөньяда Маһым ни күрде.

Барып килтерделәр хәзинәдә барын,
Кылыңнар ахирәтне Гәрдигәрен.

Барып килтерделәр бары комачи,
Юк ирде дөньядин һич ихтияҗи.

Ушал кызлар ки, Таһир берлә улды,
Аларга чиндин табут юнды.

Бары бәнд руми атласи хытаи,
Кылыр ата-анасы җан фидасы.

Аларның өстега яптырды дәһр рәң,
Бере — яшел, бере — зәрд, бере — зәң.

Бары шәһре-иле ул дәм тотты матәм,
Кулыдин төште киергәне җан.

Ябып зәрбаф нәхилдин карагеш,
Кылып табутка кәшти бер кара тыш.

Ки ахыр тапмадылар һич гыйлаҗын,
Кылып Ахирәт өенең рәвабын.

Сәйлгәһ эчрә каберне төзетеп,
Кабергә куйдылар Маһымны илтеп.

Хакыйкать гыйшкыда булса нишанә,
Ки бер буилгәр күрәрбез бу нишанә.

Әгәр гашыйк мөҗазы булса кызлар,
Болар шайтаныдыр нәфсәнә ирләр.

Мөҗазидыр бары илнең телендә,
Вә ли кызлар иде Хакның юлында.

Бу кызлар: — Хак,— диде вә җан бирде,
Болар бер нишә кылды, барча күрде.

Бу кызлар күгәреп торфа зыядан,
Хода әмре белән мондак гөлестан.

Гөлестанны күреп, ил булды хәйран,
Олук-кечек барысы булды гирйан.

Ачылып, гөл булып өстехваннар,
Кылыр җан былбылы анда фөганнар.

Аларның бәгъзесе былбыл булыптыр,
Янә бәгъзесе анда гөл булыптыр.

Гәһи Багдад шәһәрендә йөрерләр,
Гәһи Татар дәүранын сөрерләр.

Китәдер Кыяматкәчә мондак,
Хода сөегән колы булгысы андак.

Моны һич белмәгән юктыр җиһанда,
Ки мәшһүр ирер язы-ябанда.

Укып иртә белән, күп саз итәрләр,
Егетләр кычкырып агаз итәрләр.

* * *

Әүвәл мондак юк ирде ошбу гөфтар,
Китап үзрә бетеп булды таййар.

Гыйнаять кылды Тәңре, бирде һиммәт,
Җомга көн бул булды тәммәт.

ЭЧТӘЛЕК.
Хәзерге әдәби телгә тәрҗемә

Сайади һәм аның "Дастаны бабахан" әсәре. Фәрит Яхин 5

САЙАДИ
Бабахан дастаны

БАҺИРНЫҢ ТӨШ КҮРГӘНЕ........ 23
БАҺИРНЫҢ, ЙОКЫСЫННАН УЯНЫП, БУ ГАЗӘЛНЕ УКЫГАНЫ........ 24
ШАҺКА БАҺИР ТӨШЕН ӘЙТКӘНЕ........ 25
БАБАХАНГА ХОДАНЫҢ БАЛА БИРГӘНЕ........ 27
ЗӨҺРӘНЕ БАБАХАННЫҢ СӨТ ӘНКӘСЕНӘ БИРГӘНЕ........ 29
ХОДАНЫҢ БАҺИРГА УГЫЛ БИРГӘНЕ........ 30
ТАҺИРНЫҢ БИШ ЯШЕНДӘ АТАСЫ ҮЛГӘНЕ........ 31
ТАҺИРНЫҢ ЗӨҺРӘГӘ ГАШЫЙК БУЛГАНЫ........ 32
ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ........ 33
ТАҺИРНЫҢ ЗӨҺРӘ БЕЛӘН ГЫЙШЫК УЕНЫ УЙНАГАНЫ........ 34
ТАҺИРГА ӘҮВӘЛ БЕР ХАТЫННЫҢ ҮЗ СЕРЕННӘН ХӘБӘР БИРГӘНЕ........ 35
ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ........ 39
ЯЛ БАКЧАСЫНДА ЗӨҺРӘНЕҢ СЕР ИШЕТКӘНЕ........ 40
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ........ 42
ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ ҖАВАБЫ........ 43
ТАҺИР-ЗӨҺРӘ ХӘЛЕННӘН БАБАХАННЫҢ ХӘБӘР ТАПКАНЫ........ 44
БАКЧАЧЫНЫҢ ГАЗӘЛЕ........ 45
ТАҺИРГА БАБАХАННЫҢ КЕШЕ ҖИБӘРГӘНЕ... 46
ТАҺИРНЫ ЗӨҺРӘ АТАСЫНА ҖИБӘРГӘНЕ........ 48
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ........ 49
ЗӨҺРӘНЕҢ МӨНАҖАТ КЫЛГАНЫ........ 50
ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ........ 51
ТАҺИР БӘКНЕҢ ХИКӘЯТЕ........ 52
ТАҺИРНЫҢ ШАҺКА ҖАВАП БИРГӘНЕ........ 53
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ........ 54
ТАҺИР БӘКНЕҢ АНАСЫ ШАҺ ХУБАН КИЛЕП, БАБАХАНГА АНТТАН СЕР ӘЙТКӘНЕ........ 55
ШАҺ ХУБАННЫҢ ГАЗӘЛЕ........ 56
ТАҺИРГА ПАДИШАҺНЫҢ САНДЫК ЯСАТКАНЫ........ 57
ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ........ 59
ТАҺИРНЫҢ ХИКӘЯТЕ........ 60
ТАҺИРНЫҢ ӘНИСЕ ШАҺ ХУБАННЫҢ ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ........ 61
ШАҺ ХУБАННЫҢ ГАЗӘЛЕ........ 63
АНАСЫНА ТАҺИР БӘКНЕҢ ҖАВАП БИРГӘНЕ........ 64
ХУШЛАШКАНДА ТАҺИР БЕЛӘН ЗӨҺРӘНЕҢ ШУШЫ ГАЗӘЛНЕ ӘЙТКӘННӘРЕ........ 66
ТАҺИР БӘК АНАСЫНЫҢ БАТЫРЛЫК КЫЛГАНЫ........ 67
ШАҺ ХУБАННЫҢ ГАЗӘЛЕ........ 69
БӘКЛӘРНЕҢ ТАҺИРНЫ ҮТЕНГӘНЕ, СОЛТАННЫҢ БИРМӘГӘНЕ........ 70
ТАҺИРНЫ САНДЫККА САЛЫП, ДӘРЬЯГА ТАШЛАГАНЫ........ 72
ЗӨҺРӘНЕҢ БАКЧАСАРАЙГА ЧЫГЫП АҺ-ЗАР КЫЛГАНЫ........ 73
ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ........ 75
ТАҺИР БӘКНЕҢ АҺЛАР ОРГАНЫ........ 76
ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ........ 77
ЗӨҺРӘНЕҢ ХИКӘЯТЕ........ 78
ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ........ 79
ТАҺИР БӘКНЕҢ ХИКӘЯТЕ........ 80
ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ........ 82
ТАҺИР БӘКНЕ ДӘРЬЯНЫҢ АГЫЗГАНЫ........ 83
ТАҺИР БӘКНЕ КОШЛАР ОЯСЫНА АЛЫП ЧЫГАРГАНЫ........ 85

ТАҺИР БӘКНЕҢ ҮЗ ХӘЛЕН ЙОМШАК ИСКӘН ҖИЛГӘ ӘЙТКӘНЕ.. 87
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 88
ЯЗ ҖИЛЕНЕҢ ТАҺИР БӘКНЕ ОЯДАН ТӨШЕРГӘНЕ.. 89
БАГДАТ ПАДИШАҺЫ КЫЗЫНЫҢ ТӨШ КҮРГӘНЕ.. 91
ТАҺИРНЫ БАГДАТ ПАДИШАҺЫНЫҢ КЫЗЫ ТОТЫП АЛГАНЫ.. 94
ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 98
МАҺЫМНЫҢ ТИКШЕРЕП КАРАГАНЫ............ 99
КЫЗЫНА ПАДИШАҺ ҖАВАП БИРГӘНЕ.......... 101
ТАҺИРГА ТӘМЕ КИЛҮДӘ МАҺЫМНЫҢ ГАЗӘЛ УКЫГАНЫ.. 105
ТАҺИР БӘКНЕҢ ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫ САГЫНЫП ЕЛАГАНЫ.. 106
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 109
ТАҺИР БӘКНЕҢ АНАСЫ ҮЛГӘНЕ.. 110
ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 112
АНАСЫ ЗӨҺРӘНЕ ЧАКЫРТЫП АЛГАНЫ.......... 113
ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 116
АТАСЫ ЗӨҺРӘНЕ КАРА БАҺАДУРГА КҮҢЕЛДӘШ КЫЛГАНЫ.. 117
ЗӨҺРӘНЕҢ ИШЕТЕП ЕЛАГАНЫ.. 118
ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 123
ЗӨҺРӘНЕҢ ТАҺИРГА КАСЫЙДНЫ ҖИБӘРГӘНЕ.. 124
ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 129
ТАҺИР БӘК БЕЛӘН КАСЫЙДНЫҢ ТАНЫШКАНЫ.. 130
ТАҺИР БӘКНЕҢ ШАҺТАН РӨХСӘТ АЛГАНЫ.... 133
ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 136
МАҺЫМНЫҢ ТАҺИРГА ҖАВАП БИРГӘНЕ..... 137
МАҺЫМНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 139
ТАҺИР БӘКНЕҢ НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ.......... 140
ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 142
ИКЕ ГАШЫЙК ӨЧЕН КАСЫЙДНЫҢ ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ.. 143
КАСЫЙДНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 144
КАСЫЙДНЫҢ БАГДАТТА КАЛЫП, ШАҺРАЙНЫ (ШӘҺРИНЕ) АЛГАНЫ, ТАҺИР БӘКНЕҢ ЯЛГЫЗ КИТКӘНЕ.. 145
ГАЗӘЛ ТАҺИРГА БАТЫРЛЫК БИРГӘНЕ.......... 147
СӘФӘРЕНДӘ ТАҺИР БӘККӘ КАРАКЛАР ОЧРАГАНЫ.. 148
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 150
ТАҺИРНЫҢ АННАН ЯНӘ ТОТКЫН БУЛГАНЫ... 151
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 153
ТАҺИРНЫҢ, АННАН КИТЕП, БЕР МӨНАҖАТ ӘЙТКӘНЕ.. 154
ТАҺИР БӘККӘ ТАУНЫҢ ЮЛ БИРМӘГӘНЕ.......... 155
ТАУГА ТАҺИРНЫҢ ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ.......... 156
ТАҺИРГА ТАУНЫҢ ЮЛ БИРГӘНЕ.. 157
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 161
ТАҺИРНЫҢ ЗӨҺРӘГӘ КУШЫЛГАНЫ.. 162
ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 164
ЗӨҺРӘДӘН ТАҺИРНЫҢ ТЕЛӘГӘНЕН ТАПКАНЫ.. 165
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 166
ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ АНАСЫНА ӘЙТКӘНЕ....... 167
ЗӨҺРӘГӘ ӘНКӘСЕНЕҢ ҖАВАП БИРГӘНЕ......... 169
ТАҺИРНЫҢ ҖЫЕРЧЫК ЙӨЗЛЕ КАРЧЫККА ГАЗӘЛ ӘЙТКӘНЕ.. 171
ТАҺИРНЫҢ МӨНАҖАТ КЫЛЫП ЕЛАГАНЫ..... 172
ТАҺИР БӘКНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 174
ЗӨҺРӘНЕҢ ТАҺИР БЕЛӘН КӘЕФ-САФА КЫЛГАНЫ.. 175
БӘКЛӘРНЕҢ НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ, УЛ СОЛТАННЫҢ АЧУЫ КИЛГӘНЕ.. 180
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 182
ТАҺИРДАН ПАДИШАҺНЫҢ СҮЗ СОРАГАНЫ... 183
ГАЗӘЛ ТАҺИРНЫҢ ШАҺКА ҖАВАП БИРГӘНЕ.. 184
ТАҺИР БӘКНЕҢ БАШЫН ЧАБАРГА БОЕРГАНЫ.. 185
ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ МӘЙДАНДА ДӘРТ ХӘЛЕН ИШЕТКӘНЕ.. 187

ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 188
ХИКӘЯТ. ЗӨҺРӘНЕҢ ҖАН СҮЗЕН ТАҺИРНЫҢ ИШЕТКӘНЕ.. 189
ТАҺИРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 191
ХИКӘЯТ. АХЫРДА ТАҺИРНЫҢ МАҺЫМГА БӘКЛӘРДӘН СӘЛАМ ӘЙТКӘНЕ.. 192
ЗӨҺРӘНЕҢ ГАЗӘЛЕ.. 196
ЗӨҺРӘНЕҢ ТАҺИР МӘЕТЕН ӨЕНӘ АЛЫП ЮДЫРГАНЫ.. 197
ЗӨҺРӘ ЯЛГЫЗЫ КАБЕРЛЕККӘ БАРГАНДА БАҺАДУРНЫҢ, КИЛЕП, НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ.. 199
КАРА БАҺАДУРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 201
ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫҢ ҖАВАП БИРГӘНЕ........ 202
ЗӨҺРӘ ГАШЫЙКНЫҢ ТАҺИР КАБЕРЕНДӘ ҖАН БИРГӘНЕ.. 203
КАРА БАҺАДУРНЫҢ ҮЗ-ҮЗЕН ҮТЕРГӘНЕ...... 207
МАҺЫМНЫҢ ТАҺИРНЫ ИСКӘ АЛГАНЫ....... 210
МАҺЫМНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 211
МАҺЫМНЫҢ КЫЗЛАР БЕЛӘН ҖАНАШЫННАН ИШЕТКӘНЕ.. 212
МАҺЫМНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 214
ТАТАРДАН КӘРВАН БАГДАТКА КИЛЕП, АННАН ХӘБӘР АЛГАНЫ.. 215
КӘРВАНЧЫЛАРНЫҢ ГАЗӘЛЕ.. 218
БУ ӨЙ КЫЗЛАРЫ МАҺЫМГА ТАҺИРДАН ХӘБӘР ӘЙТКӘНЕ.. 219
МАҺЫМНЫҢ АТА-АНАСЫ ТӨШ КҮРГӘНЕ...... 223
Аңлатмалар.. 226

ЭЧТӘЛЕК
Борынгы текст

САЙАДИ
Бабахан дастаны

БАҺИР ТӨШ КҮРГӘНЕ 235
БАҺИР, ОЙКЫСЫНДИН УЙГАНЫП, БУ ГАЗӘЛНЕ УКЫГАНЫ.. 236
БАҺИР ШАҺГА ТӨШЕН ӘЙГАНЫ.................... 237
БАБАХАНГА ХОДА ФӘРЗӘНД БИРГӘНЕ........... 239
ЗӨҺРӘНЕ БАБАХАН ИНӘКӘГӘ БИРГӘНЕ........... 241
ХОДА БАҺИРГӘ УГЫЛ БИРГӘНЕ...................... 242
ТАҺИР БИШ ЯШЕНДӘ АТАСЫ ҮЛГӘНЕ............ 243
ТАҺИР ЗӨҺРӘ ХАНЫМ БЕРЛӘ ГАШЫЙК БУЛГАНЫ.. 244
ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК.. 245
ТАҺИР ЗӨҺРӘ БЕРЛӘ ГЫЙШЫК-БАЗЛЫК КЫЛГАНЫ.. 246
ТАҺИРГА ӘУВӘЛ ХАТЫН ҮЗ СЕРЕДИН ХӘБӘР БИРГӘНЕ.. 247
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ.. 251
ЗӨҺРӘ БАГ МӘЙДАНДА РАЗ ИШЕТКӘНЕ.......... 252
ГАЗӘЛ ТАҺИР.. 254
ҖАВАП ЗӨҺРӘ ХАНЫМ.. 255
ТАҺИР-ЗӨҺРӘ ХӘЛЕДИН БАБАХАН ХӘБӘР ТАПКАНЫ.. 256
ГАЗӘЛ БАГБАН.. 257
БАБАХАН ТАҺИРГА КЕШЕ ҖИБӘРГӘНЕ.......... 258
ЗӨҺРӘ ТАҺИРНЫ АТАСЫГА ЙИБӘРГӘНЕ......... 260
ГАЗӘЛ ТАҺИР.. 261
ЗӨҺРӘ МӨНАҖАТ КЫЛГАНЫ........................ 262
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ.. 263
ХИКӘЯТ ТАҺИР БИК.. 264
ТАҺИРНЫҢ ШАҺКА ҖАВАП БИРГӘНЕ......... 265

ГАЗӘЛ ТАҺИР.. 266
ШАҺ ХУБАНГА(ГА) ТАҺИР БИКНЕҢ АНАСЫ КӘЛИП, БАБАХАНГА ГАҺД-ПЕЙМАНДИН СЕР ӘЙТКӘНЕ.. 267
ГАЗӘЛ ШАҺ ХУБАН.. 268
ПАДИШАҺ ТАҺИРГА САНДЫК ЙИТЕГӘНЕ.... 269
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ.. 271
ХИКӘЯТ ТАҺИР.. 272
ШАҺ ХУБАН ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ................. 273
ГАЗӘЛ ШАҺ ХУБАН.. 275
ТАҺИР БИК АНАСЫГА ҖАВАП БИРГӘНЕ...... 276
ТАҺИР ЗӨҺРӘ ХУШЛАШКАНДА ОШБУ ГАЗӘЛНЕ АЙГАНЫ.. 278
ТАҺИР БИК АНАСЫ МӘРДАНӘЛЫК КЫЛГАНЫ.. 279
ГАЗӘЛ ШАҺ ХУБАН.. 281
БИКЛӘР ТАҺИРНЫ ҮТЕНГӘНЕ, СОЛТАН, ҮТЕНЕП, БИРМӘГӘНЕ.. 282
ТАҺИРНЫ САНДЫККА САЛЫП, ДӘРЬЯГА ТАШЛАГАНЫ.. 284
ЗӨҺРӘ КҮШЕККӘ ЧЫГЫП НАЛӘ КЫЛГАНЫ.. 285
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ.. 287
ТАҺИР БИК НАЛӘ КЫЛГАННЫ..................... 288
ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК.. 289
ХИКӘЯТ ЗӨҺРӘ.. 290
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ.. 291
ХИКӘЯТ ТАҺИР БИК.. 292
ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК.. 294
ТАҺИР БИКНЕ ДӘРЬЯ АГЫЗГАНЫ................. 295
ТАҺИР БИКНЕ КОШЛАР ОЯСЫГА АЛЫП ЧЫКАРГАНЫ.. 297
ТАҺИР БИК ҮЗ ХӘЛЕНЕ ШИМАЛГА ӘЙТГАНЫ.. 299
ГАЗӘЛ ТАҺИР.. 300
НӘҮРУЗ ШИМАЛ ТАҺИР БИКНЕ ТӨШЕРГӘНЕ.. 301
БАГДАД ПАДИШАҺЫНЫҢ КЫЗЫ ТӨШ КҮРГӘНЕ.. 303

ТАҺИРНЫ БАГДАД ПАДИШАҺЫНЫҢ КЫЗЫ ТОТЫП АЛГАННЫ.. 306
ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК.. 310
МАҺЫМ ТӘХКЫЙК КЫЛГАНЫ.................... 311
ПАДИШАҺ КЫЗЫГА ҖАВАП БИРГӘНЕ........... 313
МАҺЫМ ТАҺИРГА МӘЗӘКЫДӘ ГАЗӘЛ УКЫГАНЫ.. 317
ТАҺИР БИК ЗӨҺРӘ ХАНЫМНЫ САГЫНЫП НАЛӘ КЫЛГАНЫ.. 318
ГАЗӘЛ ТАҺИР.. 321
ТАҺИР БИКНЕҢ АНАСЫ ҮЛГӘНЕ.................. 322
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ ХАНЫМ.. 324
ЗӨҺРӘНЕ АНАСЫ ТЕЛӘТЕП АЛГАНЫ............... 325
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ.. 328
АТАСЫ ЗӨҺРӘНЕ КАРА БАҺАДУРГА КҮҢЕЛДӘШ КЫЛГАНЫ.. 329
ЗӨҺРӘ ИШЕТЕП НАЛӘ КЫЛГАНЫ................. 330
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ.. 335
ЗӨҺРӘ ТАҺИРГА КАСЫЙД ЙИБӘРГӘНЕ.......... 336
ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК.. 341
КАСЫЙД ТАҺИР БИК БРЛӘН ТАНЫШКАНЫ... 342
ТАҺИР БИК ШАҺИДИН РӨХСӘТ АЛГАНЫ....... 345
ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК.. 348
МАҺЫМ ТАҺИРГА ҖАВАП БИРГӘНЕ............... 349
ГАЗӘЛ МАҺЫМ.. 351
ТАҺИР БИК НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ................. 352
ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК.. 354
ИКЕ ГАШЫЙК ӨЧЕН КАСЫЙД ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ.. 355
ГАЗӘЛ КАСЫЙД.. 356
КАСЫЙД БАГДАТТА КАЛЫП, ШАҺРАЙНЫ АЛЫП, ТАҺИР БИК ЯЛГЫЗ КИТКӘНЕ................. 357
ГАЗӘЛ ТАҺИРГА МӘРДАНӘЛЫК БИРГӘНЕ...... 359
ТАҺИР БИК СӘФӘРЕДӘ КЫРЫКЧЫ ОЧРАГАНЫ.. 360
ГАЗӘЛ ТАҺИР.. 362
ТАҺИР АНДИН ЯНӘ ГИРИФТАР БУЛГАНЫ...... 363
ГАЗӘЛ ТАҺИР.. 365

ТАҺИР АНДИН КУБЫП БЕР МӨНАҖАТ КЫЛГАНЫ........ 366
ТАҺИР БИККӘ ТАГ ЮЛ БИРМӘГӘНЕ........ 367
ТАҺИР ТАГЫГА ХИКӘЯТ КЫЛГАНЫ........ 368
ТАҺИРГА ЮЛ БИРГӘНЕ........ 369
ГАЗӘЛ ТАҺИР........ 373
ТАҺИР ЗӨҺРӘГӘ КУШЫЛГАНЫ........ 374
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ........ 376
ТАҺИР ЗӨҺРӘДИН КӘМДАР ТАПКАНЫ........ 377
ГАЗӘЛ ТАҺИР........ 378
ЗӨҺРӘ ХАНЫМ АНАСЫГА ӘЙГАНЫ........ 379
ЗӨҺРӘ ӘНӘКӘСЕ ҖАВАП БИРГӘНЕ........ 381
ТАҺИР БӘРӘЗӘНГА ГАЗӘЛ ӘЙТКӘНЕ........ 383
ТАҺИР МӨНАҖАТ КЫЛЫП ЕГЪЛАГАНЫ........ 384
ГАЗӘЛ ТАҺИР БИК........ 386
ЗӨҺРӘ ТАҺИР БЕРЛӘ ГЫЙШ-ГЫЙШРӘТ КЫЛГАНЫ........ 387
БИКЛӘРНЕҢ НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ, УЛ СОЛТАННЫҢ КАҺӘРЕ КИЛГӘНЕ........ 392
ГАЗӘЛ ТАҺИР........ 394
ПАДИШАҺ ТАҺИРДИН СҮЗ СОРГАНЫ........ 395
ГАЗӘЛ. ТАҺИР ШАҺГА ҖАВАП БИРГӘНЕ........ 396
ТАҺИР БИКНЕ ҖӘЛЛАДКА БОЕРГАНЫ........ 397
ЗӨҺРӘ ДӘРТ ХӘЛ ИШЕТКӘНЕ........ 399
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ........ 400
ХИКӘЯТ. ТАҺИР-ЗӨҺРӘ ӘЗДИЛ ИШЕТКӘНЕ........ 401
ГАЗӘЛ ТАҺИР........ 403
ХИКӘЯТ. АХЫР ТАҺИР МАҺЫМГА БИКЛӘРДИН СӘЛАМ ӘЙТКӘНЕ........ 404
ГАЗӘЛ ЗӨҺРӘ........ 408
ЗӨҺРӘ ТАҺИР МӘРДӘСЕНЕ, ӨЕГА АЛЫП, АБРУЙ КЫЛГАНЫ........ 409
ФИРАГАТЬ БЕРЛӘ ЗӨҺРӘ МӘЗАРГА БАРГАНДА БАҺАДУР, КИЛЕП, НӘСЫЙХӘТ КЫЛГАНЫ........ 411
ГАЗӘЛ КАРА БАҺАДУР........ 413
ЗӨҺРӘ ХАННЫМ ҖАВАП БИРГӘНЕ........ 414
ЗӨҺРӘ ГАШЫЙК ТАҺИР МӘЗАРЫНДА ҖАН БИРГӘНЕ........ 415
КАРА БАҺАДУР ҮЗЕНЕ ҮЛТЕРГӘНЕ........ 419
МАҺЫМ ТАҺИРНЫ ЯД КЫЛГАНЫ........ 422
ГАЗӘЛ МАҺЫМ........ 423
МАҺЫМ КЫЗЛАР БЕЛӘН ӘЗДИЛ ИШЕТКӘНЕ........ 424
ГАЗӘЛ МАҺЫМ........ 426
ТАТАРДИН КӘРВАН БАГДАД КӘЛЕП, ХӘБӘР АЛГАННЫ........ 427
ГАЗӘЛ КӘРВАН........ 430
БУ ӨЙ КЫЗЛАРЫ МАҺЫМГА ТАҺИРДИН ХӘБӘР ӘЙГАНЫ........ 431
МАҺЫМ АТА-АНАСЫ ТӨШ КҮРГӘНЕ........ 433
Эчтәлек........ 438